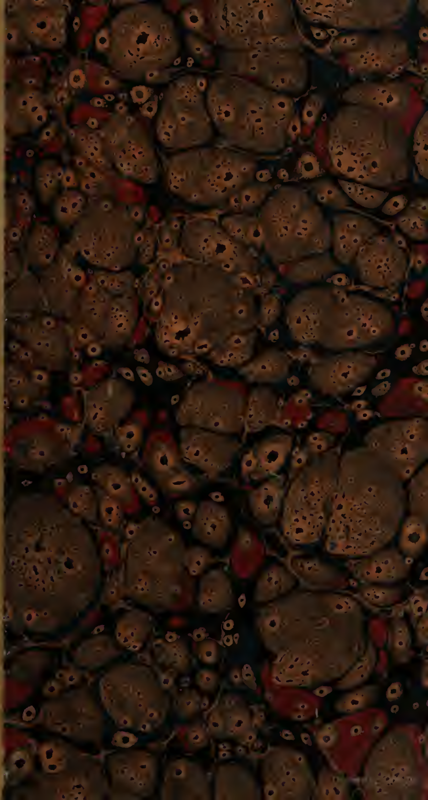

6
6–d
20

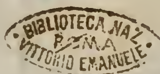
Bibliotheca
i Coll. Rom.
ociet. Jesu

6-6.d.20

13.3.5.

13 13
f f
16 22

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

DE INVENTIONE ET AMPLIFICATIONE ORATORIA: seu, Vsu locorum, libri tres.

*

GERARDO BVKOLDIANO AVTORE.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

VIRTVTE DVCE,

COMITE FORTVNA.

APVD SEB. GRYPHIVM LVGDVNI, 1535.

84. 10

Primo libro dialecticorum rhetorumq́; communes loci explicantur.

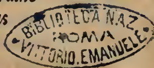
Secundo quæ ex locis inueniendi, & amplificandi ratio sit in genere demonstratiuo.

Tertio ut ex locis inueniendum, & ad fidem motumq́; animorum amplificandum sit, in genere deliberatiuo.

Capita librorum post Prologum ponuntur.

AMPLISSIMO

PRINCIPIQVE VIRO IN clytæ Bononienſis Reipub. Præſidi grauiſsimo Franciſco Guicciardino Gerardus Bukoldianus S. P. D.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

QVANQVAM non iniqui ijs eſſe hoſpibus ſoleamus, qui, undecunq; gentium ueniant, nos ſibi uel qualicunque munuſculo conciliare ſtudent, quod natura affert ut bene uolentibus nobis uiciſsim faueamus, me tamen hoſpitem, hos ſcriptos à me de inuentione & amplificatione oratoria libros pluribus communicaturum, neſcio quis de hominum iudicijs timor inuaſit: ut quos ſtudioſos iuuandi, mihiq; demerendi ſtudio impulſus conſcripſerim, edere nunc, atq; in lucem dare formidem. Itaque plurimum in hoc poſitum eſſe ratus, ſi is, cui primum offeram, dedicemq;, non modò dignitate, ſed & eruditione iudicioq; excellat: ut ſi quid meum hunc laborem ſtudioſæ iuuentuti profuturum putet, non modò timidum ſua autoritate protegat, ſed & animo metum de hominum iudicijs omnem eximat. Quare equidem, dum oculos circunferens hunc quæro, plures quidem Heroas ſummo dignitatis ſplendore florentiſsimos cerno: qui uero ſummis Fortunæ bonis plurimarum, maximarumq; artium

cognitionem, cæteraq; animi pulcherrima bona adiunxerit, unus uisus es princeps prudentissime, qui cæteros omnes multis passibus præcurris. Neque enim insigni modò utriusque linguæ, minimeq; uulgari cognitione, quod in principe uiro rarissimum est, te præditum agnoscimus, sed & eundem te iureconsultum expertissimum, historiarum scientissimum, oratorem uero maxime insignem cum cæteris multis, præclarisq; prudentiæ, iustitiæ, fortitudinis, modestiæ, humanitatisq; uirtutibus ornatum planè admiramur. Atque his tot tantisq; ingenij, animiq; dotibus fretus, maximis in rebus prudenter, dextreq; gerendis, ea etiam felicitate semper es cognitus, ut cum humana consilia Fortunæ telis obnoxia esse intelligantur, tibi hæc cessisse, atque in te, quasi nimis munitum ἄτοξος fuisse uideatur. Itaque cum te ad res bene gerendas natura fecerit, humanitatis studia instruxerint, ratio exercuerit, & ipsa Fortuna sola in te hostis uideri, suamq; prudentibus tuis inceptis consilijsq; felicitatem denegare noluit. Quapropter summis his spectatis in te bonis sapientissimi, maximiq; Pontifices Romani Leo & Clemens, non pace modo in recte administrandis primarijs Ecclesiæ ciuitatibus, atq; prouincijs, multis abhinc annis felicissime tua usi sunt opera, sed & difficilimis illis belli temporibus, quibus hominum temporumq; uitio, potentissimos in Reges arma sumere sunt coacti: ubi te semper in ducendis exercitibus, rebusq; fortiter gerendis, primum consilij atque autoritatis locum obtinere uoluerunt. Itaque cum pace gubernandi dexteritate, non unius modo Reipub.

sed

ſed totius prouinciæ ſplendor atque ornamentum, bello autem idem ipſe rem fortiter gerendo, recteq́; in futurum conſulendo, ad frangendos, declinandosq́; hoſtium impetus quaſi propugnaculum, firmamentumq́; eſſe uideare, non mirandum, ſi Clemens Pontifex Maximus *proximis his annis, nouo planè exemplo te, cum ſacerdotalibus infulis id munus debeatur, ad nobiliſsimæ, potentiſsimæq́;* Vrbis Bononienſis *gubernacula conſtituerit: quibus accepto, ſic te geris, ut quamuis maximam, tranquilliſsimam tamen, optimeq́; conſtitutam* Rempub. *teneas.* Ita *enim pro tua prudentia longius in futurum proſpicis, & nocitura declinas, ita quæ adſunt præſentia iuſte, fortiter, temperanterq́; adminiſtras, ut conſilia quidem tua, ſummamq́; prudentiam admirari, facta autem omnia laudare uel inimici cogantur.* Neque *enim tuo in imperio ulla uiolentia. tyrannisq́;, ſed æquitas, clementiaq́;: non faſtus, & cuiuſquam contemptus, ſed humanitate, facilitateq́; moderata grauitas: non denique ullius rei negligentia, ſed ſumma uigilantia, diligentiaq́; conſpicitur. Quare his tot, tantisq́; animi tui bonis ſummo* Pontifici *ſæpius cognitis atque perſpectis, non contentus te, quanquam potentiſsimam, pulcherrimamq́; hanc* Bononienſem, *unicam tamen* Rempub. *feliciſsime adminiſtrare, ſed & ad ſe uocatum, cum aliâs ſæpiſsime magnis de momentis, tum hac tempeſtate, dum nunc pro ſalute* Reipub. *Chriſtianæ cum* Carolo *Cæſare, nunc maximis de rebus cum* Gallorum Rege *conſultat, præcipuum in conſilium adhibet: ubi, quo plus cæteris præſtas, meliorq́; es, hoc*

te magis de rebus humanis bene mereri, tuæ prudentiæ est posse, iustitiæ uero etiam uelle. Iam uero cum & nobilißimum hic Bononiæ *gymnasium, à* Theodosio *optimo* Imperatore *maximis ad id datis uectigalibus eo consilio sit institutum, ut hinc eruditi in reliquam totam* Europam *mitterentur, qui religionem,* Rerum'*quepub. statum recte conseruarent, gaudet iuuentus, te urbis, suiq; gymnasij gubernatorem, rectoremq́; contigisse, quem de literis, rectisq; studijs optime iudicare, & bene consultum uelle intelligunt.* Magnum *profecto, & sanctum huius urbis apud exteras gentes omnes nomen est: quod suos huc mittant, hinc repetant, per quos diuina, humanaq́; omnia recte conseruari posse confidunt.* Itaque *si quid hic forte lapsum sit, ex omnium uotis feceris, si cum munificentißimo Senatu rursum erigas, atque confirmes.* Nulla *profecto res est, cum honestior, tum rebus humanis magis necessaria, quàm ut literarum studia, quibus neglectis obbrutescendum est, rectißime conseruentur.* Vident *hoc &* Veneti *prudentißimi homines: qui liberalißimis datis stipendijs, iuuentutis studijs optime* Patauij *consulunt.* Cum *igitur te* Princeps *humanißime, & dignitate excellentißimum, & eruditione, pulcherrimisq́; animi bonis ornatißimum, inter cæteros coryphæum esse intelligam, hos à me hic* Bononiæ *scriptos de inuentione, & amplificatione oratoria libros, quod à me primum, qualecunq;, sit tractatum argumentum est, tuæ amplitudini offero, dedicoq́;: ut si quid pro tuo iudicio, quod exactißimum est, studiosis profuturos putes, de hominum iudicijs solicitum*

me

me tua autoritate protegas: ſin minus, meæ tibi in ſtudioſos uoluntatis teſtimonium exiſtant. Fecimus autem qualia hoſpes potuit, cui nec magna librorum comes eſſe ſupellex, nec honor, præmium'ue ſolet, quæ magnas res agentibus, multumq; defatigatis, addere calcaria ſolent: quæ ſi probabuntur, maiora aliquando nobis molienda erunt: ſin minus, argumento erunt, rectis me ſtudijs bene proſpectum uoluiſſe. Vale, Bononiæ Calendis Ianuarij. M. D. XXXIIII.

PROLOGVS.

VM omnium animantium ſolus homo, rationis, doctrinæq; capax, literarum beneficio, non modò animi ſenſa ſtylo mandet, aliorumq; uiciſsim legendo intelligat, ſed & de rebus diuinis humanisq; recte iudicet, eos profecto, ut de rebus humanis optime meritos, ſemper magni putaui, qui hanc in animis hominum literariam induſtriam ſcriptis ſuis, uel qualibuſcunq; aluerunt, conſeruaruntq;. Nam cum educare fœtum, quærere uictum, declinare mala, ſequi bona, aliaq; id genus multa, ipſa nobis natura cum brutis animantibus communia eſſe uoluiſſet, ſola eſt literarum cognitio, quæ res diuinas, humanasq; complexa fouet, conſeruatq;: qua qui animum excoluerunt, non ſecus rudibus præſtare hominibus, quàm ipſi ſubinde brutis antecellere, ſuo iure creduntur. Cæterum in dandis, cum & aliarum artium, tum maxime rhetorices præceptis, tot,

tantiq; diligentes extiterunt, ut qui post hos ad scribendum se contulerunt, quia nihil fere, nisi inde sumptum, aliena subinde fide traderent, partim consilio, quod compendio suo uiam iuuentuti sternere ad ipsos autores uoluerunt, partim solo iuuandi studio, uoluntateq; potius, quàm ipsa opera, laudem meruisse uidentur. Itaque omnem hactenus operam in docendo collocans, aut interpretandis, aut scholijs utcunq; illustrandis classicis autoribus, quos potui, iuui: tenuissemq; hunc cursum lubenter, nisi iuuandi studio impulsus, ea me allaturum in præsentia putarem, quæ non tam ab alijs ex professo tradita uiderem, quàm profutura quidem, si quis recte tractet, intelligerem. Vtinam onus hoc, quod in humeros grauißimum suscepi, tam ad finem perferre possem, quàm multos iuuare ex animo cuperem. Quod si ex uoto minus succedit, hic tamen, qualiscunque meus labor, argumento erit, humanitatis studijs ex animo me bene consultum uoluisse. Scripturus igitur de locis, & quæ sit ex his, in unoquoque caussarum, seu potius rhetorices genere inueniendi, amplificandiq; ratio: ostensurusq;, ex paucis numero locis, omnia ad faciendam fidem, amplificandum, affectusq; mouendos, denique ad omnem orationis ornatum, ueneresq; trahi. Quod dum ago, & apparebit, qui quibus in rhetorices generibus autores uersantes, alij simul ad fidem, exornandumq;, ut rhetores, alij ad delectandum modo, amplificandumq;, ut heroici uates, historiciq;, ex paucis admodum, ijsdemq; ex locis omnia duxerint. Atq; hic quidem inuitus de inuentione scribo,

scribo, quam à multis, clarisq; autoribus traditam uideo. Verum cum ita natura comparatum sit, ut ijsdem ex locis, & ad fidem, & ad amplificandum ducatur omnia, licebit mihi omnium pace, ea coniuncta tradere, quæ natura iuncta, seiungi nulla ratione possunt: in quo tamen & operam dabo, ut quantam potero, & his rebus lucem adferam. Primum igitur locos explicandos sumo: deinde horũ usum in unoquoq; rhetorices genere trado. Quàm autem non modò iucundum studioso, sed & maxime necessarium sit, uidere in claßicis autoribus, atque adeo in omni genere scriptorum rerum tam diuinarũ, quàm humanarum, quæ ad probandum, quæ ad delectandum solum dirigantur, quid splendide, copioseq; sit dictum, quid contra breuiter, atque ieiune: & cum tria sint dicendi genera, qui sublimi illo, omniq; amplificandi ratione sint usi, qui mediocri, qui demum humili, subtiliq; quotidiano sermoni proximo, quis Deum immortalem tam nullius iudicij, qui non uideat? Siquidem cum necessum sit, quicunque filiciter in studijs literarum uersari, fructumq; aliquem demum ferre uolet, rectißime ut de autoribus iudicet, optimeq; imitetur: is pr[illegible]cto toto cœlo errat, omnemq; ludit operam, qui, cu[illegible] nihil horum in autoribus aliena præsertim lingua lo[illegible]utis spectet, recte tamen se iudicaturum, imitaturumq; putet: non hercle secus, quàm si quis rudis colorum, rationumq; omnium ducendi lineas, uisa probe depicta imagine, simile statim corpus penicillo adumbrandum temere suscipiat. Equidem hic, dum diligentius apud animum expendo, imprimis in autoribus hæc esse spectanda, ne[illegible]nem, tam Græ-

corum, quàm Latinorum, imo ne eorum quidem, qui in poëtas, historicosq; commentarios ediderunt, aut obiter indicasse, aut ex professo tradidisse, mirari potius diu, quàm certam causam reddere, mihi posse uideor. Iam uero uates ipsos heroicos, historicosq; insigniores, omni genere eloquentiæ usos, omnibusq; modis rhetoricatos esse, quis negabit? quantum ijs Cicero? quantum Fabius tribuit? qui futuro rhetori, ab Homero, & Vergilio incipiendum esse præcipit, ut ijs, qui in omni genere eloquentiæ clarissimi existant: quantum, cùm Græcis multis historiographis, tum ex nostris Liuio, & Sallustio? illum copiosum, hunc breuem esse: illum lacteæ eloquentiæ fonte manantem supra quàm dici potest eloquentem, hunc mirabili uelocitate, quæ uoluit breuissime explicantem. Quæ cum ita esse summi ipsi rhetores scriptum reliquerint, nullamq; tamen in ijs amplificandi uiam indicarint, me multum admirantem, causamq; indagantem, ipsa demum eò deducit ratio, ut credam illos, qui commentaria in autores scripserunt, ea modò, quæ ad grammaticen, rerumq; sententiam pertinerent, explicanda sumpsisse: cætera ab oratoribus petenda esse uoluisse. Oratores uero, circa ciuiles solum quæstiones occupatos, locorum usum, amplificandiq; rationem, cæteris in autoribus ostendere, sui muneris esse non putasse. Quanquam interim minime nego, dari posse, qui diligenter introspectis rhetorum scriptis, hanc in Poëtis, historicisq; amplificationem, quibusq; ex locis petita copia sit, uideant: uerum id, ut leuiter dicam, non segnis erit ingenij, nec cuiusuis lectoris. Quæ cum ita sint, quo

rectius de aliorum scriptis iudicemus, nostrumq́; stylum exerceamus, ostendam in singulis rhetorices generibus, grauißimisq́; autoribus, omnia ex paucis numero locis ad fidem, amplificandum, motusq́; animorum, deniq; ad omnem ornatum, quo incrementum capit oratio, quas figuras uocant, petita esse. Equidem *non tantum meis hic uiribus tribuo, ut non sentiam grauißimum me onus in humeros suscepisse: intelligamq́; undecunque doctißimos, eloqnentißimosq́; huius seculi homines, felicißime quidem hanc rem tractare potuisse: meoq; labori consuluisse: quos cum grauiora forte occupatos teneant, uicit certe meum hic multos iuuandi, demerendiq́; studium, ut hunc laborem subierim.* Siquidem *non me fugit, pauciores, qui studia sequuntur, in ijs recte uersari: alios, & hos quidem haud parum multos, quia nihil huiusmodi per se spectare in autoribus possunt, nec à professoribus suis accipiunt, male collocare bonas horas: alios, qui iam feliciores erunt, nonnulla quidem audire, sed ita, ut tenebras sibi magis offundi, quàm lucem admoueri putent.* Itaque *horum studijs, ut quantum in meis uiribus positum esset consulerem, simul'que meis auditoribus, quos in Germania reliqui, quo in præsentia possem absens gratificarer, huc sum progressus: remq́; perdifficilem, & mihi quidem non nèceßariam, tractandam suscepi.* Quòd *si doctioribus hic minus satisfecisse uidebor,* Mercurium *sibi à me adhuc rudem, & utcunque figuratum, propositum esse ad expoliendum putabunt: cæterorum, iudicij uitio,*

animiq;

animiq; morbo laborantium calumniam, non plus apud me ualuisse ad deterrendum, quàm candidorum, studiosorumq; profectum ad suscipiendum, uideri uolui.

FINIS.

Capita

Capita

FINIS.

GERARDI BVKOLDIANI DE INVENTIONE & Amplificatione Oratoria LIBER I.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Vnde tria rhetorices genera cadant, & cur ita uocentur. CAPVT I.

RERVM igitur omnium, de quibus copiose, breuiter'ue dicturi scripturi'ue sumus, aut præteritũ, aut instans, aut futurũ est tempus: unde tria caussarum, seu potius rhetorices genera cadunt. Nam ea quæ præterierunt, atq; instant, modò laudamus, modò uituperamus: unde ab ipsa laude, genus Laudatiuum, seu Demonstratiuum dicitur. Quæ uero futura sunt, cupimusq́;, seu nolumus fieri, suademus, aut dissuademus: unde genus hoc Suasorium uocatur. Rursum sæpenumero in iudicio & ipsa præterita iam accusamus, iam defendimus: tertiumq́; inde genus Iudiciale nominatur: ubi ea, quæ fieri non oportuerat, facta criminamur. Verum ne hoc cum superiori genere misceatur, ubi quæ hic accusari, laudari præterita diximus, discernenda hæc diligentius erunt, Præterita igitur omnia, aut certa sunt, aut controuersa, dubiáq;: illa pro cuiusq; arbitrio, interim laudantur, in-

terim uituperantur, hæc iudicum sententijs dijudicanda committuntur. Quæ cum ita sint, perspicuum est, tria esse diuersa rhetorices genera, in quibus certe singulis tota uersatur rhetorica. Atqui Ciceronem, & hunc secutum Fabium rhetorum maximos, hæc tria caussarum potius, quàm rhetorices genera uocasse, remq́; latißime patentem, tam paruis circumscripsisse terminis, hoc magis miror, quòd hi ipsi, omnia, de quibus dici poßit, intra horum trium generum complexum uenire, ipsumq́; oratorem de rebus omnibus copiose, splendideq́; dicere posse, affirmarint. Quàm uero alterum late pateat, alterum angustis notatum sit finibus, ut omnino eluceat, quid ipso caussarum nomine acceperint, debeatq́;, indicandum est. Putarunt multi oratorem nulla de re, nisi de qua quæreretur, dicere posse. Quæstionum uero duo esse genera, paßim & Cicero scriptum reliquit: alterum infinitum, nullis personarum, locorum, temporum'ue circunstantijs notatum, quod Græci θέσιν, ipse Propositum, & Consultationem uocauit: alterum rebus, personis, temporibusq́; finitum, Caußam, & Controuersiam appellauit: illi ὑπόθεσιν. Constituit igitur tria hæc genera in quæstionibus, & quidem definitis: uoluitq́; caussarum genera, hoc est definitarum quæstionum, dici: quod ipsum cum in Topicis, tum ad Quintum fratrem perspicuè docet. Iam uero cum in confeßo sit, omnia in hæc tria incidere, sintq́; duo quæstionum genera, cur non tam consultationum, quàm causarum dicenda sunt genera? Quòd si hic respondeatur, ὑπόθεσιν θέσιν complecti,

plecti, ut species genus, quod omnino negari non potest, tamen extra controuersiam est, in infinitis quæstionibus, totam ita sæpenumero uersari orationem, ut ad certarum personarum rerum'ue complexum non descendatur. Nisi uero quis non putet iustitiam, innocentiam, modestiam, aliasq; id genus uirtutes, summis laudibus recte uehi posse, quin, quorum uirtutes, uitia'ue sint notetur. Quid? ne causarum quidem, & iuxta consultationum, quod est, tam definitarum, quàm infinitarum quæstionum hæc genera recte dicas. An non uel Ciceronis Fabijq; testimonio, multis de rebus dicit orator, quæ quæstionem omnino habent nullam? An non certorum hominum perspectas uirtutes, cognitáque præclarè facta, tum urbium certarum, portuum, locorumq; diuulgatam celebritatem citra quæstionem, omnemq; controuersiam, copiosa, splendidaq; oratione extollam? Neque enim laus ferè contentionem habere solet. Itaque Menander rhetor, cuius de partitione rerum laudabilium in genere demonstratiuo scriptum extat, quas oratores laudes appellassent, ciuilium certaminum conflictum potius esse putandum, his uerbis disputat, ὡς γὰρ ἐπιδείξεις λόγων πολιτικῶν οἱ σοφισταὶ καλούμενοι ποιοῦνται, μελέτην ἀγώνων ἐστὶν φαμὲν, οὐκ ἐπίδειξιν. *Cum igitur nostris, Græcisq; concedentibus, multa sunt ijs in generibus, quæ quæstionem nullam habent, hæc tria, nō caussarū, sed potius rhetorices genera cū Aristotele uocemus. Is enim ijs in libris, quos ex professo hac ipsa de re cōscripsit, tria hæc,* ἐπιδεικτικὸν, συμβουλευτικὸν, δικανικὸν, *non caussarū, sed* τῆς ῥητορικῆς γένη *uocauit:*

a 2 quod

quòd tribus in ijs, ipſa certe uerſaretur rhetorica. Quod ut magis probem, ijs ipſis quas dixi cauſis adducor. Quare cum ſummo uiro, contra ſummos ſentiens, hæc admonenda, liberaq́; iudicaturis in medio ponenda putaui: ut pro ſuo quiſq; arbitrio, quemadmodum uellet appellaret. Equidem ne rerum uis ipſo nomine urgeretur, mei hic officij eſſe duxi, quid mihi uideretur, alijsq́; placuiſſet, non diſsimulare. Patiar ſanè, cum præſertim & Græci hic ſibi non conſtent, atq; hæc tria interim πολιτικῶν λόγων genera uocent, noſtros hic defendi: nec ita male cauſſarum genera appellaſſe: quod rhetorum olim ingenia, in ciuilibus cauſis, contentionibusq́; uel ſolis propemodum deſudarint: modò intelligamus, latius hæc patere, nullamq́; ſæpe quæſtionem habere.

Omnia ad fidem amplificādumq́ in unoquoq́ genere ex locis peti. CAP. II.

CVm igitur præterita, inſtantia, futuraq́;, atque adeo omnia in hæc tria rhetorices genera incidant, ſintq́; generales quidam, communesq́; dialecticorum, rhetorumq́; loci in quouis genere dicturis, ſcripturisúe argumenta, rerumque copiam adminiſtrantes, cognitio genere, noſtriq́; conſilij ſcopo, quem primum ſpectandum eſſe, ipſa nobis ratio præſcribit, ipſis ex locis ad fidem, copiamq́; orationis inueniendum eſt. Inuenienda autem ſunt, & res, & uerba. Verum in rebus proprie inuenire, in uerbis eloqui dicitur. Nam res, neſcio quo pacto & uerborum ſupellectilem ſecum ferant: & quaſi in ſe incluſam offerant. Quare de rerum inuentione, de quibus proprie inuenire dicitur, dicendum

eſt:quod

est: quod ad uerba attinet, quæ non tam rerum copiam suppeditant, quàm ipsam significant, suo loco dicemus. Cum igitur generales quidam loci, dialecticorum disputationibus, rhetoricesq; generibus omnibus seruiant, de ijs primum dicendum: ut appareat, quæ singulis in generibus, claßicorumq́; autorum scriptis, siue ad fidem posita sint, siue ad amplificandum, delectandumq́;, siue denique ad motum animorum, ornatum'ue, quo corpus orationis augeatur, hinc sumpta esse, & huc referri posse. Vtinam hic natura rerum pateretur, ut rem, quod pictores faciunt, ob oculos ponere possem, & non animorum profundis cogitationibus, sensibusq; seruirem. Nam aut nulla ars est, aut hæc certe ars, præceptaq; maxime putanda. Quid enim magis admirabile, magis humanum propemodum excedat captum, quàm paucis numero locis, quasi à natura datis sedibus, uniuersas res, de quibus dici, scribi, cogitari denique poßit contineri? Hinc dialecticos ductis argumentis uel inuitis fidem facere: hinc oratores sumptis rerum ponderibus copiosa splendidaq; oratione, nunc uolentes du cere, nunc nolentes, repugnantesq́;, in suam sententiam pertrahere: hinc poëtas, ducta rerum ad amplificandum copia, non tam narrare, quàm res quasi ob oculos depictas dare, omnibúsque modis delectare: hinc historicos sumere, quo inter exponendum res gestas ita augeant, illustrentq; omnia, ut uariè lectoris animum afficiant, pascantq́;: denique omnes omnis generis autores, omnia his locis acceptum referre? Hæc autem uidere, quanta res est? quam ad iudicandum imitandumq;

necessaria, non in generalibus modò illis linguis, Græca Latinaq́;, studijsq́; grauioribus, sed & uernacula nostra dicturis plura aut scripturis? Vbicunque enim perpetua, longioreq́; oratione utendum est, siue concionator nunc in diuorum laudem diutius, nunc ad fidem faciendam probabilius plura sis dicturus: siue senator, & ad multitudinem mouendam dicturus orator ueneris, ijs rebus instructus si accedas, quod uoles feliciter efficies. Quòd si plerosque uidemus, uel in uernacula sua lingua, quòd hæc ignorant, male suum obire munus, cui dubium esse poßit, eos omnem lusuros operam, qui cum nihil horum ne à limine quidem salutarint, in alienis tamen linguis, magniq́; nominis autoribus, recte se uersaturos credant? Cæterum ut locorum saltem nomina, numerumq́; scire parum est, ita horum usum nosse, omniaq́; hinc, nunc ad fidem, nunc ad amplificandum, exornandumq́; certam sumendi rationem tenere, idipsumq́; in diuersis rerum scriptoribus spectare, meo quidem iudicio magni putanda res est. In quo equidem, quantum in meis positum est uiribus, enitar sedulò, ut explicatiora pluraq́; tradendo, studiosos mihi demerear. Sequar porrò in tradendis locis Ciceronem: quòd hunc potißimum iudicio in imitandis Græcis usum, breuißimè omnes, multis in locis, non tam ferè explicasse, quàm enumerasse intelligo: tantum abest, ut amplificandi rationem in omnibus rhetoricis generibus, diuersisq́; autoribus hinc petendam esse docuerit. Quin etiam dedita opera, nihil nonnullorũ exemplo aut mutando, aut addendo, ijsdem quibus ille, nominibus utar. Si quidem usitatis uerbis,

gener

generatimq́; hæc tradenda ſunt : quòd certe per ſpecies ire, natura rerum minime patiatur : quod qui facere cœperunt, Fabij iudicio duo ſimul mala incurrerunt, ut & nimium dicerent, nec tamen totum. Verum quod ad me attinet, ita tamen hic me geram, ut nec Ciceronis, aut ullius mihi autoritas magis præſcripſiſſe, ac ipſa rerum natura uideatur.

Locorum diuiſio in internos & circumſtantes. CAP. III.

L*Ocorum igitur (qui ſedes ſunt argumentorum, argumenta uero, probabilia inuenta, ad faciendum fidem) alij in ea ipſa re, de qua agitur, hærent, fixiq́; ſunt: alij circa hanc ſunt, proximeq́; quaſi circunſtant: ut quibus ea deſident, latentq́;, quæ eam ipſam ad rem, de qua agitur, quodammodo ſunt affecta. In ipſa re incluſi loci ſunt, definitio totius, partium enumeratio, uerbi notatio, quæ à Græcis* ἐτυμολογία *dicitur. Qui circa rem ſunt, proximeq́; hanc circumſiſtant, ſunt coniugata, genus, ſpecies, quam formam Cicero dicere mauult, ſimilitudo, diſsimilitudo, contrarium, adiuncta, quibus teſtimonia item ſubijcio, antecedentia, conſequentia, repugnantia, cauſſæ, effecta, & comparata.*

Internorum locorum explanatio. CAP. IIII.

D*Efinitione res tota quid ſit explicatur. Omnia porro, quæ in dubium uocata, definitione ſunt explicanda, aut res ſunt, quæ cerni, tangiúe poſſunt, ut homo, pecus, ciuitas, mons, flumen, aut quæ ipſo*

solum intellectu percipiuntur, ut iustitia, temperantia, ira, odium, tutela, aliaq; id genus innumera. Vt homo est animal rationale risibile. Iustitia est constans, & perpetua uoluntas, ius suum unicuiq; tribuens. Sic Iustinianus, & ante hunc Vlpianus iureconsultus definiuit. Verum cum constantiam, perpetuitatemq; magis ad iustitiam, quæ semper sui similis est, quàm ad animorum habitus, uoluntatesq; referas, quæ pro re, & tempore fluxæ, suiq; dißimiles existunt ferè, sitq; in omnibus recte factis iustitia, maliq; interim recte faciant, in hanc sententiam forte tutius definias. Iustitia est animi uirtus, qua rectum quod est, in omnibus fit. Hic & suam cuique rem, dignitatémque, tum pœnam scelerato tribuis. Per partes item, totum quid sit, explicamus: ut, urbs est ædium priuatarum frequentia, plateis discriminata, portis, foßis, mœnibusq; circummunita. Rhetorice est recte inueniendi, & disponendi, & eloquendi, cum firma memoria, & cum dignitate actionis scientia. Quin & definimus uocabuli etymologia, ut, Iupiter est dictus, quod iuuans sit pater. Philosophus est sapientiæ amator. Iustitium est iuris statio. Hæc, & superiora in argumentum uertere, omnibus procul dubio in procliui est: ut, Si Iupiter dictus, quod iuuans sit pater, perdere neminem debet. Si philosophus sapientiæ est amator, non ut sophista nugarum erit admirator. Si iustitium iuris est statio, Prætor per id tempus, non ius dicet. Verũ multo plura sunt definiendi genera: quod cum Cicero nõ inficias eat, miror equidẽ, duo hæc, à partibus, & uerbi notatione definitioni adiecisse: reliqua non persequut

sequutum: aut hæc persequi, aut illa omittere, ipsaq; definitione complecti potuisset. Adde uocabuli ἐτυμολογίαν, *& coniugata, recte in adiunctorum, seu caussarum locum conijci potuisse. À causis nanque est, primum* Deorum Iouem *dictum, quòd iuuans sit pater: & philosophum, quòd sapientiæ sit amator.* Iustum *item dici, qui iuste fecisset, quod à coniugatis est, in caussa sunt recte facta: unde, dum homines metimur, nomen hoc tribuimus. Sic item quod compascuum est, compascere licere, à coniugatis quidem est, sed & idem à caußis. Quinetiam similitudo, dißimilitudo, & contrarium, commode in comparationis locum referantur. Neque enim hæc minus, quàm maiora, minora, pariaq;, conferuntur, comparanturq;. Antecedentia item, consequentia, repugnantia, per omnes locos sparguntur: omniumq; naturam induunt: quod suo ostendetur loco. Quare hinc ducta argumenta, ex cæterorum locorum aliquo deprompta esse, conuincas.* Hæc *à me eò dici, nemo suspicabitur, quòd præscriptum à* Cicerone *locorum numerum hic magis criminer, quàm admoneam, ne, si in rhetorices generibus, ubi ex his locis generalibus omnia, & ad fidem, & ad amplificandum, petenda esse ostendam, illorum, quos ad suos ueluti fontes remisi, mentionem forte perinde, ac aliorum tam crebro non fecero, negligi quicquam à me, usumq; minus indicari, quisquam arbitretur. Nihil autem uetat, cur non generales magis locos, in sua ueluti membra, ad unam, eandemq; rem ubique, commodiusq; inuestigandam suo iure spar-*

geret: quemadmodum plures eódem tendentes sæpe sterni uias uidemus, ut si non hac lubet, alia uia eódem perueniatur.

Exactior definitionis expositio, quæ per omnes locos ducitur. CAP. V.

CVm igitur plures definiendi sint rationes, adeo, ut ex singulis, quod ostendemus, enumeratis locis definiamus, sitq; magni negotij recte definire, tum potißima dialectices pars, quàm poterimus diligentißimè hanc rem excutiamus. In præceptis est, extraq; omnem controuersiam, definitionem, quæ firmißima esse debeat, ex genere & differentijs constare: subijciuntq; pleriq; omnes definitioni genus, speciem, differentiam, & proprium. Cicero quanquam genus, & speciem, quam formam dici mauult, seiungat, atque inter eos locos ponat, qui rem ipsam, totumq; quod definiatur proxime circumstent, in partitionibus tamen idem, his uerbis docet. Non dubium est id quidem, quin definitio genere declaretur, & proprietate quadam: aut etiam communium frequentia, ex quibus proprium quid sit, eluceat. In eandem sententiam, quanquam mutatis uerbis, & in topicis disputat. Cæterum hoc à plerisque uariat, quòd proprij uocabulo & differentiam complectatur. Idem eodem in libro, cum à toto, à partibus, à ui uerbi, diuisionéque definiri docuisset, plures præterea uias, rationésque definiendi esse non dißimulat: sed quia ad sui libri institutum minus pertinere putaret, non est persequutus. Porrò in partitionibus, cum genere, & proprietate quadam definiendum

finiendum esse praecepisset, subijcit, quoniam de proprijs oriatur saepe magna dissensio, definiendum esse, saepe ex contrarijs: saepe etiam ex dissimilibus: saepe ex paribus: tum per descriptionem: per consequentium enumerationem, uocabuliq; explicationem. Haec quidem docet, sed nulla quibus declarasset, exempla adiecit. Mihi quidem rationem ducem sequenti, locorumq; uim introspicienti, omnibus ex locis definiri commode posse, haud dubie uidetur: nullamq; , nisi ex locis petitam, definitionem esse putandam. Siquidem si mihi omnium pace in uniuersum dicere licebit, nulli dubiae rei, nisi ductis ex locis argumentis fidem fieri, definiendae item rei, quae inuoluta, perplexaq; est, ex locis accedat necessum est, quo quid ipsa sit, eluceat. Neque enim res ulla, quae dubia, perplexaq; est, per se explicari potest, ut dicam, homo est homo: uirtus est uirtus: sed, aut ex genere, & differentijs, aut alijs ex locis id praestetur oportet. Quod autem ipsa definitio locus, & recte quidem primus omnium consensu dicatur, inde est, quòd uera nusquam ulla inueniatur, quae non ex locis desumpserit, quo totum ipsum quid sit, explicet. Haec ut patescant, ad locos redeundum est: definitioq; per singulosq; ducenda: quod dum fit, in quos & à Cicerone diuersis in locis indicatae explicandi formulae recidant, apparebit. Felicissime igitur omnium consensu, genere, & differentia, proprioq; definimus. Genus Cicero uocat notionem, ad plures differentias pertinentem. Vulgo id temporis scholae, id esse dicũt, quod de pluribus differentibus spe-

cie

animantibus imbuit, ut se agnosceret, coleretq;. A' ui nominis erit, si hominem humo, quæ terra est, natum animal dicamus. Verum & cæteris ex locis omnibus definiri potest, quod mox ostensuri sumus. Atqui cum non modò quæ cerni, demonstrariq; possunt, genere, & differentijs, seu proprijs, quod idem haberi uolo, definiamus, sed & ea, quæ intellectu comprehenduntur, exemplo res demonstretur. Fortitudo est considerata periculorum susceptio, & laborum perpeßio. Hic genus est susceptio, & perpeßio, reliqua sunt differentiæ. Penelope Ouidiana amorem definiuit rem esse plenam soliciti timoris: sic illa, Res est soliciti, plena timoris amor. Catilina apud Sallustium ueram dixit amicitiam esse, idem uelle, atque idem nolle. Hic genus est uelle, ac nolle, idem, autem differentia. Hic imprimis danda est opera, uero ut genere, & differentijs, quantum modo fieri potest, utamur. Hæc de primo præcipuoq; definitionis loco, quæ genere & differentijs, atque adeo proprijs declaratur.

Loci à partibus explicatio. CAP. VI.

SEquitur autem locus à partibus. *Partium enumeratione rem explicamus, cum ipsa in re, differentia, propriumq;, ut in homine ratio, risusq;, aut non eluceat, aut omnino non reperiatur. Vt domum si definiendam suscipio, in qua nihil reperio, qua potißimum differre rebus cæteris uideri poßit, definiam ab ijs, quibus constructa sit partibus: dicamq; id esse, quod fundamento, parietibus, tabulatis, tectisq; constet. Sic & ciuitatem priuatarum ædium frequentiam*

esse, plateis discriminatam, portis, mœnibus, fossisq; circummunitam. Definimus & per partitionem ea, *quæ non cernuntur, tanguntur ue, sed intellectu ipso cognoscuntur.* Vt ius ciuile est, *quod in legibus, senatusconsultis, rebus iudicatis, iurisperitorum autoritate, edictis magistratuum, more, æquitate consistit.* Huc pertinet & *diuisio: per hanc ita definias,* Animal est *substantia, quæ uel sensu tantum, uel sensu & ratione nitatur.* Amplitudo *est, aut potentiæ, aut maiestatis, aut aliquarum copiarum magna abundantia.* Porrò *diuisio est eadem per omnia cum partitione: nisi quòd illa sit totius, hoc est generis in species, hæc totius in partes discretio: quemadmodum iam uidimus domum in suas partes, urbemq; in suas, nempe ædes, plateas, portas, mœnia, fossasq; partitam esse.* Fabius *de diuisione ita dicit:* Diuisio *est rerum plurium in singulas: partitio, singularum in partes, discretus ordo, & recta quædam collocatio, prioribus sequentia annectens.* Locus *hic plurimum commune habet cum superiore, adeo, ut unus idemq; haberi ferè possit.* Nam *quid interest, siue totum ab ijs, quæ ipsi propria insunt definiam, dicamq;, hominem animal esse rationale, mortale:* Siue *à partibus, quibus totum est compositum, & dicam, hominem esse id, quod capite, humeris, manibus, uentre, cruribus, pedibusq; constat.* Quemadmodum *ibi, hoc ipso, quod hominem animal rationale, & mortale dico, quæ differentiæ sunt, ueluti è turba animantium omnis generis eripio, solumq; constituo: ita hic, partes enumerando, caput, humeros, manus, & cætera*

quæ

quæ differentiæ erunt, & propria hominis, idem præsto. Verum hoc quis interesse putet, quod genus hic, cum non tam manifestum, ut supra appareat, omnino desideretur: qua in opinione Boëtium *fuisse, scripto in* Topica Ciceronis *commentario, minus certe probo.* Etenim *absurda per omnia definitio hinc erit, prætermisso genere, ut dicam, caput, humeri, manus, pedes, & cætera, sunt homo.* Siquidem *abscissa hæc suo toto, seiunctaq́; atque diuersis in locis posita uideri possunt.* Quare *& hic semper, aut tacita uis generis, aut ipsum erit expressum.* Equidem *neminem fore existimo, qui inficias eat, perinde esse, siue dicam,* Homo *est quod constat capite, humeris, reliquisq́; enumerandis partibus, siue dicam, homo est animal, quod constat capite, humeris, & cætera.* Eadem *ratio est, & in ijs à partibus definiendis, quæ intellectu comprehenduntur.* Nemo *dicit, inuentio, dispositio, eloquutio, actio & memoria sunt rhetorica: sed rhetorica est inueniendi, disponendi, eloquendi cum actione, firmaq́; memoria scientia: ubi genus planè expressum est.* Quod *si quis urgeat, nullum hic genus uideri: ideoq́; diuersum esse locum à superiore, qui genere & differentijs constet semper, quæram, si quod licet ita definiam: homo est quod ratione præditum est, mortiq́; obnoxium, quem in locum, cum non ex partibus definitio sit, hanc conijciet?* Quodsi *superioris loci esse dixerit, ut certe est, aut genus adesse, aut & ibi sine genere definiri fatebitur.* Natura *ita comparatum est, ut undecunq; locorum, potest autem ex omnibus, petita definitio sit, semper, aut genus expressum, aut tacitam*

citam

citam huius uim inclusam habeat. Petita est contrariorum ex loco definitio hæc: Virtus est fuga uitiorum: sed & eadem ex genere, & differentia. Fuga nanque genus est, uitiorum autem differentia. Dies est solis cursus supra hemisphærium nostrum: sumpta hæc à caussarum loco diffinitio est. Nam lucis causa est solis cursus supra hemisphærium nostrum. Sed & hic genus est cursus, solis autem differentia: & cum noctu etiam feratur, nostrisq; Antipodibus luceat, necessario & altera adijciebatur differentia, supra nostrum hemisphærium. Adde & hanc à partibus definitionem, & illam ex genere & differentijs superiorem, ex uno, eodemq; trahi adiunctorum loco: sed hanc semper, illam sæpius. Cæterum in medio pono, siue quis unum, eundemq; hunc, cum superiore, siue diuersum locum arbitretur. Non equidem diffiteor, paulo aliam à partibus, aliam à genere, & differentijs definiendi rationem in speciem uideri posse: sed idem intelligo, non magis hic, quàm supra genus abesse: plurimasq; præterea, nunc à simili, nunc à contrario, nunc à caussis, denique ex alijs alijsq; locis, definiendi formulas esse: quas cum superiore definitionis loco, quia non attigit, sit complexus Cicero, huius certe solius à partibus loci, cum & etymologia in suos locos recidat, seiungendi, non ita magna mihi uisa est causa.

Loci ab etymologia uocabuli explicatio.

CAP. VII.

TErtium definiendi locum esse uoluit Cicero, uocabuli etymologiam, quando ex ipso uocabuli interpræ

interpretatione definimus. Atqui cum uel ipſa luce magis ſit perſpicuum, aliud ipſam eſſe ſubſtantiam, aliud nomen, quo ipſa ſignificetur, inter eos locos hunc potius conſtituẽdum cum Agricola puto, qui extra ipſam ſunt, proximeq́; circumſtant. Locauit autem hunc Agricola inter accidentia, quæ Cicero adiunctorum loco complectitur, quòd rebus alijs, alio modo nomina accidant: ut eum, qui iam nactus ſit ampliores poſſeßiones, à locorum copia locupletem, à pecorum pecunioſum dicamus. Atque id quidem negari non poteſt, poſſe inter accidentia, ſiue adiuncta, qui idem locus eſt, locari. Verum cum ita natura comparatum ſit, ut nunquam ferè à ui uocabuli definiamus, niſi ſimul cauſſa inditi nominis aperiatur, malui, ut ſupra indicaui, in cauſſarum, quàm adiunctorũ locum reijcere. Nam Muſam, ſi deam inquiſitricem eſſe dicam, ἀπὸ τοῦ μώομαι, ſeu μῶ, quod eſt inquiro, cauſam certe inditi nominis in definiẽdo aperiam neceſſum eſt: ſic & Ceres, à gerẽdis frugibus Dea, quaſi geres dicitur: & iuſtitium, iuris ſtatio, tempus id, quo prætor ius dicere prohibetur.

Quæ per metaphoram definiendi ratio.

CAP. VIII.

NIhil quod ad definiendi locos à Cicerone præſcriptos attinet, reſtat, niſi quod & per metaphoram definiri interim doceat: cui cum locum proprium non conſtituerit, nos in quem recidat, utq́; per hanc definiatur, paucis perſtringamus. Metaphora eſt, quam noſtri translationem uocant, qua uera uocabuli ſignificatio transfertur in ſuam cognatam: ut florem ætatis, pro

tis, pro uiuida optimaq; ætate dicimus. Definimus per metaphoram loco generis, adiecta differentia, ut mors est occasus uitæ, pro terminus uitæ : hic genus est occasus, uitæ uero differentia. Sæpe etiam per plures accumulatas metaphoras, ut Antonius apud Ciceronem: Historia uero, inquit, est testis temporum, lux ueritatis, uita memoriæ, magistra uitæ, nuncia uetustatis. Nihil interest, inter hanc, & superiorem illam definitionem, quæ genere & differentijs constat, nisi quòd ibi genus suam propriam, genuinamq; significationem, hic uero metaphoricam, cognatamq; sumat. Quare & superiorem illum definitionis locum iure sibi uendicat. Porro poëtis frequenti in usu est : cecinit ille : Mors ultima linea rerum, pro finis rerum. Hæc de tribus illis ipsa in re fixis definiendi locis, toto, partibus, etymologia : de quibus quid iudicem, non dißimulaui. Partes cum toto idem uideri posse putaui : unamq; & eandem à toto, & partibus definiendi rationem esse, quæ genere & differentijs constet. Etymologiam uero in causarum locum reieci : quod qui minus probat, stomachari non debet, quòd eo ordine, quo Cicero descripsit, & me tradidisse intelligat.

Deducitur per reliquos omnes locos definitio. CAP. IX.

NVnc subinde, quod polliciti sumus, ducamus definitionem per reliquos omnes locos : ostendamusq;, non solum ex ijs, qui in toto defixi sunt, sed & ex ijs omnibus, qui extra id sunt, proximeq; circunstant, definitiones sumi. Vocauimus autem Ciceronis exemplo,

exemplo, has explicatas definiendi rationes, locos ipsa in re defixos: quanquam ex locis, uel rem ipsam circunstantibus magis sumant, quo totum ipsum, quid sit, explicant. Nam definitio ex genere, & differẽtijs, partiumq́; enumeratione, ab adiunctis ferè sumitur. Verũ cum adiuncta latius pateãt, & pleraq; ab re longius absistant, has definitiones, quæ aut ab ijs, quæ rei, totiq́; suo propria insunt, acciduntq́;, aut partes, membra'ue sunt sumuntur, quod ita proxime toti suo adhærentia, adiunctáq; sint, ut unũ idemq; uideri poßint, locos sanè cum Cicerone, ipsa in re positos, fixosq; potius uocemus, quàm quicquam immutemus: modò tamen intelligamus, liberiores definitiones sæpius, ac nescio an sæpißime, & cæteris ex locis omnibus, rem circunstantibus, duci. Ordine igitur eo ipso, quo enumerati sunt, breuiter definiemus: postea uero ad principium reuertemur: ordineq́; rursum singulos, quantum ad nostrum institutum attinet, & explicabimus, & argumenta inde ducendi rationem indicabimus. Primus itaque eorum, qui extra rem positi sunt, locus est coniugatorum: hinc ita definias. Si iustitia est animi uirtus, & iusta facta ea sunt, quæ ex animi uirtute proficiscuntur. A` genere ita: Si quicquid auri, argentiq́; terra effoditur, malorum irritamentum est, & signata pecunia malorum erit irritamentum. A` specie: Homo est, qui ratione duce, ex præteritis, præsentibusq́;, longius sibi in futurum prospicit: ergo animal est, quod ratione præditum est. Possumus & aliter ijs ex locis definire, ut à genere per diuisionem ad species descẽdamus, & econuerso, à specie ad

genus ascendamus: quas quia definiendi formulas cognouimus, nihil attinet hic repetere. A' simili definitio eiusmodi est. Si patrem enecare paricidium est, & matrem occidere paricidium erit. Si continentia animi uirtus est, erit & abstinentia. A' dißimili, quam Cicero differentiam uocat. Non si lætitia animi bonum est, & uoluptas animi bonum erit. A' contrarijs: Virtus est uitium fugere, & sapientia prima Stultitia caruisse. Adiuncta sequuntur, quæ ut latißime patent, maximéque sunt obuia, ita hinc oratores, & poëtæ, reliquiq; omnis generis autores sæpißime definiunt: qui non ieiunè, per genus, & differentiam solum, more dialecticorum, sed fusius rem explicare, magisq; communem ad captum, loqui student. Huius generis est, si hominem, ut supra indicauimus, à creatore suo definiam. Eadem ratione, & equum ab homine licet, dicamq; esse, quem homo suum ad usum alat, nunc ad equitandum, nunc ad arandum, sarcinasq; ferendum. Hinc item erit, si ab ijs definiam, quæ rei definiendæ, aut accidant, aut ab ipsa fiant, aganturq;: ut, lupus terrestris animal est, forma, magnitudineq; paulo maiore canina, ex raptu ferè pecorum uitam trahens. Iustitia est uirtus, quæ homines in officio retinet, ne alter alteri suũ eripiat. Quòd si forte plura in definiendo sumantur, descriptio appellatur: quo definiendi genere, sæpe autores utuntur. Itaque Vergilius, cum & alia multa, Famam hoc ex loco copiosißime depinxit his uerbis:

Fama; malum, quo non aliud uelocius ullum:
Mobilitate uiget; uiresq; acquirit eundo;

Parua

Parua metu primo: mox sese attollit in auras:
Ingrediturq́; solo: & caput inter nubila condit.
Illam terra parens, ira irritata Deorum,
Extremam, ut perhibent, Cœo, Enceladoq́; sororem
Progenuit, pedibus celerem, & pernicibus alis,
Monstrum horrendum, ingens: cui, quot sunt corpore plumæ,
Tot uigiles oculi subter, mirabile dictu,
Tot linguæ, totidem ora sonant: tot subrigit aures.
Nocte uolat cœli medio, terreq́; per umbram,
Stridens: nec dulci declinat lumina somno.
Luce sedet custos, aut summi culmine tecti,
Turribus aut altis: & magnas territat urbes,
Tam ficti, prauiq́; tenax, quàm nuncia ueri.

Hæc porro omnia ab adiunctis sunt petita: ut quæ partim, aut accidant Famæ, aut agat ipsa, temporis, lociq́; adiecta mentione. Accidunt autem, malum esse uelocissimum, nobilitate uigere, in eundo uires acquirere, primo paruam metu, deinde incrementum sumere, & ad nubila usque caput erigere, matre terra ultimo partu editam sororem Cœo, Enceladoq́; gigantibus, celerem pedibus, pernicibusq́; alis, monstrum horrendum, ingens, cui, quot plumæ, totidem uigiles oculi, ora, auresq́; essent. Quæ uero agat ipsa, ubi recte temporis, lociq́; fit mentio, ea sunt. Nocte hanc per aëra, umbrasq́; cum sonitu uolare, nec unquam somnũ capere: die uero ipso, custodem sedere in summis aut tectis, aut turribus, magnasq́; urbes territare, tam falsa, quàm uera nuntiando. Omnia hæc, ut diximus, ab adiunctis sunt petita: id quod in ex=

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITT. EMANUELE

plicando hoc loco, infra patefiet. Est & illud hinc sumptum, siue eiusdem, siue alterius sit:
Liuor, tabificum malis uenenum:
Intactis uorat oßibus medullas &c.
Ab ijs, quæ agit, ipse definitur liuor. Naso item inuidiam, solisq; regiam, cum & alia multa, descripsit.
Regia solis erat, sublimibus alta columnis:
Clara micante auro: flammasq; imitante pyropo. &c.
Verum paßim hæc obuia sunt. Quid multa? hic ille est locus, qui non modò in definiendo, sed & amplificando, omnibus autoribus, & maxime poëtis, non tam calamum, quàm penicillum ministrat: ut res, non tam scribant, quàm depictas ob oculos ponant. Sequuntur antecedentia, consequentia, & repugnantia. Horum ea est natura, ut per omnes ferme locos deducantur: singulorumq; naturam induant: quod suo dicetur loco. Ab antecedentibus ita definias: si homo est, in quo ratio, risusq; intelligatur, & animal erit, quod ratione, risuq; sit præditum. Cæterum cum Cicero hunc locum dialecticorum proprium esse uoluerit, hunc in modum, magis arcte, atque dialectice, quod illi probatur, definias. Ab antecedentibus: si iustitia est, uirtus animi est suum cuique tribuens: sed iustitia est, uirtus igitur animi est suum cuique tribuens. À consequentibus: si iustitia est, uirtus animi est suum cuique tribuens: sed uirtus animi est suum cuique tribuens, iustitia igitur est. À repugnantibus: Virtus est placidis abstinuisse bonis. Sequuntur caussæ & effecta: à causis ita: Literæ humaniores sunt, quæ homines ciuiliores, rerumq; humanarum prudentiores

tiores reddunt. Maximus Deorum, Iupiter *dictus, quod mortalibus iuuans sit pater. Ab effectis, domus est, quæ extructa est ad inhabitandum, aduersus tempestates, omnesq́; aëris iniurias.* Dies *est solis cursus, supra hemisphærium nostrum.* Postremus *locus est comparationis, ubi maiora ex minoribus, minora ex maioribus, paria ex paribus confirmantur.* A *maiori, si omne animal est substantia, erit & homo.* A *minori: si furtum scelus est, & sacrilegium scelus erit.* A *pari: si abstinentia est uirtus, erit & continentia.*Hæc *de definiendi ratione: quibus utcunque declaratum esse puto, non solum ijs ex locis, qui toti ipsi, reiq́; de qua agitur inhærent, nempe genere, differentijs, partiumq́; enumeratione definiri, sed & ex ijs omnibus, qui totum ipsum proxime contingunt: unde, si non semper, sæpißime tamen grauißimi quiq́; autores definiunt.* Nam *dum uariando delectare student, constrictam illam dialecticorum, quanquam certam, unicam tamen ieiunamq́; definiendi formulam, quasi seruitutem, quæ ad certa uerba astringat, oderunt.* Neque *hercle uideo, cum præsertim positum id, in uulgari usu intelligamus, cur minus ad cuiusq́; arbitrium liceat rem, modò breuiter, modò copiose, aliter atq́; aliter, quid ipsa sit explicare.* Quare, *cum omni dubiæ rei, atq́; adeo definiēdæ, ex locis ijs adducatur oporteat, quo fides fiat, nulla iam cuiusquā incidet definitio, quæ non in aliquem horum recidat.* Hoc *porro animaduertēdum, omnes definitiones naturaliter ab adiunctis duci, quæ rebus omnibus, de quibus agitur, adhærent maxime: fieriq́;, ut cum hic locus in cæteros*

conuertatur,quod ſuo oſtendetur loco,genus ſimul, diſferentiæq́;,per plures ſparſæ uideantur.

Locorũ qui proxime rem circũſtant, & primũ loci à coniugatis explicatio. CAP. X.

R*Eſtat igitur, ut cum hactenus de definitione diximus,ad locos hos ipſos,extra rem poſitos,reuertamur,paucisq́; & cuiusq́; uim, naturamq́;, & inde argumenta ducendi rationem indicemus.* Primus *ordine coniugatorum locus eſt. Sunt autem coniugata, uerba eiuſdem generis uarie inflexa, ut homo, humanus, humaniter : iuſtus, iuſtitia, iuſte : ſapiens, ſapientia, ſapienter &c.* Hinc Terentianus *ille trimetro hoc ita argumentatur :* Homo *ſum,humani nihil alienum à me puto.* Homo *nanque,& humanum,coniugata coniunctaq́; uerba ſunt. Sic item iuſtum credi oportere, qui iuſte feciſſet, & compaſcere licere, ſi ager ſit compaſcuus, & humanum eſſe mortem timere, cum homo ſit mortalis, eiuſdem generis ſunt.* Fabius,*niſi* Ciceronem *uſum uideret, locum hunc ridiculum putat.* Negari *hoc certe non poteſt,quod ſupra diximus,reijci commode in adiunctorum,ſeu potius cauſarum locum poſſe:quod &* Fabium *ſenſiſſe uidemus, qui inter cauſas,quibus adiecit, huius loci mentionem fecit.* Verum *& hic ſeorſum tradatur, cum uel plures uias unius inueſtigandæ rei, nihil uetet monſtrari.*

Locorum à genere & ſpecie expoſitio. CAP. XI.

G*Enus, qui locus ſequitur, quid ſit ſupra diximus.* Habet *porro parum uirium ad probãdam ſpeciem: ad refell*

ad refellendam autem plurimum. Neque enim necessum est, si arborem esse dicas, nucem esse oportere. Hinc ita argumentum ducas. Si nulla uirtus est, ne temperantia quidem erit. Si nullus est magistratus, nec erit cõsulatus. Quod si uocabulum omne generi adijciatur, quod Cicero fecit, omnes species complectaris necessum est: ut, si omne argẽtum mulieri legatum est, & signata pecunia, legata erit. Si omnes artes conseruari Reip. interest, & rhetoricen cõseruari Reipub. interfuerit. A specie item, quam formam Cicero appellare mauult, argumentum trahitur. Hanc idem notionem esse dicit, cuius differẽtia, ad caput generis, & quasi fontem referri potest. Habet autem firmam generis probationem, infirmam refutationem: ut, si homo est, animal est: si rhetorice est, bene dicendi ars est: si temperantia est, uirtus est.

Similitudinis & dissimilitudinis explicatio.

CAP. XII.

Similitudinem, qui locus sequitur, in comparationis locum commode referri posse diximus: sed & hanc, ut nonnulla alia, seorsum tradi nihil uetat. Est autem similitudo, rerum similium collatio. Hinc sæpe nunc ad faciendam fidem argumenta sumuntur, nunc, ut ferè poëtæ faciunt, ad augendum, illustrandumq́; copia. Cicero pro L. Muræna, accommodatissima una atque altera similitudine argumenti loco usus contra Catonem, contendentem præter decorum fieri, Consulem Ciceronem, legisq́; ambitus autorem, L. Murænam consulem designatum, ambitus reum, defendendum suscipere. Quod si inquit, in his rebus repetendis, quæ man-

cipij sunt, is periculum iudicij præstare debet, qui se nexu obligauit, profectò etiam rectius in iudicio COSS. *designati, is potißimum consul, qui consulem declarauit, autor beneficij* Populi Romani, *defensorq; periculi esse debet.* Et *paulo infra: Quod si portu soluentibus, ij, qui iam in portum ex alto inuehuntur, præcipere summo studio solẽt, & tempestatum rationem, & prædonum, & locorum, quod natura affert, ut eis faueamus, qui eadem pericula, quibus nos perfuncti sumus, ingrediantur, quo tandem animo me esse oportet, propè iam ex magna iactatione terram uidentem, in hunc, cui uideo maximas* Reipub. *tempestates esse subeundas?* Ex *hoc loco* Poëtæ, *sæpius ad amplificandum, illustrandumq́;, quàm probandum, copiam petunt: id uno exemplo monstrari, cum innumeris posset, sit satis.* Maro, *cum infelicem congressum* Daretis *cum* Entello *in singulare certamen magis enucleare uellet, eiusmodi usus est similitudine:*

Stat grauis Entellus, *nisuq́; immotus eodem,*
Corpore tela modo, atque oculis uigilantibus exit.
Ille, uelut celsam oppugnat qui molibus urbem,
Aut montana sedet circum castella sub armis,
Nunc hos, nunc illos aditus, omnemq́; pererrat
Arte locum: & uarijs assultibus irritus urget.

Duo autem similitudinis genera esse, Cicero *docet: alterum, quo unum uni comparatur, ut iam ostendimus: alterum, quo ex pluribus collationibus aliquò peruenitur, ut, si tutor fidem præstare debet, si socius, si cui mandaris, si qui fiduciam acceperit, debet etiam procurator.*

Quinetiam exempla ex hoc ipso petuntur loco. Vsus hinc sumpto exemplo Cicero, cum alibi paßim, tum pro lege Manilia, ubi Mithridatis fugam, cum Medeæ antè eodem in loco fuga confert: & sparsa à Medea fratris membra, cum Mithridatis relicto auro atque argento. Primum, inquit, ex suo regno, sic Mithridates profugit, ut ex eodem ponto Medea illa quondam profugisse dicitur: quam prædicant in fuga, fratris sui membra, in his locis, qua se parens persequeretur, dißipauisse: ut eorum collectio dispersa, mœrorq́; patrius, celeritatem persequendi retardaret: sic Mithridates fugiens, maximam uim auri, atque argenti, pulcherrimarumq́; rerum omnium, quas & à maioribus acceperat, & ipse bello superiore ex tota Asia direptas in suum regnum congesserat, in Ponto omnem reliquit. Huc & parabola pertinet: quæ est remotior, longiusq́; petita similitudo. Hic equidem miror Agricolam, hominem, ut leuiter dicam, & ingeniosum, & eruditum, de hoc loco scrupulosius, quàm utilius disseruisse: adeoq́; à Cicerone, reliquisq́; dissensisse, ut quæ illi similia uocarint, uideri omnino non posse putarit. Non enim similitudinem uideri, sed comparationem, si duo, aut plura in aliquo tertio, quod utrisque sit commune, conferantur. Vt, si Catoni licuit sequi bellum ciuile, & Ciceroni licuisse sequi: ubi sequi bellum ciuile, ambobus esset commune. Similia uero putanda, non quæ in tertio aliquo, quod ambobus commune esset, iungantur, sed suam singula naturam, uimq́; collata ostendant: quod eo docuit exemplo. Quemadmodum uascula oris

angusti, superfusam humoris respuunt copiam, sensim autem instillantibus replentur, sic tenera puerorum ingenia, grandia non percipiunt, modica, & uiribus suis apta, commodius addiscunt. Hic ut paucis dicam, *nulla profecto mihi uisa est caussa, similia arctius contrahendi: atque à* Cicerone *dissentiendi.* Nam *primum illud exemplum, comparationem dici posse, nemo negat: sed, cum comparatio latißime pateat, sitq; similitudo huius quædam species, idem illud exemplum, & simile cum* Cicerone, *alijsq; uocare nihil impedit.* Dißimilitudo *sequitur, quam* Cicero *differentiam uocat.* E*st autem dißimilitudo, rerum repugnans similitudo: ut,* Brutus *occidit liberos proditionem molientes,* Manlius *uirtutem filij morte mulctauit.* Mire *hinc auxit* Cicero *corpus orationis pro* Muræna*: ubi* Seruij Sulpitij *iureconsulti, &* L. Murænæ *imperatoris dißimilia studia confert.* Vigilas *inquit, tu de nocte, ut tuis consultoribus respondeas: ille, ut eò, quò intendit, mature cum exercitu perueniat: te gallorum, illum buccinarum cantus exuscitat: tu actionem instituis, ille aciem instruit: tu caues, ne tui consultores, ille, ne urbes aut castra capiantur: ille tenet & scit, ut hostium copiæ, tu ut aquæ pluuiæ arceantur: ille exercitatus est in propagandis finibus, tu in regendis.*

Contrariorum explicatio. CAP. XIII.

A *Contrarijs item argumenta trahimus. Sunt autem contraria, ea, quæ secum è diametro pugnant: quo uel ipso, satis apparet, quid inter hunc, & superiorem intersit locum.* Dißimilia *namq; sunt atq; adeo* [illegible] *ferentia*

differentia, quæ inter se differant: minusq; modo conueniant. Contraria uero, quæ sibi maxime aduersa, atq; opposita intelliguntur: ut, iuuit, ergo non nocuit. Marcellus ornamenta Syracusanis hostibus restituit: Verres eadem socijs abstulit.

Adiunctorum explicatio. CAP. XIIII.

ADiunctorum locus sequitur, qui ut latißime patet, ita maximam autoribus rerum copiam suppeditat. Sunt autem adiuncta, quæ ipsi rei, de qua agitur (siue corporea sit, cerniq́; atque tangi poßit, ut homo, equus, adamas, ciuitas: siue solo intellectu comprehendatur, ut cædes, matrimonium, iustitia) proxime adiacent, cohærentq́;. In homine, cui præ cæteris animantibus, rebusq; , plurima adiacent, acciduntq́;, primum ea spectanda uidentur, quæ in animo posita sunt: quod genus sunt, aut uirtutes, ut prudentia, iustitia, temperantia, fortitudo, religio, pietas, modestia, beneuolentia, & contraria ijs uitia. Aut artes omnis generis, ut grammatica, rhetorica, musica, physiologia, medicina, iurisprudentia, pictura, fullonia, agricultura, militia, aliæq; id genus multæ, quæ partim cognitionis, partim actionis sunt. Aut affectus ipsi, tam mali, quàm boni, ut amor, desiderium, gaudium, spes, misericordia, ira, odium, inuidia, & cætera. Huc deniq; omnes animi cogitationes, iudicia, consiliaq́; pertinent. Istiusmodi ferè in animo: in corpore uero spectantur, ætas, forma, ualetudo bona, seu aduersa, sitis, fames, somnus, uigilia, pallor ex metu, rubor ex pudore, &c. Iam uero omnes actus huius loci sunt, ut scribere, dicere, bellare

bellare, ædificare, bibere, dormire, & id genus innumera alia: quare sua cuique dicta, factaq; sunt adiuncta. Sunt item adiuncta, non homini modò, sed & cæteris rebus omnibus, locus, & tempus. Neque enim fieri potest, ut quicquam extra locum, tempusq; consistat. Hinc firmißima sæpe petuntur argumenta: ut si eum, qui quid male fecisset, diuerso in loco id temporis fuisse conuincas. A loci natura, cum paßim, tum pro Milone Cicero argumenta duxit. Quinetiam ijs annumeranda, quæ personis non ita ex proximo, ut ferè hactenus dicta, sed ex magis longinquo adiacent: ut coniunx, liberi, parentes, patria, & quæ à Fortuna obtingunt bona, res familiaris, ædium, agrorum, pecorumq; posseßiones. Hæc ferè sunt, aut his similia, quæ personis sunt adiuncta: unde & quæ cæteris animantibus rebusq; adiaceant, facile colligi potest: ut in magnete uis attrahendi, in adamante, fugandi ferri conspicitur. Animaduertendum autem, locum hunc, non solum tria complecti tempora, præteritum, præsens, & futurum, ut si à præteritis dictis, factisq;, à præsentibus item copijs, atque facultatibus, tum à futuris commodis, aliquem ad honeste faciendum, magnasq; res consequendas adhorteris, sed & in ijs, quæ præterierunt, quosdam temporum gradus, atque interualla: nempe quod anteceßit: simul extitit: & insequutum fuit. Vt si quem uita defunctum laudãdum suscipias, primum commode ab ijs, quæ tempore antecesserunt, nempe natione, patria, parentibusq; commendes: deinde ab ijs, quæ cum eo simul tempore extiterunt, fortunæ, cor-

poris

poris, animiq; bonis, quibus recte sit usus: postremo ea prædices, quæ demortuo ad honorem, & nominis gloriam acciderunt. Factis *etiam, rebusq; quæ non tam cernuntur, quàm intellectu comprehenduntur, & in iudicium ueniunt, adiuncta sunt ea omnia, quæ has ipsas antecedunt, simul sunt, & subsequuntur,* Rem *porrò antecesserunt, apparatus, colloquia, locus, constitutum conuiuium, & similia.* Cum *re sunt, pedum strepitus, murmur, hominum umbræ, & his similia.* Post *rem uero, rubor, pallor, titubatio, cruentus gladius, & id genus alia facti signa.* Cicero, *quia hunc locum præcipue ad coniecturales causas, quæ in iudicium ueniunt, pertinere putauit, ea breuiter, dilucidéque indicauit, quæ ad facti coniecturam pertinerent: nos simul & quæ in reliquis generibus hinc sumi possunt, utcunque aperuimus.* Quare *usum huius loci, quanquam alibi suo loco fusius declarabimus, hic tamen, quis in unoquoque genere sit, paucis obiter perstringamus.* In *laude igitur, aut contra uituperio, ubi non tam ad probãdum, quàm delectandum exornandumq; oratio suscipitur, mirabilis hinc rerum copia ducitur: dum hominem, qui ferè laudandus suscipi solet, primum à patria, à parentibus, amicisq; laudes: deinde, si is ordo placet, alius nanque atque alius esse potest, quas opes consequutus sit: tum corporis bona attingas, robur corporis, formam, staturamq;: postremo ad animi bona, quæ imprimis laudem merentur, peruenias: quæ ut multæ, & uariæ sunt, aliæq; in alijs, ita nemini hic oratio deesse potest.* Ab *his animi bonis* Cicero Pompeium *laudando,*

suasit

suasit Quiritibus, eum potissimum Mithridatico bello ducem esse praeficiendum: ubi laus in suasionem uersa est. Quod si forte hic ordo minus placet, licet primum animi uirtutes laudandas suscipias, deinde ad corporis, postremo ad Fortunae bona peruenias. Copia haec omnis ab adiunctis ducitur: quae ex comparationis loco, alijsq́; mirabiliter augeri potest. In suadendo autem, ubi argumentis res agitur, ad praeclare aliquid faciendum aliquem adhorteris à patriae, parentumq́; expectatione: ab ipsius fortiter ante dictis, recteq́; factis: ab aetate, corporis robore, facultatibus, amicorumq́; opera: tum à nominis gloria, & commodis, quae sit consequuturus. Iam uero causis coniecturalibus, quae in forum ueniunt, familiaris admodum hic locus est. Vt si forte caedes facta sit, ab ijs, quae caedem antecesserunt, simul fuerunt, postq́; secuta sunt, percussorem prodas. Antecedentia sunt, inimicitias eum cum interfecto gessisse, saepeq́; iurgatum, atque mortem minatum esse. Cum re coniuncta sunt, auditum clamorem esse, atq; interfectoris nomen saepius incusatum. Post insecuta sunt, solum eum ex eo ipso loco, ubi caedes facta fuit, gladio, uestibusq́; sanguine conspersis uenisse: & appellatum de caede, palluisse, fugamq́; quaesisse. Quae omnia, & his similia, hinc ducta, ut singula parum, ita plura congesta, plurimum ad probandum uirium habent, ac penè nullũ dubium relinquunt. Rodolphus Agricola adiuncta in sex aut septem locos distraxit: Mihi profecto nouandi hic aliquid nulla uisa est causa, cum praesertim & teste Fabio, haec magis secari citra obscuritatẽ, natura rerum

non patiatur: & apud illũ, tam modo res distractæ, quæ natura coniunctæ erant, sed ne ipsa quidem locorum nomina, ita magnā præ se differentiam ferunt. Quare, quæ ille adiacētia, cōtingentia, cōnexa, actus, locum item, & tempus uocat, nos cum Cicerone adiuncta uocamus.

Testimoniorum explicatio. CAP. XV.

ADiunctis nos quidem & testimonia adiecimus: quæ Cicero extra rem posita, longeq; disiuncta, extrinsecus assumi dixit. Sunt autem testimonia, diuina & humana. Diuina nunc recte Saluatoris nostri, Prophetarũ, Euangelistarũ, Apostolorumq; dicta, scriptaq; uocemus: unde sumpta argumenta, suo iure plurimum in animis Christianorũ ualebunt. Humana autem sunt, autoritate præstantium uirorum dicta, iussaq;, testata, scripta, ut leges, instrumenta, iurata, promissa, pacta, quæstionibus expressa, rumores, aliaq; id genus. Hæc omnia esse huius loci ab adiunctis, non minus, quàm superiora illa, nemo mediocris iudicij inficias eat. Nam iurata, testata, promissa, denique omnia dicta, scriptaq;, suis de rebus, ad quas referri possunt, scripta, dictaq; esse necessum est. Sic & euangelia, Apostolorumq; scripta, ad Christianos sunt referenda. Quod autem Cicero locorum numero hæc exemerit, atque arte carere dixerit, nulla alia causa est, nisi quod hæc orator, non ita ut superiora inueniat, sed causa secum adferat: quemadmodum Cicero, Archiam poëtam, ciuem Romanum esse, non tam argumentis à se inuentis, quàm amplißimorum hominum testimonio probat. Quæ causa fuit, cur & Aristoteles testimonia, πίστεις ἄτεχνοι, hoc est inartificiales probationes uocarit:

rit: quem Fabius, & interdum Cicero sequuti, eodem pacto appellarunt. Quare, cum testimonia per omnia eadem sint cum adiunctis, non propterea seiungenda putaui, quod non tam orator inuenire, quàm caussa secum ferre uideatur: cum præsertim, & suam inuentionem habeant, summaq́; arte tractari uelint. Adde, quòd in laude & uituperio, inter testimonia, & adiuncta omnino nihil interest: quin tam inde, quàm hinc susceptam rem laudes, seu uituperes.

Antecedentium, consequentium, repugnantiumq́ explicatio: quæ per omnes ducuntur locos. CAP. XVI.

SEquuntur *antecedentia, consequentia, & repugnantia: de his, quot autores, tot diuersæ sententiæ. Cicero in topicis hunc locum dialecticorum proprium dicit: longeq́; ab adiunctis esse diuersum: quod adiuncta non semper, consequentia uero semper eueniant. Fabius Quintilianus antecedentium non meminit: consequentia autem adiunctis copulat: esseq́; interim naturæ, interim temporis dicit. Repugnantia uero eiusmodi exemplo indicat, ut quo à contrarijs differant, planè nescias. Agricola, qui proxime hanc rem ex professo tractauit, antecedentia, consequentiaq́;, temporum ordine uult esse distinguenda: minimeq́; peculiares locos habenda: quòd sparsa per omnes inueniantur: nullumq́; hinc, nisi ex alijs locis ductum, sumatur argumentum: accommodatißime autem naturæ, proprietatiq́; contingentium accedere posse. Cum igitur alij aliter hæc tradiderint, in re quidem obscura, sed eadem utili, quantum in nobis*

in nobis est, demus operam, lumen ut ijs uel qualecunque adferatur. Quod si igitur Ciceronem sequamur, necessum est, totum hunc locum cum Boëtio, *qui in Ciceronis* Topica *scripsit conditionalem esse dicamus: argumentumq; ab antecedenti duci, si proponas aliquid, & quod hoc ipsum, quod proponis, sequatur, deinde ad antecedens redeas, atque concludas: ut sit ab antecedenti.* Si *homo est, animal est, sed homo est, ergo & animal.* Si *peperit, cum uiro concubuit, sed peperit, quare cum uiro concubuit.* Hic *proponis aliquid, & quod inde sequitur: nempe, si homo est, animal est: deinde ad id, quod proposuisti, redis, atque concludis: sed homo est, ergo & animal.* A' *consequenti uero argumentari, si quid proponas, & quod inde sequatur, deinde hoc ipsum, quod sequitur, iterum sumas, atque concludas: ut si peperit, cum uiro concubuit: sed non cum uiro concubuit, ergo ne peperit quidem.* Hic Agricola *non tam locos Ciceroniem, quàm potius certas quasdam argumentandi formulas præscripsisse, meo quidem iudicio non male disputat.* Siquidem *ex locis quod ducitur, statim quas uires habet ostendit, citra ullam, quam hic uidemus legem, nunc conclusionem, nunc antecedens repetendi.* Porro Fabius, *uir acerrimi iudicij, adeo hanc seruitutem non probauit, ut ne meminerit quidem: dicatq; consequentia, quo nomine & antecedentia complecti uidetur, nunc naturæ, nunc temporis esse.* Quid? *an non ipse* Cicero, *qui in* Topicis *hæc nihil commune habere cum adiunctis disputat, de oratore ad* Quintum *fratrem, ea consequentia*

esse exemplo declarat, quæ ipsam rem sequuta sunt adiuncta signa? Quare huius pace nobis licebit, rem late patentem, non arctius, quàm ipsa postulet contrahere. Sunt igitur antecedentia, consequentiaq́; quæ sparsa per omnes locos, partim naturæ, partim temporis sunt. Naturæ autem uocamus ea antecedentia, consequentiaq́;, in quibus temporis gradus, quem ipsa præ se ferunt nomina, non deprehenditur; sed positis antecedentibus, naturaliter consequens sequatur. Quæ huius generis sunt, ab omnibus locis trahas. À definitione, quæ genere & differentijs constat, atque adeo ab adiunctis petitur. Si homo est animal rationale, turpem uoluptatem non sequitur. Si iustitia est uirtus suum cuique tribuens, recte à bonis iudicandum est. Si perfidia est malum, non est fallendum. À partibus: Res est quæ *fundamento, parietibus, tabulatis, tectisq́; constat, ergo domus est. À ui nominis:* Iupiter est *iuuans pater, ergo mortales iuuat, & non perdit. À coniugatis:* Compascuus *ager est, quare compascere licebit. À genere: nulla arbor est, ergo nec platanus: nulla ars, quare ne rhetorica quidem. À specie: si homo est, animal est: si dies est, lux est. À simili: si patri pietas debetur, debebitur & matri. À contrario: si iniquitas malum, æquitas bonum erit. Ab adiunctis, non omnibus, sed ijs, quæ citra temporis ordinem, cum ipsa re maximè iuncta sunt, cohærentq́;: ut, si homo est, animal risibile est: palluit, ergo timuit. À caußis item, quæ nullum temporis interuallum habent: ut, sol fertur supra nostrum hemisphærium, quare dies est. Ab effectis:*

Dies est, ergo sol fertur supra hemisphærium nostrum. Sic & comparata tibi hæc suppeditent. Possunt autem magna ex parte conuerti: quam causam nonnullis fuisse puto, cur hæc antecedentia, & quæ hic naturaliter sequuntur, uno nomine consequentia appellarent. Temporis *uero antecedentia, consequentiaq́; sunt, cum ex temporis interuallo, quod ipsa uolunt nomina, ex antecedentibus consequentia, & hinc uicißim illa indicamus, & confirmamus.* Locos *& hæc plures habent: maxime tamen proprios, adiuncta, caussas, & effecta.* Antecedentia *ab adiunctis istiusmodi sunt: ferro ante petijt, mortemq́; minatus fuit, quare & cædem fecit. Cum uirgine sæpe collusit, solusq́; cum sola aliquoties inuentus, quare & demortuæ partum suum esse non negabit.* A *causis:* Datum *uenenum insciens hausit, ergo & morietur.*Hic *ex ijs, quæ antecesserunt, postea facta probo, atque confirmo.* Consequentia *autem ab adiunctis, hoc pacto sumas:* Diducti *uerbis inter se non constiterunt, quare sceleris consilia agitarunt:* Res *ablata domi ipsius inuenta est, quare furtum fecit:* In *pedes se coniecit, salutemq́; fuga quæsiuit, ergo cædem fecit.* Ab *effectis:* Hausto *poculo statim concidit, mortuusq́; est, ergo uenenum bibit.* Ostendimus *utcunque antecedentia, consequentiaq́;, sparsa per omnes locos, partimq́; naturæ esse, cum absque temporis gradu, ex antecedentibus naturaliter aliquid consequatur: quod genus ferè & conuerti poßit: partim temporis, cum iuxta ipsorum uim nominum, temporis interuallo, ex antecedentibus consequentia, & hinc uicißim illa com-*

probamus : quibus, qui uolet, probetq́;, & illa Ciceronis, quorum supra meminimus adijciat. Repugnantia *restant, quæ sunt secum quasi pugnantia : ut, Cœlius cum literarum studiosus sit, turpi amore non capitur. Repugnant nanque, literas, & uoluptatem sequi.* Fabius *repugnantia eadem esse, quæ contraria, exemplo declarauit.* Verum *hoc intersit, omnia quidem contraria repugnantia, sed non contra omnia repugnantia, contraria dici posse.* Dissimilia *nanque, atque adeo differentia, quæ non secum è diametro pugnant, ut contraria, sed collata modo sese non ferant, hoc item nomine ueniunt.* Quare, *quanquam hi loci, quod sparsi per reliquos proprij uideri non possint, seorsum tamen tradi, & quasi plures uias ad unam, eandemq́; inuestigandã rem munitas monstrari, nihil uetabit.*

Caussarum & euentorum explicatio.

CAP. XVII.

CAussarum *locus, qui latissime patet, sequitur. Sunt porro causæ, quæ efficiunt aliquid, quod adeo ferè abesse non potest, ut nisi appareat, causa esse, diciq́; nequeat.* Harum *autem aliæ naturaliter, necessarioq́; efficiunt : ut sol exortus est, quare dies est : ignis est, ergo comburit : natum est, ergo morietur.* Aliæ *non necessario, ut uirginem sæpe alloquitur, quare amat : in studia literarum incubuit, ergo doctus.* Hic *animaduertendum, materiam, instrumentum, locum, tempusq́;, efficiendi per se naturam habere propemodum nullam, sine ijs tamen ipsis, fieri omnino nihil posse.* Neque *enim sine materia,*

teria, instrumentoq́;, ne dicam loco, & tempore, domus extrui, aut quicquam fieri potest. Verum locus, tempusq́;, interim tamen & per se efficiant, ut si locum paludinosum pestis, & tempus longum ruinæ ædium causam dicas. In *causis item, quæ non necessario, naturaliterq́; efficiunt, finis etiam, cur aliquid fiat, spectandus est.* Ea *porrò omnia, quæ animi humani præmeditatione, consilioq́; fiunt, finem suum destinatum, utilem, honestum'ue spectant: qui, quanquam effectu, usuq́; sit postremus, ipsa tamen agentis destinatione, institutioneq́; primus est, efficiensq́; causa appellandus: ut nauigat mare, & cum uitæ periculo merces auehit, nempe ut rem faciat, feliciorq́; inde uiuat: domum extruit, non certe alium in usum, finemq́;, quàm ut inhabitet: literas discit, ut de rebus tam diuinis, quàm humanis recte iudicet.* E*ffecta quæ sint, ex causis, unde sequuntur, apparet.* N*atura nanque hæc ita coniuncta sunt, ut altera sine alteris esse nequeant: & ut causæ effecta, ita hæc uicißim illas indicant, produntq́;.* Vt*, dies est, quare sol est supra hemisphærium nostrum.* Hic *ab effectis causam ostendo.* Solis *nanq; cursum, supra hemisphærium nostrum, causam diei esse, certum est:* Emoritur*, quare & natum fuisse constat.* Loci *hi à causis, & effectis, omnibus, siue dicturi scripturi'ue sint, summam copiam suppeditant: plurimusq́; horum, in omni rhetorices genere usus est.* In *laude nanque, aut contra uituperio, quantam hinc copiam poëtæ, historici, rhetoresq́; sumunt?* In *suasorijs item, dum aut ab utili, honesto, necessario, poßibili, facili'ue argumenta trahimus, an non à causis efficientibus*

ductis argumentis persuademus? Quanquam autem ex his, utilia maxime, atque honesta, à fine effectisq; sumi uideantur, si ad res suas gestas, unde manarunt referas, tamen, si ad agentem accommodes, cuius animum ad agendum, suscipiendumq; negotium primum impulerunt, causæ efficientes, hincq; sumpta argumēta, à caussis efficientibus ducta putabuntur. Necessitudinem uero, possibilitatem, facilitatemq;, conficientes causas esse satis liquet. Iam uero in iudicio, quot hinc argumenta petuntur? dum à causis, effectisq; criminando, nunc factum conuincimus, nunc iniquum impiumq; ostendimus. Sed hæc suo loco indicabuntur.

Comparationis expositio. CAP. XVIII.

POstremus, latißimeq; patens comparationis locus est: ubi maiora minoribus, & contra minora maioribus, paria paribus comparantur. Plurimus huius ubique usus, maximeq; obuius est, in coniectura, definitione, & iuris quæstione. Coniectura à maiori: Si de patris uita cogitauit, & de nepotis cogitare non dubitabit. A minori apud Ciceronem pro Archia poëta: Etenim cum mediocribus multis, & aut nulla, aut humili aliqua arte præditis, gratuitò ciuitatem in Græcia homines impertiebantur, Rhegynos credo, aut Locrenses, aut Neapolitanos, aut Tarentinos, quod scenicis artificibus largiri solebant, id huic summa ingenij prædito gloria noluisse? Ex pari: Qui ob rem iudicandam pecuniam accipit, & ob dicendum falsum testimonium accipiet. Definiendi hinc ratio quæ sit, supra ostendimus. De iure si quæratur, ita à maiori probetur: Si fuerem

rem nocturnum per leges occidere licet, qui domi deprehensum uulnerauit, nihil peccasse credetur. A` minori: Si parentibus, unde in lucem editi, educatiq; sumus, præstanda pietas est, maxime ipsi Deo, cui, cum uitam, tum ipsius animæ immortalitatem, salutemq́; debemus. A` pari: Quæ pietas patri, eadem & matri debetur. Exempla item huc pertinent: quæ sunt res gestæ, aut ut gestæ, ad persuadendum accommodatæ. Ducuntur autem à maioribus ad minora, & hinc uicißim ad illa. A` maiori: Si reges suos Tarquinios Romani nondum Christiani, quod inuitæ Lucretiæ pudicitiam eripuerint, urbe, regnoq́; deturbarunt, idem hoc flagitium, in priuatis ciuibus, & Christianis, non est ferendum. A` minori, apud Ciceronem in Catilinam: At uero uir amplißimus, P. Scipio Pontifex maximus, Tiberium Gracchum mediocriter labefactantem statum Reipub. priuatus interfecit, L. uero Catilinam, orbem terrarum cæde, & incendijs uastare cupientem, nos coss. perferemus? Ducuntur item à simili, & dißimili, & contrarijs, quorum locorum, cum supra exempla posuerimus, & uel hinc, quæ istorum natura sit pateat, breuitati hic studebimus: cum præsertim, plures huius loci species sint, quàm persequi facile, aut poterimus, aut opus sit. Comparantur nanque, alia numero, dum unum pluribus, paucis bona, malaúe multis, diuturna breuibus, & id genus alia conferuntur: ubi, quid quibus anteferri debeat, nemo non uidet. Alia specie: ubi ea omnia, quæ per se expetuntur, ijs anteferuntur, quæ propter aliud: ut salus, cum per se expetatur,

melior medicina est, quæ ob hanc expetitur. Conferuntur hic & innata aduentitijs, à natura accepta uitia, uirtutes'ue assumptis, integra corruptis, iucunda iniucundis, honesta utilibus, facilia difficilibus, totum partibus, rara uulgaribus, necessaria non necessarijs, efficientia non efficientibus, nihil indigentia indigentibus, animi bona, uirtutesq́;, omniaq́; quæ in nostra potestate sunt, ijs, quæ Fortunæ telis sunt exposita, stabilia caducis, publica priuatis, ab optimis laudata, cum ijs, quæ à pluribus. Atque hæc omnia, aliaq́; id genus, quanquàm partim nouam, propriamq́; faciem ostentent, maiora tamen, minoraq́; esse, aut similem uim habere deprehenduntur. Similia autem, paria'ue, nullos in significando gradus habere, ipsa testimonio sunt nomina. Quare hoc in uniuersum sit edictum, ex hoc comparationis loco, in omnibus rhetorices generibus, tam ad ornandum, delectandumq́;, quàm ad fidem argumentis faciendam, copiam peti maximam.

Omnes ad unum locum unde manant referri posse, & cur diuersa nomina sumant.

CAP. XIX.

EXplicatis locis omnibus, ut nulla præterea sedes quærenda sit, unde ad fidem, copiamq́; sumas, quo horum natura, uisq́; magis patescat, intuendum nobis, quæ inter hos cognatio sit, quæ tanta est, ut ad unum adiunctorum locum, unde manant, omnes referas: quod eo ipso, quo expositi sunt ordine, ostendemus. Rem igitur ipsam, totumq́;, quod nisi adsit, nihil est de quo tibi oratio esse potest, si definitione, quæ genere & differentijs

rentijs constat, firmißimaq; est, explicare uoles, ab adiunctis sumas necessum est, quo id præstes. Vt si hominem definias, dicasq; animal esse, nihil præterea, quàm substantiam quandam esse, quæ ei cum omnibus animantibus communis est, significasti. Quare ab ijs, quæ ei propria insunt, acciduntq;, erit definiendus, ut à cæteris animantibus, brutisq; secludatur, solusq; constituatur, hoc pacto: homo est animal rationale, risibile, mortale. Insunt autem homini hæc propria, acciduntq;, ratio, risus, ipsaq; mortalitas: quæ eadem ipsi & adiuncta sunt omnia. Eodem pacto, si hominem partes, membraq; enumerando definias, hinc te definiuisse puta. Sunt nanque sua cuique membra, adiuncta maxime. Quin & etymologia uocabuli, & uicinus huic coniugatorum locus, hinc cadunt. Accidit nanque maximo Deorum, adiunctumq; est, à mortalibus eum Iouem, quasi iuuantem patrem dici: & iusto item, sua recte facta, unde nomen accipit, sunt adiuncta. Genere autem, & specie, totum id de quo agitur, significatur, cuius hic adiuncta explicantur: quod, ut diximus, si absit, nihil est de quo oratio suscipiatur. Iam & similitudinis, dißimilitudinis, contrariorum, comparationisq; locus hinc oritur, omnemq; copiam sumit. Siquidem ea, quæ rei de qua agitur, sit homo, adiuncta sunt, aut inter se conferendo ostendis, modo similia esse: ut si qua impietate in patrem, eadē postea illo demortuo & in matrem extitisse dicas: modò dißimilia: alterum ex liberis natu maiorem uix filium agnoscit, alteri nimium indulget: modò contraria: coniugem suam principio

plurimum

plurimum amabat, eandem postea odit maxime. Hinc *maiora, minora, paria'ue quæ sint, satis liquet.* Hic *porrò eiusdem hominis facta, quæ ipsi adiuncta sunt, conferuntur.* Aut *ex huius, de quo dicis hominis externis, corporis, animi'ue bonis, malis'ue, atque adeo factis omnibus, quæ huic adiuncta sunt sumis aliquid, cui, quod foris est, externæq; personæ adiunctum est, comparas: atque ostendis id, aut simile, aut dißimile, aut contrarium, aut maius, aut minus, aut denique par esse:* Vt *si eius, de quo dicis opes, tantas esse dicas, quantæ* Craßi *illius olim apud* Romanos *fuerunt.* Sum*pta hæc ab adiunctis similitudo est.* Nam *sua utrique bona sunt adiuncta, quæ collata similitudinem præ se ferunt: & inde hoc nomen accipiunt.* Hinc, *cum omnia supra abunde exemplis sint declarata, & cætera satis liquere arbitror.* Quid *de antecedentibus, consequentibus, repugnantibus dicemus? quæ cum ut demonstratum est, sparsa sint per omnes locos, qui ab adiunctis oriuntur, & ipsa simul hinc nasci, nulli dubium esse potest.* Restat *caussarum, & euentorum locus: qui item, ut cæteri, ab adiunctis nascitur.* Sunt *autem cuiq; sua facta, animiq; bona, & uitia, adiuncta maxime: quæ tamen ipsa, in causas & euenta conuertuntur, cum à causis euenta, & hinc uicißim illas ostendimus.* Vt *si honestatem ipsam, causam* Cæsari *nostro fuisse dicamus, cur contractis maximis copijs, armatus in* Turcam *processerit.* Dicebat *namq;* Imperatorem, *suorum salutem armis, aduersus infestißimum hostem tueri.* Sic *& iram, causam esse dicamus, cur alter alteri uulnus infli-*

xerit

xerit. Et Naso, desidiam Aegistho causam fuisse dicit, cur factus sit adulter.

Quæritur Aegisthus quarè sit factus adulter,
In promptu causa est, desidiosus erat.

Facta igitur omnia, animorumq́; uirtutes, & uitia, ijs, quorum ea sunt, adiuncta sunt maxime: quæ tamen in causas, & euenta commutantur, cum ab animorum uirtutibus, uitijs'ue, ut causis, quæ euenerint bona, mala'ue, facta indicamus. Porrò in suadendo, ubi de futuris adhuc, agendisq́; rebus agitur, eadem hæc adiuncta in causas conuertuntur. Vt si quenquam, ad faciendum aliquid adhorteris ab ætate, opibus, amicorum numero, & potentia. Sunt autem huic, cui suades, adiuncta hæc omnia, ætas, opes, amicorum multitudo, & potentia. Verum, cum hinc argumenta ducis, & ad faciendum hominem impellis, eadem hæc, causarum nomen accipiunt: atque id quod fiet, quò diriguntur omnia, euentum appellabitur. Ostendimus breuiter, ex uno adiunctorum loco, reliquos omnes emanare. Quod autem loci, diuersa nomina sumant, inde est, quod hinc nati, alibi aliam faciem, uimq́; ostendant. Hæc de locis illis, unde tam dialectici, quàm rhetores, reliquiq́; omnis generis scriptores, omnia sumant necessum est.

GERARDI BVKOLDIANI DE INVENtione & Amplificatione Oratoria Liber Secundus.

Quid genus demonstratiuum, & quæ huius cum cæteris cognatio sit. CAP. I.

ESTAT igitur, ut ad tria illa rhetorices genera, unde digreßi sumus reuertamur: atque in singulis, quæ hinc inueniendi, amplificandiq; ratio sit ostendamus. Demonstratiuum itaque genus id esse diximus, quo præterita præsentiaq;, nunc laudamus, nunc uituperamus. Plurimum hoc genus commune habet cum suasorio, adeo, ut alterum alteri sæpe coincidat. Siquidem ita ferè fit, ut quæ laudamus, hæc ipsa & suadeamus: & contra, quæ suademus, propemodum & laudemus. Itaque oratio Ciceronis pro lege Manilia, quanquam magna ex parte nil nisi laudem Pompei contineat, suasorij tamen generis est. Neq; enim orator ad laudandum Pompeium, sed ad persuadendum Quiritibus uenit, eum rectè Mithridatico gerendo bello Imperatorem præfici, qui tot tantisq;, tum animi uirtutibus, tum sæpius spectata cognitaq; fœliciter administrandi belli scientia, unus tantum eniteret, omnibusq; antecelleret. Itaque laus hic in suasionem est uersa: contraq; hæc in illam potest. Quare de genere iudicaturus, quis rei scopus sit, quò argumenta orator dirigat, imprimis spectabit. Induit & naturam generis iudicialis.

Sæpe

Sæpe nanque in clarißimorum hominum laudibus inuenias aliquid, quod nisi purges, multorum animos turbet alienetq́;. Vt si Cæsaris nostri multas præclareq́; res gestas oratione laudandas suscipias, excusandum forte erit Romam oppidanis nihil grauius timentibus captam direptamq́;: non eius id iussu, qui tum longius abfuit, sed aut Ducis, aut militis imperio abutentis, & ad prædam auidioris culpa factum. Quemadmodum autem laus sæpenumero defensionem, ita illa uicißim laudem accersit: & ad suum quasi corpus melius uestiendum sumit. Quod ipsum cum alibi paßim apud Ciceronem uideas, tum in oratione pro Archia poëta: quæ cum iudicialis sit generis, ut qua uatem apud iudices defendat, summis tamen laudibus humanitatis ibi studia uexit. Verum nulla propemodum oratio est tam certi generis, quæ ex alijs non aliquid assumat, suiq́; corporis faciat.

Certa laudari seu uituperari oportere.

CAP. II.

HOc item huius generis proprium, capita rerum quæ laudabuntur certa ferè esse oportere, alioqui non ad laudandum, sed aut ad suadendum, aut ad defendendum uenit orator. Incerta enim dubiaq́; laudem mereri in animis hominum omnino nullam possunt. Quòd si forte dubijs incertisq́; argumentis lucem adferat, iam aut suasoris, aut defensoris personam sumit. Quanquã nihil uetat, quod et diximus, inueniri nõnulla in laudibus posse, quæ interim recte probentur, interim defendantur, modò rerum pondera firmamentaq́; certa

certa est constet. Quid? nulla igitur in hoc genus quæstio, nullusq; status incidit? Non equidem id omnino disputo. Nam quanquam ea natura laudis sit, ut uera esse uelit, fieri tamen posse minime nego, ea interim quæ pluribus probentur, pauciores, forte doctiores, in dubium uocare posse: & contra, quæ apud hos laudem mereantur, multitudini minus probari: atque ita uel omnes status, coniecturalem, diffinitiuum, iuridicialem, in hoc genus incidere posse: cum & de certißimis quæri, nihil omnino uetet.

Res omnis generis, quæ cernantur tangantur'ue, seu intellectu compræhendantur, laudari aut uituperari. CAP. III.

Porrò præterita, instantiáq;, atque adeo omnia quæ nunc laudamus, nunc contra uituperamus, res sunt omnis generis, quæ aut cerni tangiq; ut homo, equus, urbs, flumen, aut animo intellectuq; cognosci atque percipi poßint ut facta, dictaq;, uirtutum item uitiorumq;, tum artium uaria genera, ut prudentia, iustitia, fortitudo, temperantia, eloquentia, medicina, architectura, scientia rei militaris, aliáq; id genus multa. Vitia autem quæ sint, hinc cognosci facile possunt: nempe iniustitia, luxuria, inuidia, & cætera. Ipsius item Dei laus, quanquam quid huic aut nostra laude accedat, aut uituperio adimatur, non uideo, tota huc pertinet. Rerum autem quæ cerni tangiq; possunt, primas partes homines tenent: qui cum cæteris animantibus brutis rebusq; mutis ratione et sermone, tum multis alijs animi naturæq; dotibus antecellant, laudem imprimis

sibi

ſibi uendicant. Laudamus igitur præcipue perſonas, urbes, portus, loca, et his ſimilia: præclare itē facta, dictaq́;, quæ cum uirtutibus coniuncta atq; inde orta eſſe cōſtat. Iam & iuxta uirtutes artesq́;, aut in certis hominibus, aut ſeorſum ſuis ipſas laudibus exornamus.

Qui hoc in genere autores uerſentur

CAP. IIII.

LAtiſsime autem genus hoc demonſtratiuum patet: plurimiq́; in hoc uel diuerſi generis autores uerſantur. Neq; enim ij modo, qui oratione perpetua rē quāpiam laudandam ſumpſerunt, ſed & heroici uates, hiſtoriciq́; omnes. Quid enim aliud in Iliade Homerus agit, quàm ut Græcorum gloriam, ulciſcendi uiolati ab Alexandro hoſpitij, raptæq́; Helenæ cauſſa ad Troiam uenientium, decemq́; hic annos pugnantium, diuino carmine immortalem redderet? Neque tamen ingenioſus uates ita ſuis lenocinatus eſt, ut quācunq́; urgerent, Troianorum ut ignauorum imbelliumq́; hominum fuga cædesq́; ſit facta. Vtrobiq; fortitudinem ignauiamq́; eſſe uoluit. Nihil in Hectore Troiano requiras, quod ad fortiſsimū & ad agendum promptiſsimum ducem attineat. Therſitem cōtra Græcorū principum unum non modò ignauiſsimum, ſed & ipſa corporis forma capitisq́; figura pene monſtrum introduxit. Alexandrū autem ipſum effœminatiorem quàm fortiorem nobis depinxit. Achillis cōtra uirtutem quis Græcorum omnium æquauit? quē non fortiſsimum modò, ſed ipſum belli fulmen, hoſtiumq́; terrorem eſſe cecinit. Iam uero reliquarum maximeq́; ua-

riarum uirtutum uitiorumq; quæ non in alijs atque alijs simulacra nobis exhibuit? Agamemnonem potentia quidem, ijsq; quæ à fortuna ueniunt bonis insignem, nempe omnium principem constituit: sed ad pleraque obeunda, eundem hunc, prudentem minus circumspectumq;: ut qui nec hominum Deorumq;] iram tanti penderet, ut unicum mancipium ipsam Briseida patri suo Apollinis sacerdoti repetenti reddendam putaret, numenq; reconciliaret. Nō uniuersorum Græcorum, quos quanquam sui fratrisq; gratia arma sumpsisse, & ad Troiam uenisse intelligeret, peste tamen ab irato Apolline immissa emori passus est. Non ipsius Achillis, cuius unius omnium cum summam militiæ felicitatem, fidemq; sanctißimam in eum diem expertus esset, non modo tamen eum temere à se abalienauit, sed propemodum hostem fecit. Non denique ab irato Apolline, cum in uniuersos Græcos, tum in suum ipsius caput grauiora pericula timuit. In Nestore autem sene quantam prudentiam, quantamq; eloquentiam uidemus? Quid de Vlysse dicam? qui armis multum, eloquentia plurimum ualuit: & ubi res non tam uim, quàm technas poscebat, ad struendum dolum uersutißimum & accommodatißimum ingenium habuit. In A[illegible]ce autem Telemonio bellicam quàm eloquentiæ [illegible]audem maiorem cognoscimus. Gradus etiam eloqu[illegible]tiæ in principibus esse uoluit. Vlyßi sublime illud dicendi genus tribuit: quem rerum & uerborum co[illegible]a, supra quàm dici potest locupletem, nec tam o[illegible]antem, quàm fulminantem introduxit. Nestori autem ipsi ge=

nusme

nus mediocre, cui quidem tum suauem, tum copiosam splendidamq; orationem tribuit: adeo, ut huius ab ore melle dulciorem orationem fluxisse memoriæ proderet. Menelao breue laconicumq; aßignat genus: cuius oratio, quanquam breuis, nec exquisita rerum uerborumq; copia instructa flueret, dilucida tamen, & ad cuiusque captum perquam accommodata. Iam uero in Odyssea quantum nobis fortitudinis, continentiæ, ueræq; ad omnes fortunæ casus patientiæ, & propemodum omnium animi uirtutum exemplum Vlyssem proposuit? Hic dum à bello decem annos mari errat, adeo animum non abiecit, quin, ubi res posceret, suam, suorumq; salutem uel armis protegeret: & cum ad Cyclopis antrum deuenisset, claususq; ibi deuoratis sex socijs periculose teneretur, forti animo ingenioq; sibi suisq; excæcato Polyphemo salutem quæreret. Hic Calypsus Circesq; blanditias elusit: effœminatisq;, & in bestias, quia in uenerem procliues rationem ducem non sequerentur, commutatis socijs, infractum animum solus tenuit: solus ad inferos descendit: cognitisq; hic quæ uoluit, ad superos redijt. Has easdem autem uirtutes & in huius coniuge Penelope quantas uidemus? ut nescias, in hoc'ne, an in illa magis admirari debeas. Nam decem annos dum ad Troiam pugnabatur, non modò castißimam uitam duxit, sed ueræ pudicitiæ, coniugalisq; amoris de se exemplum uniuersis præbuit. Deinde capta Troia, omnibusq; reuersis ad suos unoquoque principibus, cum suum diutius emanere cerneret, nec certò nuntiari ubi gentium aut mortem

obierit, aut impeditus moram traheret, non modò multis expetentibus nemini nupsit, sed pudicum & inuiolatum corpus ingenij artibus, cum uiribus non posset, in uigesimum usque annum reseruatum suo demum redeunti Vlyßi læta restituit. Nam cum à procis, nobilißimis, potentißimisq; suæ gentis iuuenibus undique ad se confluentibus, ad nubendum indies magis ac magis solicitaretur, remq; suam familiarem, quæ uel sola res magnum ad maturandas nuptias momentum esset, dilapidarent, & parum consilij, minusq; præsidij in suis domi, Laërte iam decrepito, & Telemacho tum adolescentulo, positum animaduerteret, ut simul animi curas qua posset arte leniret, simul honestam procis nuptias suas differendi, inq; plures dies protrahendi excusationem afferret, ne aut mortuo suo Vlysse contempsisse quenquam, aut tandem redeunte polluta à quoquam deprehenderetur, telam texendam suscepit ad conficiendum Laërti iam è senio ægre uitam trahenti ταφήϊον: quo confecto, promittit & se demum desituram de sui coniugis reditu sperare, atque in nouum matrimonium concessuram. Verum dum sola de sui Vlyßis reditu bene sperat, quantum interdiu confecit, nocte rursum abscidit: unde intelligi poterat, ad solas animi curas utcunque mitigandas, & honeste potius proferendas, quàm maturandas nuptias hanc sumpsisse operam. Quid hic deum immortalem aut de fœmina admirabilius, aut ad coniugalem fidem sanctius, aut denique ad summam animi uirtutum laudem, non dico dici, sed omnino excogitari à uate potuit? Sed quæ interim

rim

rim Clytemnestræ in suum absentem coniugem fides extitit? hæc contra, pugnante ad Troiam Agamemnone suo marito non modo turpißime cum Aegisthorem habuit, sed insuper adultera cum adultero de uita coniugis cogitauit: Troiáq; redeuntem fœdißime trucidauit. At quorsum hæc tendunt? quò spectat oratio? eò certè, ut patescat, utrunque hoc Homeri poema in demonstratiuo constitutum genere: nihilq; hic nisi aliorum uituperia, aliorum laudes contineri: & quasi quoddam speculum rerum humanarum esse. Quod de Homeri poêmatis diximus, idem de Vergilij nostri Aeneide potest: ubi cum multis magnisq; Fortunæ corporisq;, tum maximis animi laudibus, quæ solæ propemodum ueræq; existimandæ sunt, Aeneam suum uexit. Quæ enim uir ille capto Ilio complures annos mari patienter tulit, & deinde terra strenue fortiterq; geßit, summis prosequutus est laudibus. Quo autem ordine uterque uates id fecerit, suo dicetur loco. Iam & historiographos in hoc uersari genere cui dubium esse potest? qui si hoc nomine appellari uolent, res gestas, non secus ac gestæ sunt, nihil falsi addendo, aut ueri reticendo, seruato temporis ordine narrabunt. Quod dum faciunt, quando recte facta cum honestate, & quæ contra cum uitijs sint coniuncta, fieri non potest, quin inter exponendum, eos quorum probe facta sunt laudent, quorum contra male, turpiterq;, hos uel inuiti historiæ lege cogente uituperent. An non Titus Liuius Patauinus, ut de nostris, qui in omnium manibus uersantur dicam, egregius est buccinator uirtutum uitiorumq; Romani po-

puli? ut qui lactea eloquentiæ copia, perpetuáq; oratione, res gestas ab Vrbe condita ad sua usque tempora, summumq; imperium perduxit. Quibus artibus, consilijsq;, populus ille modicus, tenuisq; primum uiam strauerit ad summam democratiam. Deinde *cum imperio unà & uitijs in animis hominum crescentibus, eadem ipsa arma, quibus terrarum orbem domuerat, in sua ipsorum uiscera conuerterit: & quemadmodum multis magnisq; animi uirtutibus parsimonia, iustitia, innocentia, atque imperandi æquitate incrementum sumpserat imperium, ita contra uitijs, luxu, rapinis, priuata iniustaq; dominandi cupiditate conciderit* . Quid? non Sallustius *adeo corruptos sui temporis mores perstringit, ut non defuisse, uel senatorij ordinis homines dicat, qui cum* Catilina *de euertendo* Reipub. *statu coniurarint?* Non *defuisse, qui acceptis largitionibus sceleratißimũ* Iugurtham *defendendum putarint?* Quod *de nostris, idem de* Græcis *censendum*. Huc & Plinij *nostri* Secundi Veronensis *historia naturalis pertinet: ubi, quanquam non personas ut facta, ut poëtæ historicíq;, aut laudet, aut uituperet, sed rerum naturalium cognitionem tradat potius quàm laudet, tamen, cum citra argumentandi probandiq; neceßitatem quæ rerum cœlestium terrestriumq; natura sit non sine summa delectatione doceat, huius generis eius scriptum esse negari non potest*. Delectare *enim sine contentione argumentisq;, cum docere uniuscuiusque sit, epidicticæ orationis proprium est.* Quanquam *& hunc, plerisque rebus suam amplificando adiecisse laudem,*

testimo

testimonio est ipsum opus. Est ubi res narrantur cum maiori delectatione, quàm amplificatione: quod ipsum Ouidius in metamorphosi rerum uariarum transformationem canendo fecit. Quinetiam huius generis sunt Satyrici, Comiciq́; quorum illi, hominum uitia uel nominatim insectantur: hi sumpto figmento uerisimili, rerum uerborumq́; elegantia hoc consequuntur, ut sui uoluptate nunc lectorem, nunc auditorem spectatoremq́; retineant. Adde præcepta dantium diuersa autorum genera: rerum rusticarum: ut Maronis Georgica: Columellæ Catonisq́; scripta: rhetorices, ut Fabij Institutiones: compluraq́; Ciceronis: medicorum item, & physicorum multa: denique artium rerumq́; præcepta omnia: quæ ingredi molestum, persequi prope infinitum foret. Nec me præterit, uideri pleraque horum suasorij potius generis, qui cum hoc multum commune habere diximus, faciem ostentare: quòd præcepta, cum ieiuna ferè sint omnia, paruam copiam delectationemq́; adferant, & sola rerum utilitate legantur. Verum cum ea quæ traduntur certa ferè sint omnia, citraq́; omnem probationum argumentorumq́; pugnam perpetuo orationis ductu exponantur, etiamsi nuda ieiunaq́; sit oratio, nec tam delectet quàm doceat, tamen demonstratiui potius quàm suasorij generis uideri oportebit. Neque enim Crispus Sallustius eo minus historicus est quàm T. Liuius, aut in alio atque ille rhetorices genere uersatur, quòd hic nude breuiterq́;, ille copiose splendideq́; res gestas perscribat.

Quæ laudari oporteat uituperari'ue, ex uno adiunctorum loco sumi C A. V.

DIximus quæ demonstratiui generis cognatio cum reliquis esset: certa item esse oportere, quæ laudari aut contra uituperari deberent: tum res omnis generis quæ cerni tangiq;, aut animo intellectuq; percipi possint, huc pertinere: postremo qui potissimum hoc in genere autores uersentur. Nunc igitur, *cur maxime hanc suscepimus operam, quæ illis ex locis, quos supra exposuimus, hic inueniendi amplificandiq; ratio sit, subinde prosequamur.* Vnus *igitur adiunctorum locus ea omnia nobis quasi digito monstrat, quæ laudari uituperari'ue oporteat.* Admonet *enim hic, ea omnia, quæ rebus laudandis uituperandis'ue adiuncta sunt, quandamq; ad has cognationem habent, aut laudibus uehenda, aut insectanda esse: ubi & temporis gradus recte seruari poterit.* Antecedunt *autem hominem, quando personas imprimis laudari diximus, patria, genus, parentes, consanguinei, cognatiq;, unde laus uituperium'ue trahi potest.* Deinde *quæ fortunæ, copiæq; sint dicendum erit: atque hæc quidem externa sunt omnia.* In *tribus enim generibus laudes & uituperia uersantur: externis, corporis, & animi: quorum omnium unus hic adiunctorum nos admonet locus.* Corporis *igitur bona mala'ue sunt statura, figuraq; corporis, ipsaq; ualetudo & robur, inprimis autem forma, quæ certissimus ferè animi index esse solet.* Animi *autem laus, ea est, quæ potissimum suo iure prædicari debeat.* Atque *hic duplex*

se di

se disponendi ratio offert. Aut enim temporum seruato ordine dicendum quæ iam nati, atque in lucem editi educatio, indoles'que fuerit: quibus morum artiumq; magistris sit usus: quantum quo in disciplinæ genere profecerit: deinde cum iam adoleuerit ætas, quæ tam domesticis priuatisq;, quàm publicis in rebus prudenter, iuste, fortiter, temperanter'que fecerit, dixerit, tulerit'ue. Aut quod Cicero in Pompeiana fecit, uaria multa'que facta, ad sua uirtutum genera sunt referenda. Atque hic, cum omnis uirtus posita sit, aut in cognitione scientia'que, ut prudentia, calliditas, eloquentia, iurisprudentia, ars militaris, & reliquæ multæ & uariæ labore, usu'que paratæ, aut in actione, ut iustitia, fortitudo, temperantia, commode primum laude prosequimur, quæ prudenter, callide, docteq;, tum quæ iuste, fortiter, temperanterq;, tam suis in priuatis domi, quàm foris publicis in rebus fecerit, dixerit, perpeßus'ue sit. Quanquam ne hic quidem, certus ut uirtutum, cum nullus temporum ordo seruetur, est necessum, quo minus ipsarum rerum naturæ causæq; seruiatur. Quapropter laudaturus, diligenter apud animum expendet, quid caussa postulet: temporis'ne potius ordo in exornandis factis seruetur, an ad sua quæq; uirtutum genera exigantur.

Quæ ab adiunctis inuenta, cæteris ex locis amplificandi ratio fit: & primum in hominis encomio patriæ laus per locos ducitur.

CAP. VI.

QVæ laudari oporteat ex uno adiunctorum loco pe tenda esse ostendimus: qui si certis, quas ornandas suscipis personis admoueatur, cum singulis sua quædam fortunæ, corporis, animiq; propria bona sint, quid in laudem adduci debeat, semper ad manus erit. Nunc *igitur subinde, quibus ex locis hæc ipsa amplificari augeriq; debeant, erit dicendum.* Neque *enim solum ex uno atque altero, sed ex omnibus illis quos supra commemorauimus locis, extendi hæc possunt.* Nam *cum in singulis his tribus rhetorices generibus tota uersetur rhetorica, omnium quoque locorum in singulis usum esse negari non potest.* Præcipuus *autem horum usus est, definitionis, quæ hic, cum res non ieiune breuiter'que ad faciendam fidem explicetur, sed pluribus ad delectandum augeatur exorneturq;, descriptionis nomen accipit: similitudinis item, dißimilitudinis, contrariorum, adiunctorum, testimoniorum, causarum, euentorum, comparatorum: antecedentia & consequentia per omnes sparsa locos supra ostendimus.* Verum *& aliorum interim creber usus est.* Rarior *tamen hic locorum à genere & specie usurpatio est: unde cum res petita, non tam ad amplificationem, quàm fidem ualeat, crebrior in reliquis generibus erit.* Cum *igitur patriam hominis laudandam esse adiunctorum nos locus admoneat, huc & reliquos admoueamus, ut quid ad copiam ex unoquoque sumi poßit, intelligamus.* Descriptio *ergo quæ materiam ex adiunctorum mutuatur loco, ut est ordine prima, ita huc commode primum admota, rem ipsam extendet plurimum, dum*

describitur,

describitur, qua in natione, quo in loco, fertili an sterili, maritimo an campestri sita ciuitas sit: quæ & publicæ munitiones: quæ ædium frequentia, magnificentiaq́;: quod genus descriptiones apud poëtas historicosq́; leguntur plurimæ: adeo, ut illi augendi delectandiq́; studio uel ficta loca describenda interim suscipiant. Ab etymologia nominis item copia peti potest, si uis huius sit, aut insignis cognitaq́;, aut eiusmodi, quæ dilucide sciteq́; à laudante in rem præsentem erui poßit: ut si quis inter laudandum Bononiæ uocabulo, elisa m litera, bona omnia indicari dicat. Voluisse id indito hoc nomine urbis aut primum conditores, aut auctores significare, cum hinc summa agrorum longe lateq́;, hinc beatißima surgentis Apennini fertilitate, tum amnium partim agros foris irrigantium, partim intrò multiplicem ad usum labentium copia maxime insignem locum uiderent. Commode huc adiunctorum locus adhiberi posset, qui rebus, de quibus agitur adiunctus est maxime, omnesq́; harum circunstantias, quas περιστάσεις illi uocant, uel solus suppeditat: que deinde, per reliquos ductæ locos, incrementum sumunt maximum. Verum, cum & ea quæ descriptio ob oculos posuit, hinc sint petita, nihil uetat & hæc primum, antequam plura inde ducantur, reliquis ex locis dilatare. Augebis igitur à simili, si tuum hunc, cum maxime notæ urbis insignisq́; fertilitatis agro conferas, ostendasq́;, in producendis frugibus, uino, oleo, rebusq́; cæteris, similem per omnia in utroque dexteritatem. A' dissimili, hanc tui hominis urbem patriamq́; duplici circummu

cummunitam fossa, tum lata, tum profunda, aggereq́; intermedio altius educto, mœnibus autem, propugnaculisq́;, cum altißimis, summaq́; industria ad arcendam uim factis, tum interiori aggere ad summum usque addensatis firmatisq́; : illam uero, una modo obmunitam fossa, mœnibus'que utcunque quidem firmis, sed nullo siue loci uitio, siue oppidanorum negligentia, aggere suffultis corroboratisq́; . A contrarijs: huius urbis regiones omnes latißimis discretas uicis, illius arctißimis, huius mundißimis, illius immundißimis, hic ædes magnificentißimas, ibi casas humilimas, hic plærasq́; omnes lapide euectas, ibi argilla lignoq́; compactas cerni. Poßunt quidem hæc, & à caußis extendi: sed ad adiunctorum locum reuertamur.

Diuiſio ſtudiorum factorumq́; patriæ in ſua uirtutum genera. CAP. VII.

VT *autem ea, quæ oculis exposita cerni tangi'que possunt amplificanda sint ostendimus: nunc subinde & ea, quæ intellectu comprehenduntur, ipsa uidelicet patriæ studia factaq́; in sua uirtutum genera distribuamus: & singula deinde per locos ducamus.* Pri*mum igitur ipsa prudentiæ facta honore uerborum extollenda erunt: quod forte humanitatis studiorum scholas instituerint, conseruent'que undecunque doctißimos accersendo profeßores, hosq́; liberaliter alendo: quod æquißimas leges ad suæ ciuitatis consuetudinem rationem'que ciuibus præscripserint, suamq́;* Rempub. *optime constituerint, atque in futurum firmarint: quod item frumento, sale, cæterisq́; rebus omnibus, quarum*

rum sæpe penuria premere ciuitates soleat, tot tantaq; copia comparatis sepositisq; ita sibi in futurum prospexerint, ut nec bello obsidionem, nec pace annonam grauiorem fore propemodum timeant. Atque hæc inter narrandum, à loco, & tempore, tum testimonio uicinarum gentium, alijsq; huius loci circunstantijs augenda erunt omnia. Deinde ad iustitiæ studia factaq; ueniendum: quæ suum cuique tribuit, & erga deos religio, erga parentes pietas, creditis in rebus fides, in moderatione puniendi, imperandiq;, æquitas uocatur. Neque enim minimum laudis meretur, religionem uulgo sanctè conseruari: suumq; parentibus honorem haberi: dariq; per magistratus operam, ut creditis in rebus fides seruetur, & imposturæ ita puniantur, ut nec remißior pœna peccandi licentiam præbeat, nec uehementior iudicis sæuitiam arguat. Tum subinde dicendum quæ fortiter gesta, aut intra mœnia animaduersis certorum hominum flagitijs, Rempub. eaq; quæ recta sunt defendendo, aut foris fusis sæpius pugna hostibus imperij fines proferendo. Atque hic, non modò eorum qui in magistratu fuerunt, sed & priuatorum fortiter facta patriam ipsam honestant: ut Horatiorum, Lucretiæ, Horatij Coclitis, Mutij Scæuolæ. Postremo spectemus, quæ sint studia factaq; temperantiæ: quæ cum posita sit in ijs quæ absunt non inhoneste expetendis, atque ijs quæ in nostra potestate sunt recte honesteq; utendis, maximi ad laudem momenti est, consuetudine patria, publicis priuatisq; in negotijs temperanter continenterq; uixisse: aliena non appetiuisse: suisq;,
non

non ad luxum turpemq; uoluptatem usum fuisse. H*æc ab adiunctis, unde & plura quidem possent, sumuntur omnia: quæ propterea sua in uirtutum genera, non numero, sed rerum pondere distribuenda puto, quod in urbium encomio, quarum sæpe quòd diutißime steterunt, longa annorum serie innumera ferè præclara extant facta, temporis ordinem sequi, præsertim non in harum, sed personæ laudibus, tum infinita, tum perplexa dubiaq; oratio esset.* H*arum autem uirtutum omnium exempla, prisca illa nobis* Romana *respub. uel sola suppeditet.* Q*ua in urbe humanitatis studia magis uiguerunt? ijsq́; cum præmia, tum maiores honores habiti? ubi principes* Reipub. *uiri, maximiq́;* I*mperatores, aut ipsi Græcorum academias longis itineribus discendi studio petierunt, aut illos ad se* Romam *rerum uerborumq́; magistros pertraxerunt: ubi sæpe literatis quidem, doctisq́;, sed ijsdem tamen nouis hominibus summi magistratus mandati: maximum imperium concreditum.* N*eq; enim magis maiorum imaginibus, quàm eruditioni uirtutiq́; aditum patere ad* Reipub. *gubernacula prudentißimi homines uoluerunt.* P*rudenter autem rerum à* Roma*nis gestarum, quæ innumeræ sunt, egregius unde exempla sumas buccinator est* T. L*iuius.* Q*uod genus est, ciuium multitudinem pro cuiusq; facultatibus in classes distributam, ut numero, copijsq́; cognitis, pro re familiari* Reipub. *quisq; penderet: tenuioribus, quos proletarios uocarunt, sola liberos educandi cura esset.* D*escriptas item* G*ræcorum leges ad huius urbis rationem mutatas, atq; ciuium oculis expositas, ut non extra mœnia*

ius quærerent, ſed domi ob oculos poſitum diſcerent. Sed quid multa de hac, quæ niſi ſumma & propemodum diuina in ijs fuiſſet, qui deum immortalem in orbem terrarum imperium adepti fuiſſent? Quantum autem ueteribus Romanis iuſtitiæ ſtudium, in deos, hominesq́; fuerit, alterum ſacerdotum collegia, cærimoniæq́; à Numa rege inſtitutæ, ſanctéq; per multa ſecula conſeruatæ declarant: alterum, cum alia multa, tum Saguntinorum in ultimis terris hominum, in fide perſiſtentium labor ærumnæq́;, maxime æquum in ſe moderatumq́; Romanorum imperium fuiſſe teſtantur. Fortitudinis autem pro innumeris, Brutum, Manlium, Fabiumq́;, in exemplum adducamus: illi in magiſtratu cædis filiorum ſuorum autores ſpectatoresq́; eſſe maluerunt, quàm Rempub. ab ijs uel leuiter læſam uideri: hic cum cunctando, pugnaq́; abſtinendo, non Romæ modò apud omnes, ſed & à toto ſuo ipſius exercitu odium ſibi conflaſſet maximum, maluit fortiter ferēdo ſui nominis exiſtimationem, quàm Rempub. in diſcrimen adduci. Iam uero temperantiam, continentiamq́;, quæ gens pluris fecit? quæ luxum turpitudinemq́; magis odit? ubi agricultura parſimoniaq́; maximam laudem meruit: & nonnunquam Conſul, princepsq́; Reip. in agro appellatus, à labore ad curiam ſit deductus: ubi puberes filij cum parentibus, generi cum ſoceris, in balneum deſcendere, quia res laſciua & inuerecunda putabatur, patrio more prohibebantur. Sed hæc ipſa ab adiunctis ducta proſequamur.

Primum prudentiæ factum per locos ducitur. CAP. VIII.

Cum

CVm igitur plurimum referat, in reliquam totam uitam recte degendam, quibus à teneris imbuamur, commode primũ iuuentutis studia si bona intelligimus, laudamus augẽdo ab ijs, quæ huc spectant circunstantijs: quarum omnium idem hic nos locus admonet, ab autoritate, doctrina, numeroq́; professorum: ab autoribus: ipsisq́; quæ docentur rebus: ab auditorum item, si lubet numero, alijsq́; id genus circunstantijs. Atq; hic eorum prudentiam, quibus autoribus scholæ primum institutæ sint, siue princeps senatus'ue fuerit, imprimis prædicabimus: quæ ut eluceat, cernaturq́; quàsi ob oculos posita, à causis, euentis, cõparatisq́;, explicanda res erit maxime. À causis: uidisse prudentißimos homines, ea esse literarum studia, quibus, cum Rerumpub. status, tum ipsa religio cõseruaretur: imprimisq́; Reipub. interesse, iuuentutem in ijs, quàm rectißime uersari: ut hinc lecti in senatores, iudicesq́;, illi rogati in Senatu sententiam prudenti oratione, instructaq́; exemplis, quæ historia suppeditat, suæ Reip. quæ declinanda sequenda'ue sint edoceant: hi legum boniq́; & æqui scientia, suum cuique adiudicent: scelera flagitiaq́; animaduertenda putent. Reliqui autem, quibus publica non demandantur munera, cognitione rerum humanarum, atque adeo uirtutum uitiorumq́;, suis in rebus priuatis honeste, iusteq́; uiuant: liberorum uitam ita instituant, ut eos in uiros abeant, qui si fieri potest, non modo sibi, suisq́;, sed & Patriæ olim, multisq́; utiles ciues inseruiant. In communi autem positam religionem, cuius conseruandæ uniuscuiusq; interest maxime, puram synceramq́; uulgo per

probos

probos doctosq; concionatores retineant : quæ recte culta, cum tantum in animis hominum ualeat, ut uel sine legibus honeste iusteq; uiuatur, leges autem sine hac, paucos in officio retineant, quòd illæ, delata modo conuictaq; crimina puniant, peccandi autem sæpe & in occulto mutoq; loco occasio detur, sancte seruandam hanc esse, dubitari non debet. Hæc porro illos pro sua prudentia uidisse neglectis literis labefactari omnia, conuulsaq; secum ruinam trahere : quod ne committeretur, publiceq; & priuatim bene uiueretur, institutis scholis rebus humanis optime consultum prospectumq; uoluisse. Ab euentis : Plerosque igitur omnes senatores, quod literas historiasq; teneant, consilio prudentiaque Rempub. administrare : cauere, ne quid detrimenti capiat. Iudices autem scientia legum, dare operam, ne cuiquam sua, aut ui, aut iuris prætextu inique eripiantur. Quæ omnia, si additis personis, factisq; demonstrentur, narrenturq;, mire augebitur oratio. Multitudinem autem ipsam, quòd literarum beneficio magna ex parte humanior sit facta, moderatum æquumq; imperium ferre didicisse : tumultus odisse. Vniuersos autem, in id incumbere potißimum, ut per bonos doctosq; uiros, religio seruetur : imprimisq;, quod iudicare melius poßint cauere, ne quis pro suo arbitrio affectuq; aliud, quàm pium sit, concionando diuulget. Iam & uicinas gentes hoc ex studio fructum cepisse maximum. Fateri enim, quos huc erudiendos misissent liberos, doctißimos accommodatißimosq; Rerumpub. rectores redijsse. Quare studium hoc, urbisq; nomen, apud exteras gentes

magnum ſanctumq́; haberi. Atque hic nationes urbesq́; has enumerando incrementum ſumet oratio. Reſtat *comparatorum locus, ubi maiora minoribus, aut hæc illis, ſimilia ſimilibus, diſsimilia diſsimilibus, contraria contrarijs conferri poſſunt.* Hoc itaque *ex loco, qui late patet, & plura membra locos'ue habet, mire orationis corpus dilatari poteſt.* Primum : *ſi noſtræ urbis ſtudia, & inde* Reipub. *profecta commoda, cum aliorum gentium urbiumq́; ſtudijs conferendo, oſtendamus noſtra ſuperiora omnia, ſiue numero profeſſorum diſcipulorumq́;, ſiue ſpectata horum eruditione editisq́; in lucem ingeniorum monumentis, ſiue denique felici beataq́; adminiſtratione* Reipub. *à doctis uiris, religione, legibus, cæterisq́; ciuilibus rebus optime conſtitutæ conſeruatæq́;.* Deinde *à ſimili laus copiaq́; parabitur : ſi cum celeberrimis omnium academijs, quæ aut ſunt, aut fuerunt, nempe* Græcorum *noſtram conferamus, doceamusq́; paria noſtra, aut omnia, aut pleraque.* [illegible] *enim ſemper* Platones Ariſtotelesq́; *extitiſſe : qui uulgus philoſophorum, ita multis paſsibus præcurrerunt, ut qui acutiſsimi uiſus eſſent, quò tenderent ipſa quidem oculorum acie uix aſſequerentur.* Tum *à diſsimili : illos magno docuiſſe : quare non tenuioribus, ſed ſolis diuitibus aditum ad muſarum antra patuiſſe : hic multa magnaq́; conſtituta profeſſoribus ſtipendia ex ærario publico liberaliter quotannis numerari, tenuioribus iuxta ac ditioribus muſarum patere fores : illos ſuis conclauibus incluſos, ſolis ſibi ſtuduiſſe, parumq́; aut nihil* Reipub. *unde abhorrebant aut opera, aut conſilio utiles ext*

les extitiſſe: noſtros & ad communem utilitatem ſua accommodare ſtudia, eò cumprimis pertinere arbitrantes, ut inde Reipub. fructus redeat quàm maximus. Postremo à contrarijs: *illos, dum alij omnia peccata paria uideri contenderunt, perinde eſſe gallum gallinaceum, aut hominem interfici, alij deos nullos eſſe, alij eſſe quidem, ſed inferiora curare minimè, plures mundos uideri, quæ item natura tribuiſſet, naturaliterq́; fierent, in ijs pudorem nullum eſſe oportere, quare in publico cacare, nudumq́; incedere honeſte fieri, alij honeſtum uirtutemq́; ipſam ſummum bonum, alij ipſam uoluptatem credi uoluerunt: hæc aliaq́; id genus paradoxa ſubinde noua, atque à communi ſenſu aliena diuulgando* Rempub. *conuulſiſſe.* Noſtros *uero, ijs quæ natura præſcribat, communisq́; ſenſus probet, ſuas literas accommodantes* Rempub. *religione legibusq́; conſtituiſſe.* Illos *metum deorum in animis hominum minuiſſe: noſtros auxiſſe.* Illos *à* Republ. *maxime fugiſſe: noſtros adminiſtrandam ſuſcepiſſe.* Illos *communem ſenſum damnaſſe: noſtros probaſſe.*

Secundum prudentiæ factum ex locis amplificatur. CAP. IX.

I*Iſdem ex locis, & præſcriptas ciuibus leges ad ſuæ urbis morem proprias, quod ſecundum prudentiæ factum fecimus, dilatemus.* À *cauſis:* Magnam *ſemper incommodorum uim huic ciuitati attuliſſe, orta controuerſia, ciues foris domo procul de iure quærere: iudices patronosq́; conciliare: atque illorum fidei litem cauſamq́; cõmittere, quibus compoſita damno, tracta autem*

diutius emolumento esset maximo. Quæ ne mala ciues grauarent amplius, ipsorum ad consuetudinem moresq; leges esse descriptas: semperq; omnibus legendi copiam fieri: ut iuris controuersia omnino aut nulla existat, aut si qua interim oriatur, domi, non foris interpretem quærant. Ab euentis: *Incredibilem ex eo facto in animis multitudinis suum erga magistratum amorem esse generatum: Omnes uulgo ferre, fateriq;, eam ordinationem in rem multorum esse maxime. Neque enim eos subinde, quibus domi res amplior est, tenuiores ciues longius domo in ius uocare, forisq; malam causam per subornatos homines tueri, trahendoq;, ubi illos res defecit obtinere, quam domi iam aperire pudeat. Vereri enim uniuersorum in se odia, si scriptis, omnibusq; cognitis legibus domi in conspectu iudicum ciuiumque id defendendum suscipiant, quod parum æquum patroni clamitent, magistratus intelligat, uniuersi ciues improbent.* Comparatione *autem rem uarie augeas, si hoc senatus principis'ue factum in conscribendis legibus, cum alijs præclare prudentérque factis conferas: forte auctione ditionis, oppidiq; alicuius adiectione: ostendasq; hinc plus commodorum quotidie pluribus ciuibus, tum laudis ab ijs suo magistratui redire, quàm ex ista finium propagatione. Vectigal nanque quod inde quotannis obueniat, totum propemodum in ipsius oppidi munitiones defensionemq; expendi: hac autem legum præscriptione indies aliorum atque aliorum ciuium, in eum usque diem rem omnem in aduocatos expendentium fortunis bene consultum. Verum animaduertendum*

dum maiora minoraq; hic in laude, ubi non ad fidem diriguntur, dißimilium quidem naturam induere, sed hoc interesse, dißimilia etiam ea habenda, in quibus gradus excessusq; non deprehendatur: ut si dicam alterum optimis legibus Rempub. constituisse, alterum cum exercitu foris rem felicißime administrasse. Hic in alterutro gradus excessusq; nondum apparet: quem si uerbis inesse declaro, maius hic minusq; credi oportet. A simili item copiam petas, si cum urbe aliqua celeberrima, & eodem pacto quod ad leges attinet, summa cum laude proxime firmata nostram hanc conferas: ostendasq; parem utrobique in diligenter conscribendis legibus magistratus principis'ue prudentiam extitisse. Quin & à dissimiili, si ijs cum oppidis conferas, ubi quòd proprium ius scriptum nondum habeant, foris ciues de iure quærere disceptareq; non sine magna rei familiaris iactura coguntur. Nostros, si qua de iure controuersia nascatur, aut per se introspecto expositoq; suo iure litem statim componere, aut domi suos apud iudices populumq; sententiæ auditorem, testemq;, tum modicis & ferè nullis expensis, tum minime longo tempore litigare: illos à suis, quibus causa cognita est, ad exteros proficisci: ijs sæpe multumq; dare: causamq; interuallo temporis iterum atque iterum, quod interim excidat non uacuis manibus aperire: hic procul domo, dum alter patriæ morem consuetudinemq;, cum scriptam nequeat, multorum adductorum hominum testimonio confirmat, alter contra impugnat, totam sæpe ætatem & rem familiarem perdere. Dißimilia hæc sunt alteros suæ ciuitatis

ius ſcriptum habere proprium : domiq́; cum breue tempus, tum paruo diſceptare : alteros foris omnia temporis reiq́; familiaris iactura facere. A contrarijs autem hunc in modum : hos præſcriptum certumq́; ius domi ob oculos poſitum habere, illos nullum : hos apud ſuos maxime notos diſceptare, illos apud exteros maxime incognitos litigare : hos copiarum ſuarum iacturam nullam facere, illos fortunas omnes in patronos & aduocatos profundere : hos confectam cauſam ſtatim cernere, illos temporis progreſſu perplexiora omnia intelligere : his ſubitam pacem dari, illis immortale bellum ſeri.

Tertium & poſtremum prudentiæ factum. CAP. X.

POſtremum *prudentiæ factum fuit frumento, ſale, cæteriſq́; id genus rebus ad belli leuandæq́; annonæ uſum neceſſarijs conuectis, longius* Reip. *in futurum eſſe proſpectum.* Quod *ipſum per eoſdem locos ad eundem modum quo ſuperiora, augeri extendiq́; poteſt.* Hæc *de patria, quæ quanquam extra perſonas ſit, ex huius tamen laudibus, is quem laudandum ſuſcipimus ornari poteſt plurimum.* Iuſtitiæ *autem, fortitudinis, & temperantiæ facta, quæ ex locis augendi ratio ſit, quia hinc ſatis liquet, non proſequimur.*

Genus hominis ut ex locis ſit extendendum. CAP. XI.

IAm *& in externis bonis genus eſſe diximus : quod ſi clarum à maioribus accepit, ut* Aeneas *ab* Ioue *primo ſui generis autore, unde illũ* Ilioneus *orator, quod*

apud

apud uatem est regi, Latino commendat maxime, primũ copiam petas ab adiunctis, recensendo quàm longo tempore, quorum splendore factisq́;, & quibus in locis illustre extiterit. Atque hic spatiosus sese ad dicendum campus aperit. Deinde à comparationis loco, conferendo cum illustrißimorum hominum genere, ostendendoq́; aut nobilitate par, aut illustrius clariusq́; credi oportere. Reliquis ex locis hæc res minus commode dilatetur. Neque enim ex omnibus ad omnem rem, copiam petas. Quod si uero aut temporis tractu fortunæq́; casibus obscuratum in lucem reuocauit, aut humile sua solius uirtute factisq́; nobilitauit, quemadmodum nemo laudãdum negat, ita cum non extra eum, quem laudamus, sed ex ipso profecta laus sit, non hic, sed suo loco dicenda amplificandaq́; erit. Infame autem genus nemo est tam nullius iudicij, qui prætermittendum dubitet.

Parentum laus per locos ducitur.

CAP. XII.

SEquuntur parentes, consanguinei, cognatiq́;, quorũ item laus licet extra filios nepotes'ue sit, laudati tamen & ijs quasi lumen adferunt: maxime parentes, qui genuisse, educasse, uitamq́; suorum à pueris ad optima quæque instituisse putantur. Quare cum prædicandis filijs coniunctißimi sint, atque hinc ducta laus plurimum ponderis adferat, horum laudandorum quæ ijsdem ex locis superioribus ratio sit, subinde prosequamur: unde & sciri poterit, quid in consanguineis cognatisq́; extollendis commode fieri poterit. Cum igitur de patria & genere dixerimus, quæ parentibus cum filijs communia

ſunt, ea in parentibus bona, quæ ipſorum propria maximaq́; ſunt, nempe animi laudanda augendáque uidentur. Atque hæc duplicia ſunt, alia cognitionis, alia actionis: illorum genus prudentia, ſcientiaq́;: horum iuſtitia, fortitudo, temperantiaq́; dicetur: illa poſita in rerum humanarum diuinarúmque cognitione: hæc in actione & iuſte, fortiter, temperanterq́; factis. Vt in Iulio Cæſare præter iuſtitiæ, fortitudinis, temperantiæq́; plurima facta, & ſcientiæ, utriuſque uidelicet linguæ, artis oratoriæ, aſtronomiæ, aliarumq́; pulcherrimarum artium exactam cognitionem recte ſuis laudibus extollas. Quapropter, ſi & in parentum encomio ſua in uirtutum genera ſpargere quæque placet, non ſecus ac ſupra uiſum eſt ex locis ſingula amplificanda erunt. Verum temporum hic ordinem ſequi forte commodius erit: nec leuiuſcula, ſed grauiſsima quæque facta omnium iudicio probata laudibus ferre atque dilatare. Quod dum fit, & liberos ſuos ingenue educaſſe, liberaliterq́; ad optima quæque ſtudia aluiſſe, negligi non debet: quod ipſum ſi & per plures locos ducas, plurimum extendetur oratio. Erunt autem ſingula facta primum ex adiunctorum loco extendenda: quo tempore, quo in loco, qua ætate, multorum auxilio an paucorum, ab ipſo ſolo an per ſubornatos homines geſta res ſit. A' loco & tempore Cicero Pompeium Quiritibus commendat maxime: illum in pyratas, à quibus omnia maria, omnes nationes diu iam multumq́; uexabantur, extrema hyeme bellum apparaſſe: ineunte uere, aditis præſidijsq́; firmatis maritimis prouincijs ſuſcepiſſe: media æſtate totum

confe-

confecisse. Deinde à testimonijs, quæ cur ab adiunctis non seiungamus, supra diximus, rem extendas, si hominis factum, à multis, aut paucis, doctis, aut rudibus, principibus, amplisq́; hominibus, aut plebeis priuatisq́; approbatum ostendas. Tum à causis, quo consilio fecerit, publicam gloriam utilitatemq́;, an priuatam, suam ipsius, an amicorum spectarit. Hinc cum poëtæ historiciq́;, tum rhetores ipsi, non ad probandum modò, sed & delectandum augendumq́; sæpe copiam petunt. Cicero cum alibi paßim, tum pro Archia poëta à causis, non sine summa ipsius uatis studiorumq́; humanitatis laude corpus orationis plurimum ampliauit. Quæres inquit, à nobis Gracche, cur tantopere hoc homine delectemur? quia suppeditat nobis, ubi & animus ex hoc forensi strepitu reficiatur: & aures conuitio defessæ conquiescant: & quæ sequuntur plurima. Excursus nanque longior est, qui à causarum sumptus loco, atque adeo ab adiunctis quæ in illas conuertuntur, corpus orationis mire uestit. Neque hic mirabitur quisquam excursum ex locis sumi, cum dixerimus, certumq́; sit omnia inde duci, atque adeo ipsas figuras, quod suo docebitur loco. Summa autem digreßionis, quæ à causis ducitur hæc est. Propterea se uate delectari, quòd ex ijs quæ suppeditat, literisq́; quas tenet, non modò se honeste oblectet, sed & suam orationem dicendiq́; facultatem augeat: tum præceptis exemplisq́; uirtutum, quæ à summis autoribus utriusque linguæ literis sunt mandata, ijsdemq́; conseruantur, animum suum iam inde ab adolescentia imbuerit, & ad laudem honestatemq́;

ſequendam præ cæteris rebus omnibus, imprimis conformarit. Vnde factum, ut neglecta ſua uita, pro Repub. maximas in dimicationes, & quotidianos profligatorum hominum impetus ſeſe obiecerit. Qui tantus fructus, ſi non ex ſtudijs rediret, ſolaq; inde delectatio caperetur, tamen cum præ cæteris rebus omnibus, quæ delectationem adferant, ſola literaria omnium ſit temporum, ætatum, atque locorum, humaniſsimam liberaliſsimamq; hanc animaduerſionem iudicari oportere. Iam uero ita inſtructum Archiam eſſe literis, ut uel ex tempore magnum numerum optimorum uerſuum faciat: Cimbricasq; res adoleſcentem ſcribendas ſuſcepiſſe: charumq; Mario Imperatori fuiſſe. Mithridaticum autem bellum, non ſine ſumma Populi Rom. laude totum conſcripſiſſe. Atque hic errare uehementer, qui Latinas Græcis literis anteferant: quòd hæ ubiq; gentium, illæ exiguis contentæ finibus legantur. Poſtremo, illum res & à ſe in conſulatu ſuo pro urbis ſalute geſtas, uerſibus attigiſſe, atque inchoaſſe. Hæc ſunt ferè totius excurſus firmamenta cauſæq;, cur uati bene uelit: iudicibusq; quid facere debeant præſcribat: quas ut grauiſsimæ uideantur, & ex comparatorum loco, dum ſumptis inde pugnat exemplis, copioſiſsime inſtruit. Tum ſubinde ab euentis factum hominis adaugeas, ſi quantam inde gloriam utilitatemq; Reſpub. aut ipſe, amiciue ſint conſequuti oratione perſequaris: quantoq; in honore deinde uixerit: aliaq; id genus multa, quæ pro cauſarum perſonarumq; uarietate alia atque alia erunt. Reſtat comparationis locus,
ad

ad amplificandum accommodatißimus: ubi nostri hominis, cum aliorum præclare factis conferendo, ostendas nostra, aut maiora, aut similia esse ducenda. Quæ in parentibus laudandi amplificandiq; ratio est, quam paucis perstrinximus, eadem in consanguineis cognatisq; putanda.

Laus hominis à fortunis per locos ducitur.

CAP. XIII.

DE *fortunis quæ & externa bona sunt, subinde nobis est dicendum. Hæ autem quantæ sint, quot numero prædia, quo sita in loco, quo tempore siue dono data, siue suorum testamento legata, parentibus'ue relicta acceperit, emerit'ue, ex adiunctorum loco narrandum locupletandumq; erit. Deinde ex descriptionis loco, situm prædiorum, atque hortorum, ad flumina seu fontes, & factas hic ad uoluptatem structuras pluribus licet uerbis depingas: quemadmodum Homerus Alcinoi hortum: & maxime, si is, quem laudas princeps sit, urbesq; in quas imperium habet describas. Quin & huius fortunas cum aliorum facultatibus conferendo, ex cõparatorum loco mire locupletabitur oratio: ostendendoq;, aut genere, numero, fertilitateq;, maiores amplioresq; putandas, aut situ ad flumina, seu fontes, rebusq; manu factis, atq; ad uoluptatem structuris iucundiores amœnioresq;. Quod si uero eorum, quibuscum nostras conferimus, omnium iudicio amplißimas esse copias constiterit, pares ostendisse contenti esse possumus. Spectãdum etiam, atque cum materia deliberandum, ecqua & à dißimili contrarijsq; copia peti poßit. A dißimili*

hoc

hoc pacto: nostro prædia esse agrosq; suburbanos, unde certus ferè quotannis fructus redeat: illis non modò longius domo, sed & aliena in ditione sitos: ijsq; expositos fluminibus, quæ sæpius inundando sata omnia obruant atque conuellant. A contrarijs: nostro flumina fontesq; irrigando agros utilitatem adferre maximã, illis in sata erumpendo eademq; conuellendo incommodum adducere summum: huic aquarum cursum prodesse, illis eundem ipsum obesse: huic uoluptatem adferre, illis mœrorem tristitiamq; dare: huic uel exorto bello omnem ex agris fructum redire, illis nullum: huius prædia urbis horreum alimentumq; in hostes esse, illorum contra hostium in urbem: his patriam defendi, illis oppugnari: Quod si uero principem laudandum suscipias, potentiamq; eius, gentis suæ, urbiumq; genere & numero prædices, quo res maior illustriorq; fuerit, hoc magis his ex locis extendas.

Quæ corporis bona in homine ex locis amplificandi ratio sit. CAP. XIIII.

HActenus de externis bonis eius, quem laudamus: quæ quidem pro personarum uarietate, alia atque alia existunt: quæ persequi, cum infinitum, tum minus fructuosum foret. Quare ad fontes ipsos ducere consilium fuit: usumq; locorum in ijs, quæ omnibus communia sunt, laudemq; merentur monstrare: ut horum usu cognito, pro causæ conditione, quantam quisq; uelit moram ubiq; facere in augendo posset. Corporis autem bona esse diximus, staturam figuramq; corporis: ualetudinem roburq;: ipsam deniq; formam. Hæc quãquam

leuiora

leuiora sunt, suam tamen laudem merentur: certaq; interim animorum indicia esse solent: unde Homerus, *cum in* Thersite *garrulitatem, animiq; uitium nobis depingi uellet, nescio quo modo non tam male facta, quàm corporis deformitatem uitiaq; explicando, uitiosissimum ipsum introduxerit.* Idem *staturam grandiorem, roburq; in principibus magnopere prædicat: ut qui* Agamennoni *staturam magnam, cui maiestas inesset regia, tribuit:* Vlyssem, *illo quidem minorem, sed latissimis humeris & pectore describit.* Iam *uero* Aiacem *illum, non ambobus modò his, sed cæteris* Achiuis *omnibus corporis statura & robore antecellentem introduxit.* Nec *noster hanc in suis laudem neglexit: qui cum & in cæteris, tum maxime in* Aenea *&* Turno *principibus corporis bona laudat.* Et Dareta *cum alta statura, latissimisq; humeris, quod certum uirium argumentum esse solet, in singulare certamen produxisset, eius tamen antagonistam* Entellum, *uel senem, magnitudine corporis uiribusq; adeo superiorem facit, ut illum, non secus ac qui frustra urbem, aut castellum oppugnet, hunc temere infeliciterq; aggressum dicat.* Forma *plus laudis meretur; præsertim in* Principibus *uiris, grauitas oris, maiestasq; in uultu: hæc imprimis pondus orationi, autoritatemq; tribuit: tantumq; in animis* Gallorum *hostium ualuisse* T. Liuius *scriptum reliquit, ut cum urbe capta auidi prædæ in principum atria irruerent, cernerétq; hos cum ornatu habituq; paulo humano augustiore, tum maxime oris grauitate atq; maiestate dijs simillimos domi sedentes, ante horum ora, sicuti*

Deorum

Deorum simulacra uelut uenerabundi constiterint: nihilq́; in hos ferro grauius facturi fuerint, nisi M. Papirius principum unus prior iram mouisset. Atqui & hinc augendi modum, usumq́; locorum explicemus. Staturam, robur corporis, orisq́; decus quantum sit ubi ab adiunctis satis expresserimus, à causis & euentis deinde dilatemus. Fuisse huius maiores, homines cum insigni statura & robore, tum quadam modestia orisq́; grauitate præditos: semperq́; operam dedisse hunc, ut quæ à natura ad sui nominis dignitatem amplitudinemq́; accesserit, certa uiuendi ratione aleret, proueheretq́;: nulla ut Venus, Bacchusq́; immoderatior, corporis uires uigoremq́; auferret. Quare ea iam ualetudine esse, ut nulla corporis imbecillitas obsit, quo minus in rebus cum grauitate agendis, suo, amicorum, & Reipub. tempori seruiat. Quinetiam comparatione rem extendas, si cum alijs amplißimis hominibus conferas: ostendasq́; in hoc nostro, aut similitudinem, aut excessum esse, aut etiã dißimilitudinem: si aut proceritate, ipsoq́; robore, & ualetudine, aut ipsius uultus grauitate maiestateq́; multis partibus sit superior.

Quæ ratio animi bona ex locis amplificandi.

CAP. XV.

RESTANT animi bona, quæ ut cuiusq́; propria sunt, ita præ cæteris laudem mereri suo iure maximam solent. Hæc laudandi duplex uia est: aut enim ad sua uirtutum genera, ut supra uisum est, quæque referentur: sua prudentiæ, iustitiæ, fortitudini, & temperantiæ tribuendo facta: aut quod non minus commode fiat,

temporum

emporum seruabitur ordo. Itaque dicendum, quî pueritiam adolescentiamq; transegerit: quæ sequutus studia: quantumq; in ijs, & quàm breui sit assequutus. Atque hic, si forte insigne ingenij specimen, indolisq; haud uulgaris bonitas eluxerit, pluribus erit uerbis extollendum: quo uidelicet tempore, quo in loco, apud quos, qua in re, alijsq; id genus additis circumstantijs, quas adiunctorum locus suppeditat. Quod si forte operæpretium uideatur, & hæc ipsa per plures ducendo locos, plurimum extendas. Aetate autem iam magis inualescente, si qua scripta honesti sui studij, uoluntatisq; testimonia in lucem edidit, primum qualia quantaq; ipsa sint narrandum, quantusq; inde ad plures fructus redeat. Quæ item seu doctorum, seu multitudinis, seu uniuersorum de ijs testimonia iudiciaq; existant. Quæ ubi ex adiunctorum testimoniorumq; loco, quem eundem esse diximus, prosequutus fueris, à causis subinde augebis: quod à multis, magniq; nominis hominibus, siue rogatus, siue ultro iuuandi studio ad scribendum se contulerit. Ab euentis: non modò hominum de se expectationi respondisse, sed & uicisse: nec in una atque altera, sed in pluribus nationibus ipsius scripta legi, laudariq;. Atque hic & enarrandum, quorum expectatione maiora emiserit: quibúsque in prouincijs plurimum probentur. Iam uero & huius cum probatis magnorum autorum scriptis conferas: ostendásque potiora multo, melioráque hominum consecuta esse iudicia: aut maximis summorum autorum monumentis, paria esse atque iudicari. À dißimili etiam amplifices

plifices: si in iјs, quibuscum confers scriptis dissimilitudinem esse ostendas: ut si Hippocratis & Galeni medicorum opera, cum Pauli & Pomponij iureconsultorum scriptis conferas: illos rerum naturalium, hos ciuilium scientiam tradidisse: illos de uita, hos de fortunis solicitus bene consuluisse: illos præcepta dedisse ne morbus uincat, & æger moriatur, hos ne auarus triumphet, & suum alteri eripiat: denique illos cauisse ne ipsa præmature uita, hos ne sua cuique res iniuste auferatur. Hinc mire Cicero, non sine delectatione corpus orationis auxit, dissimilitudinem studiorum Murenæ & Sulpitij pluribus uerbis explicando. Hunc in modum singula quidem, tam domestica, quàm publica facta, quæ laudanda uidebuntur, seruato temporis ordine, enarranda amplificandaq; erunt: qua ratione domi uixerit, liberosq; educarit: ad quæ studia miserit, liberaliterq; aluerit: quos in uiros aut abierint, aut se euasuros certam de se spem patri patriæq; præbuerint. Quæ si persequaris omnia, ducasq; per locos, incrementum res ipsa sumet maximum. Iam & quid commodi ipse, siue re operaq;, siue consilio Reipub. præstiterit. Quale est, si dum aliquando, ut sæpe, maximis de rebus bene Reipub. consulendum fuit, inopsq; consilij multitudo ea facili momento sequenda putasset, quæ probata, Reipub. statum euersura penitus fuissent, hunc in concionem prodijsse dicas: & prudenti oratione, quæ ex his aut illis inceptis cõmoda, malaue Reipub. impendeant, edocuisse: eaq; suscipienda persuasisse, quæ cum singulis tranquillitatem, utilitatemq;, tum uniuersis no-

men gloriamq; attulerunt. Atque hæc aperienda, pluribusq; uerbis ex locis alijs atq; alijs explicanda erunt: quæ res ad ita consulendum animum potißimum impulerit: quæ si honesta, utilisq; fuit, euenta uotis respondisse pulchrum erit. Quanta autem gloria emolumentaq; inde Reipub. euenerint, quis item ad consultorem fructus honosq; ab uniuersis uicißim redierit, copiose erit exponendum. Postremo comparationibus rem extendas: cum urbis conditoribus, aut munitoribus huius factum conferendo: & aut maius, aut simile, dißimile'que ostendendo. Illos urbem quidem condidisse, hunc conditam prudentia sua ab exitio conseruasse: illos partim fundamenta iecisse, partim mœnia turresq; in hostes propugnacula, non sine summis oppidanorum impensis laboribusq; altius eduxisse, hunc unum ipsa modò ratione consilioq;, non mœnia solum, urbemq;, sed & fortunas omnium uitamq; seruasse. Quantum etiam ciues grati uicißim postea huic honorem, gratiamq; habuerint, cum ijs conferas licet, quibus ob præclarißima in Rempub. merita, non ingrati extiterunt: doceasq;, aut maiora, aut paria huic contigisse omnia. Quod si uero is quem laudas Princeps sit, exercitumq; duxit, præterquam quòd ex his locis omnibus, ab adiunctis quæ late patent, paßimq; usui sunt, à testimonijs, à causis, ab euentis, ex comparatione maiorum, minorum, à simili, à dißimili, à contrarijs copiam petas, etiam à descriptionis loco amplifices maxime: cum aut stratagemata genusq; militum, et armorum, aut urbes quas cepit, regionesq;, et gentes, mores, aliaq;

id genus suo quæq; loco describas. Porro cum temporis hic seruandus sit ordo, danda est opera, ut leuiora, aut omittamus, aut paucis perstringamus. Quæ uero magna sunt, & prudenter, iuste, fortiter, modesteq; facta, laudem in animis hominum maximam merentur, per plures ducenda locos, plurimum'que dilatanda erunt. Quæ autem laudari facta oporteat, horumq; numerum, personæ quas laudandas suscipis, secum adferent: in quibus singulis augendis, cognitis his locis, quantam ipse uoles, moram trahas.

Vt ea ex locis augenda, quæ post mortem acciderunt. CAP. XVI.

CVm igitur hunc in modum quæ toto uitæ cursu recte fecit, uerbis extuleris, dilataueris'q;, non negligendum modo excesßit è uiuis, & quæ uita iam defuncto uirtutis ergò magna acciderunt. Nam cum magnis uiris dum uita manet, laudemq; sequentibus comes sit inuidia, fit, ut morte iam sublatis, ereptisq; quos nocitura sequitur, sese auertat: patiatur'que mortuis, quem uiuis noluit, suum honorem deferri. Quare si & huic uita defuncto, aut tumba publice magnificentius sit extructa, aut statua erecta, aut deniq; quotannis ad sempiternam huius memoriam, rerumq; ab ipso gestarum aliquid statis diebus fiat, quanta hæc sint, quo tempore fiant, quo in loco, à quibus, quantis impensis, quanto studio, alijsq; id genus explicatis circunstantijs, quarum adiunctorum locus nos admonet, copiose erit exponendum. À causis item & hæc si uoles amplifices: quæ ipsius in Rempub. merita constent: cur tantum,

tantum, uel emortuo honorem constituerint. Ab euen=tis hic nihil sumas, cum explicata ex adiunctorum loco, causas suas praecesserint: nisi propterea hæc defuncto contigisse dicas, ut statuto præclare factis summo hono=re, plures ad imitandum pellicerentur: exponasq; ea ita ex sententia euenisse: pluresq; honoris præmio in=citatos, ipsam uirtutem sequendo, nominis immortali=tatem uenari. Quinetiam ex comparationis loco locu=pletari res potest maxime: si uirtutis præmia, monu=mentaq; huic post mortem constituta, cum regum pa=rentationibus, funebribusq; honoribus conferas: atque ostendas, studio hominum ultrò hæc præstantium illos superasse: rerum autem magnificentia æquasse. A' dissi=mili item: illis à regijs, regiaq; pecunia funebria magni=ficentius adornata, huic ab uniuerso populo, æreq; pu=blico splendide instructa: illis, quia reges uixerunt, mor=tuiq; sunt, huic quod patriæ conseruator extitit, mor=tuusq; sit, habitus est honos: illis ne regium nomen leue in animis uulgi putaretur, huic ne sua uirtuti præmia deesse uiderentur. A' contrarijs: illos subditi maxime oderunt, hunc sui summo honore prosequuti sunt: il=los noua constituendo uectigalia, annonam, uictumq; communem aggrauasse agnoscunt, hunc uirtute, pru=dentiq; consilio plurimum leuasse intelligunt: illos ui=uos, tyrannos execrati sunt, hunc patriæ patrem con=seruatoremq; appellantes, amplexi sunt: illos post mor=tem, uel ab alijs honorari ægre ferentes, quantum in sua positum potestate impediuerunt, hunc contrà uniuer=si æquali studio, summis honoribus ultrò affecerunt.

Quæ ratio sit personas laudandi, ab externis, corporis, animiq; bonis, atque adeo ab ijs, quæ has tempore antecedunt, simul iuncta, & post insecuta sunt ostendimus. Antecedunt autem homines tempore, patria, parentes, cum ijs coniuncta sunt, fortunæ, corporis, animiq; bona omnia: post autem insecuta sunt, habiti post mortem honores, præclaraq; de ijs hominum iudicia. Qua autem uia singula ex locis copiose instrui augeriq; possint, utcunque aperuimus: non quidem eo consilio, quod tantam copiam, quanquam paucis rem perstrinximus, in cuiusuis hominis laudem, (quis enim finis?) temere adducendam putemus: sed ut monstrato locorum usu, pro causæ conditione quantam quisq; inde uelit, copiam peteret. Neq; enim hic cuiquam quid fieri debeat præscribimus, sed quid poßit.

Eadem quæ laudandi & uituperandi hominis ratio. CAP. XVII.

Porro uituperandi quæ ratio sit, hinc facile intelligi poteſt. Siquidem idem ordo eademq; per omnia uia in uituperandis externis, corporis, animiq; malis erit sequenda. Patriam igitur, parentesq; bonos habuiſſe, atque inde degeneraſſe, patrimoniumq; dilapidaſſe, ut Catilina, tam uitium dedecusq; est, quàm cui hæc mala obtigerunt. In corpore autem, si qua sit deformitas, ut in Therſite, suis erit uerbis exaggeranda: si nulla, forma uiribusq; male usum fuiſſe, odio dedecoriq; erit magno. Animo autem profecta uitia, flagitiaq;, seruato temporis ordine, nisi in sua uitiorum genera spargere quæq; mauis, perpetua oratione, quod in L. Pisone

facit

facit Cicero, erunt explicanda, atq; exaggeranda. Quod si forte & iam uita defunctis aliquid accidit, quo turpitudo odiumq́; augeatur, non erit silentio prætermittendum. Singula autem eadem ratione, qua superiora, ex locis augenda amplificandaq́; erunt.

Quæ urbes ex locis copiose laudandi ratio.

CAP. XVIII.

VRbium laus quæ sit supra attigimus: sed cum latius pateat, quàm in personarum laude indicare operæpretium esset; quæ has laudandi atque ex locis augendi ratio sit, seorsum hic breuiter aperiamus: laudantur non secus atque homines. Quare & huc adiunctorum locus erit admouendus: quo admonemur, primum ea spectanda, quæ tempore præsentem urbis celebritatem antecesserunt: ut conditor, ciuesq́; qui administrarunt, inhabitaruntq́;: deinde quæ ipsi sunt tempore coniuncta, ut ager, flumina, montes, mare, portus, mœnia, foueæ, tecta & ciues, qui inhabitant: postremo quæ insecuta infortunia, quibus commemorandis commiserationem mouemus, ipsis'que euersoribus odium conflamus. Vt si quis Athenas, aut Romam, ut quondam fuit, laudet, dicat'que, quibus artibus iam inde à primis iactis à Romulo *fundamentis eò incrementum acceperit, ut non modo Italiæ urbium celeberrima, sed totius terrarum orbis caput lumenq́; extaret: & quorum deinde uitio, inertiaq́; concidere, retroq́; labi cœperit. Sed cum ferè laudem sibi hæ potissimum uēdicent, quarum celebritas dignitasq́; in omnium posita oculis elucet maxime, quæ has ab ijs quæ tempore*

pore antecedunt, ſimulq́; iuncta ſunt prædicandi uia ſit, indicabimus.

Vrbis laus à conditore, per locos ducitur.

CAP. XIX.

Conditorem igitur commode primum ex deſcriptionis loco, atq; adeo ab adiunctis deſcribemus: unde cognoſci poteſt, quæ ipſius potentia, & præſertim quæ animi uirtutes, prudentia, iuſtitia, fortitudo, temperantiaq́; fuerit. Deinde *à cauſis erit augendum: cur eo in loco urbem locarit: quæ ſi maritima fertiliq; in agro poſita ſit, eo nimirum conſilio feciſſe dicendum, ut hinc mari, hinc agro magna uis hominum ali ſuſtentariq; poſſet.* Tum *euenta erunt explicanda: quanta iam inde à condita urbe hominum multitudo uictum hic, quomodo, & quàm facile quærat.* Poſtremò *conferendo hanc cum aliarum urbium agro, ſituq́;, mire rem extendas: oſtendendoq́; huius agrum, aut fertiliorem, aut certe parem eſſe, nullaq́; in re deteriorem.* Diſsimilitudinem *autem ex ſitu forte colligas: hanc maritimam, illas eſſe campeſtres: huc cum terra magna, tum nauibus maxima onera aduehi: illuc plauſtris modò res aſportari.* Iam *& actus in primo illo urbis conditore ſpectandos eſſe, adiunctorum idem nos locus admonet.* Quòd *ſi igitur legibus & religione* Remp*ub.nouam primus bene conſtituit, à cauſis extendenda res erit: eo nimirum conſilio feciſſe, ut iuſte, pieq́; uiueretur: & quos lex non poſſet, religio in officio retineret.* Deinde *euenta explicanda erunt: qui mores, ex eo uſque tempore iuſte, modeſte, pieq́; uiuentium, tum*

uniuer

uniuerſorum, tum ſingulorum extiterint. Quæ omnia ſi ut geſta ſunt copioſe exponas, incrementa ſumet oratio, maiora quidem, ſi quæq; & ex comparatorum loco dilates. Præter hæc, *ſi quid recte inſtituit, conſiderandum: ut ſi idem ſimul cum urbis primordijs literarum belliq; ſtudia erexit: illis ut animi diuinarum humanarumq; rerum cognitione imbuerentur, his ut ſuas ſuorumq; fortunas tuerentur.* Conſilia *ubi expoſueris, euenta inde ab urbe condita enarranda erunt: quot quantos'que uiros undecunque doctiſſimos, & quo quemq; tempore tulerit: quæ cuiusque eruditionis teſtimonia ſcripta extent.* Atque hæc *ſubinde comparando dilatabuntur maxime.*Hunc *in modum & quæ interim belli ſtudia, & fortia facta extiterint, proſequendum erit: quæ nunc uniuerſorum, nunc ſingulorum militiæ fortitudo, uirtusq;, & quo tempore, quo in loco cognita perſpectaq; ſit.* Atque *hic non ſolum ex comparationis loco, ſi uoles, quæque uarie extendas, ſed & perſonas deſcribas: conſiliaq; faciendi aperias.* Breuiter *quæ ratio urbes laudandi ab ijs, quæ tempore præceſſerunt, uſumq; hic locorum oſtendimus.* Verum, *ſi ut ſæpe de conditore, boniſq; eius inſtitutis nihil certi in medium adferre poterimus, ſolumq; in confeſſo ſit urbem uetuſtam eſſe, ſemperq; ferè incrementum ſumpſiſſe, nihilominus quorum id adminiſtratione uirtuteq; contigerit, narrandum erit: quæ nunc ſingulorum, nunc uniuerſorum prudenter, iuſte, pie, fortiter, temperanterq; facta extiterint, quo* Reſpub. *nomen uiresq; accepit.* Atque *hic ſingula cuiuſq; facta, ex adiuncto-*

rum loco copiose, omnibus expositis circunstantijs enarrari, personæq; describi possunt. Tum *quæ causæ iam uniuersos, iam singulos ad faciendum impulerint dicendum. Variè autem per comparationem unumquodque amplifices, dum aut excessum, aut similitudinem, aut dißimilitudinem, aut denique rerum pugnantiam, contrarietatemq; ostendis.*

Vrbis laus ab ijs quę huic simul tempore coniuncta sunt, & primum ab aëris tẽperie per locos ducitur. CAP. XX.

RE*stant ea persequenda, quæ urbi quam laudamus, simul tempore sunt coniuncta.* Hic *primum spectandum, quo in climate, cœliq; parte sit posita, unde aëris temperies cognosci potest.* Neq; *enim parum refert, languidioribus, an feruentioribus, seu temperatis solis radijs sit subiecta: ut sunt ferè omnes hæ, quæ inter Cancri Vrsæq; circulos sunt positæ.* Deinde *dicendum erit de agris, qui adiacent: de fluminibus, stagnis, piscinis, montibus, ipsoq; mari, si aut uicinum est, aut urbem alluit.* In *ijs autem omnibus ea, quæ fructuosa amœnaq; sunt laudibus uehenda esse idem qui omnium, adiunctorum nos locus admonet.* Siquidem *agros fertiles, fluuios piscosos, nauigabilesq;, montes uitibus consitos, tum mare nauibus frequentatum, hoc ipso quòd fructus uoluptatesq; maximas adferant, & urbis nomen dignitatemq; imprimis conseruare dubium non est.* Spectari *item potest, in ora'ne an meditullio prouinciæ sit posita: quod genus circunstantias copiose Græci, ut quos uerba non deficiunt, persequuntur: præsertim*

Menāder rhetor, qui de laude seorsum scripta reliquit. Verum dum hic in laudando ex loci positione circumstantias, quod infinitum est, studiose prosequitur, eorum quæ omitti minime debuissent, quæ uidelicet publicæ munitiones, interiorq; ciuium structura esset, ne meminit quidem. Atqui nos ad locos, atque adeo ipsos ad fontes laudaturum ducimus: unde quantum pro suo quisq; arbitrio uolet, hauriat. Nam cum urbium ad laudem pertinentes circumstantias explicare infinitum sit, quod unicuique ferè, præter diuersa hominum studia, rationemq; quærendi uictus sua quædam propria à natura sint attributa, alijs nempe aurifodinæ, alijs thermæ, alijsq; alia id genus innumera, cognito adiunctorum loco, in hoc instructus sit, ut sciat, quæcunque præterita præsentiaq; splendorem urbi, commodum'ue, seu proprium, seu cum cæteris commune adferant, laudari oportere: quæ per reliquos deinde ducta locos, augeantur plurimum. Postremo igitur de publicis munitionibus, interioriq; ciuium structura, & ipsis ciuibus erit dicendum. Hæc igitur ab adiunctis ministrata, copiose erunt singula omnibus enarratis circumstantijs explicanda: & per reliquos subinde locos ducenda, amplificandaq;. Itaque si in bono climate sita sit ciuitas, primum aëris temperies, cœliq; clementia, & temperata sub ipsa solstitia dierum noctiumq; longitudo, pluribus erit describenda. Deinde à causis hæc erunt locupletanda. Non enim aut solis ignibus, aut septentrionalibus frigoribus nimis esse subiectam: sed in medio positam, hinc frigora, hinc æstum fugisse: unde & illud die-

rum noctiumq; suo tempore nec maius, nec minus iusto incrementum: quorum alterum sub Arcto, *alterum sub solis cursu positis accidit. Ab euentis: quare homines nulla aëris intemperie impediri, quo minus toto anno uictum domi et foris quærãt: omniaq; in agris felicius proueniant. Accedit eò, & ipsa ingenia, cœli beneficio præsentiora, perspicatioraq; reddi.* Et *hæc quidem omnia multis explicari possunt. Postremo & ex comparatione petenda copia est: ut si hic auram salubriorem hominibus, maturescendisq; frugibus accommodatiorem declares, quàm eius, quacum confers urbe.* A' *simili autem extendas, si cum ea urbe conferas, cuius positum pluribus notum, maximeq; probatum uides.* Hunc *in modum si uoles, & dissimilitudinem repugnantiamq; collatione aperias. Quòd autem hac uia, ordineq; ex locis amplificandi commode utamur, tamen cum & aliter recte fiat, nemo sibi hic legem præscribi putabit.* Nam *postquam ex adiunctorum loco, qui omni rei de qua agitur adiunctus est maxime, quæ uoles ob oculos posueris, deinde ex comparatione copiam sumas: & si magis augere uoles, subinde à causis augeas licet.* Verum *id aliter atque aliter fieri posse, in uniuersum sit dictum uolo: adeo, ut sæpe dum uno in loco longiorem moram trahimus, plures interim alij ex suo aliquid, uel antequam inde digredimur communicent.*

Laus urbis ab agris, fluminibus, publicis item munitionibus, tectis, ipsisq; ciuibus, per locos ducitur CAP. XXI.

Hæc

HAec de aëris temperie: de agris subinde dicendum: de fluminibus, stagnis, montibus, piscinis, & ipso denique mari, aut uicino, aut urbem alluente: quantaq; ex singulis utilitas uoluptasq; capiatur, ab adiunctis copiose erit exponendum: nunc ea ipsa describendo, nunc aut claßicorum autorum, si fieri potest, aut uicinarum gentium testimonijs confirmando. Atque hac uia res quidem ipsa mire augeatur. Quod si uero magis hæc extendi uoles, singula celeberrimis urbibus comparando, ostendes hanc, siue agri ubertate, siue fluminum copia uoluptateq;, siue denique ipso maris usu alijs longe superiorem, alijs certe per omnia parem esse iudicandam. Iam & de publicis urbis munitionibus, tectisq; dicendum: quantaq; sit fouearum, aggerum, murorumq; altitudo, latitudoq; erit describendum: quis portarum, turrium propugnaculorumq; numerus: quæ magnitudo firmitasq;: quot bellicis machinis rebusq; ad arcendam uim accommodatis, sint omnia referta. Hæc ubi pluribus exposita uerbis, descriptaq; fuerint, à causis est augendum: cur foueas, mœnia, aggeresq;, ita duci poniq; placuerit: quo consilio hac distantia, hoc in loco, turres propugnaculaq; locarint: cur tantis sumptibus, tot tantisq; laboribus eò omnia euexerint, nempe ut quàm minima manu hostiles incursiones, impetusq; sustinendo propulsandoq;, uitam fortunasq; suas defensarent. Atque hic subinde euenta narrabuntur: quorum hostium impetum, oppugnationesq;, quo, & quanto tempore fortiter sustinuerint: furorem fregerint: discedere

demum

demum cũ ignominia pauci plurimos coëgerint. Quin & postremo comparatione omnia maiora amplioraq́; reddas, maximis munitißimisq́; urbibus hanc, aut munitione per omnia parem docendo, aut multis etiam partibus superiorem. Atque hæc & à uicinarum gentium testimonijs, præclarisq́; regum, atq́; magnorum hominum iudicijs dilatari possunt. Tecta autem ciuium frequentiora, magnificeq́; extructa, tum plateas, foraq́; ad hominum usum latiora, diuorumq́; templa augustiora esse, quod non parua laus sit: ut quæq́; maxime excellunt, ita pluribus erunt uerbis ornanda, hominumq́; de ijs testimonia iudiciaq́; adferenda: tum cum uicinis pulcherrimisq́; ciuitatibus conferenda, quo ipso, aut parem, aut longe maiorem huius celebritatem magnificentiamq́; edoceas. Quod si lubet; & hæc ipsa ex alijs locis licet extendas. Restat de ciuibus esse dicendum: horum iam uiuentium, cum de uita defunctis dixerimus, quæ studia, qui mores, quæ præclare facta existant spectandũ. Commode autem quæq́; in sua uirtutum genera spargas: & sua prudentiæ, sua iustitiæ, quæ erga deos religio, erga parentes pietas dicitur, sua item fortitudini, temperantiæq́; aßignes. Cæterum cum supra in patriæ laudibus laudandi hæc amplificandiq́; rationem ostenderimus, quæ insistenda hic uia sit, inde peti potest. Hæc de urbium laudibus, unde quæ uituperari oporteat, res nempe contrarias, facile colligi potest.

Quæ facta ex locis copiose laudandi sit ratio, CAP. XXII.

FActa ornandi, & amplificandi quæ ratio sit, subinde intueamur: in quibus laudandis uituperandisq;, cum & rhetores, tum maxime historici heroiciq; uates uersantur. Tēporis autem seruato ordine laudari oportere ipsa nobis præscribit ratio: poëtis tamen id, quod suo loco dicetur, de industria mutantibus. Præcipui autem hic loci sunt, causæ & euenta: quanquam alij omnes, qui supra, & huc adhiberi poßint: expositisq; primum causis, deinde quæ euenerint explicentur. Quare Vergilius postquam paucis proponendo, musasq; inuocando, hominum animos sibi beneuolos attentosq; reddidit, causas statim commemorat, cur Aeneam Iuno insignem pietate uirum, tot labores periculaq; adire coëgerit.

Vrbs antiqua fuit, Tyrij tenuere coloni
Carthago: Italiam contra: Tyberinaq; longe
Ostia: diues opum, studijsq; asperrima belli:
Quam Iuno fertur, terris magis omnibus unam,
Posthabita coluisse Samo: hic illius arma,
Hic currus fuit: hoc regnum Dea gentibus esse,
Si qua fata sinant, iam tum tenditq; fouetq;.
Progeniem sed enim, Troiano à sanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ uerteret arces.
Hinc populum late regem, belloq; superbum
Venturum excidio Lybiæ: sic uoluere Parcas.
Id metuens: ueterisq; memor Saturnia belli,
Prima quod ad Troiam pro charis gesserat Argis.
Necdum etiam causæ irarum, sæuiq; dolores
Exciderant animo: manet alta mente repostum

Iudicium

Iudicium Paridis: ſpretæq́; iniuria formæ:
Et genus inuiſum, & rapti Ganymedis honores.
His accenſa ſuper, iactatos æquore toto
Troas relliquias Danaûm, atq; immitis Achilli
Arcebat longe Latio: multosq; per annos
Errabant acti fatis, maria omnia circum.
Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

His irarum Iunonis è cauſis, quæ infortunia Aeneæ Troianisq́; euenerint, dum complures annos mari errare, & deinde in Latio bellum gerere coguntur, Poëta ſubinde fuſiſsime narrare occipit: & uix duodecim libris abſoluit.

Vix è conſpectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti, & ſpumas ſalis ære ruebant, &c.

Sic & ante hunc in utroque ſuo opere Homerus primũ cauſſas, deinde inſecuta canit euenta. Hunc in modum & T. Liuius ſecundo ſucepti à Pœnis in Romanos belli, antequam euenta resq́; geſtas enarrat, cauſas primum dicit, quod uidelicet Sicilia Sardiniaq́;, illa nimis celeri rerum deſperatione Romanis conceſſa, hæc fraude ab illis intercepta eſſet: tum quod Annibal, cum puer adhuc eſſet, à patre Amilcare Imperatore aris ádmotus iuraſſet, & ſe quàm primum per ætatem poſſet, hoſtem fore Romanis. Quin & Salluſtium idem facere, ipſius argumento eſt hiſtoria. Quid? non igitur aliò hic cauſarum locus ualet, quàm ut cauſas rerum, quæ euenerunt, quod ab his autoribus factitatum eſſe uidemus, primum exponendas eſſe ſciamus? Eſt profecto multiplex huius, paſsimq́;, nec certo in loco uſus: cum

nunc

unc præcedant, nunc suos sequantur euentus. Nam quanquam primæ quædam, principalesq́; summæ rerum causæ sint, quas nosse principio lector auditorq́ue cupit, tamen cum subinde aliæ atque aliæ actiones casusq́; existant, & ipsorum alias atque alias causas esse constat: unde si inter narrandum obiter amplificetur, mire orationis extendetur corpus. Quare Cicero, cum suarum se laudum minus grauem scriptorem fore intelligeret, uideretq́; L. Luceium Q. F. insignem sui temporis historicum bellum ciuile scribendum suscepisse, scripta ad eum epistola, omnibus petit modis, suas ut res exemplo Græcorum seorsum perscribat, atque in se ornando historiæ leges negligat. Posse autem inde, si à continentibus suis scriptis seiungat, & à causis, euentis, adiunctisq́; amplificet, quoddam corpus confici. His porro ex locis augeri rem oporere, L. Luceium admonet, dum causas, consiliaq́; rerum suarum, casus etiam & euenta explicanda esse scribit. Adiuncta autem sunt, tempus, testimoniaq́; Luceij, quem ea, quæ suo iudicio laudanda putaret ornare, quæ contra uituperanda reprehendere uoluit. Atq; huc etiam pertinet multorum in Ciceronem perfidia, insidiæ, proditioq́;, quæ & putauit esse notanda. Hic nemo mirabitur consilia, & actiones, quas supra in locorum expositione adiunctorũ loco complexi sumus, hic causas & euenta dici. Sunt nanq; ijs, quorum consilia & facta sunt, adiũcta maxime. Verũ causarũ & euẽtorum nomẽ accipiunt, cum sumpta ab adiunctis, unde omnis rerum ducitur copia, inter sese componuntur: & causæ effecta: & hæc

& hæc uicißim illas ostendunt. Quare causas & euenta, magnam cum adiunctis cognationem habere, nemo mirabitur. Inde nanq; hi licet nati loci sint, tamē & ipsi latißime patent. Itaque his locis, unde ornatur historia, si & comparationis locum adiecisset, non uideo, nō modò unde historici, sed & rhetores poëtæq; qui maxime solent, magis amplificarent. Hinc Cæsar, ut Brutus apud Ciceronem disputat, quia minus rerum suarum historiam uestijt, commentarios inscripsit: cæterisq; scribendi ansam præbuit, ut qui uellent, eadem copiosius tractarent, & quasi calamistris quibusdam inurerent. His ipsis ex locis lactea illa Titi Liuij ubertas est petita: unde tamen Dionysium Halicarnasseum, qui & ipse Romanas res perscripsit, multo magis auxisse intelligas: ut mihi is, quod de Demochare Brutus Ciceronianus iudicat, non tam historicum, quàm rhetorem egisse uideatur. Hinc Maro noster, hinc Homerus ea sumpserunt, quibus quæ uoluerunt, non tam dilucide enarrasse, quàm facta ubique mora omnia ob oculos posuisse uideantur: hic fusißime, ille modo quodam usus: id quod is facile animaduertet, qui cognitis locis & amplificandi ratione, utrunque cum iudicio legit. Sed hac de re suo dicetur loco: nunc quod uolumus, usum locorum augendiq; rationem in celebrandis factis diligentius, & ad cuiusque magis captum indicemus. Vnū igitur factum, si oratione landandum sumamus, sit Theodosij Imperatoris, quod insigne maxime gymnasium Bononiæ instituit, primum ex descriptionis loco, atque adeo ab adiunctis ipsum describamus: unde ingenium,

genium, moresq; principis eluceant: & causæ tam honesti & utilis facti, quasi per transennam appareant. Fecit id & T. Liuius principio historiæ suæ de secundo bello punico: ubi pluribus Annibalem depingendo, animiq; bona uitiaq; plurima exprimendo, qui cum uiro Romanis futura res esset, lectorem statim instruit. Secundum hæc, ab adiunctis res ipsa erit explicanda: quantis & unde sumendis fructibus, qui in professores expenderentur, hanc scholam adornarit confirmaritq;. Deinde à causis: cur hoc in loco, & tot tantaq; stipendia professoribus constituerit: ut certe hinc, in reliquam totam Europam qui recte Rempub. administrarent, docti mitterentur. Tum ab euentis mirum in modum augeas, si quæ interea loci emolumenta, aliæ aliæq; nationes hac ex academia & ceperint, & quotidie capiant persequaris: qui quibus in locis hinc missi, siue cognitione rerum humanarum physicarumq; utiles Reipub. extiterint, siue legum scientia quid æquum & iniquum esset edocuerint, siue denique medicinæ beneficio laborantibus opem tulerint. Postremo ex comparationis loco quantam uoles copiam sumas, factum hoc, aut cum alijs ipsius, aut cum aliorum Imperatorum præclare factis conferendo.

Exemplum facta ex locis amplificandi apud Ciceronem. CAP. XXIII.

INterdum factum laudamus & dilatamus, non tam ferè à causis, & quæ has sequuntur euentis, sed saltem ex adiunctorum & comparationis loco: id quod

Cicero fecit, gratias Cæsari agens, ipsumq́; laudans, quòd Marcello ignouisset. Postquam *igitur exordium à tempore, eiusq́; quo dixit diei circunstantia duxisset, clementiam sapientiámque Cæsaris ab adiunctis statim laudat, ornatq́; : nempe à sua, totiusq́; Senatus lætitia, factum hoc probantis : & propterea de* Repub. *subinde melius sperantis.* Aspergit *& paucis obiter laudem Marcelli : quod ipsum, & ex hoc ipso loco est ductum : & eò ualet, ut clarius illustriusq́; factum eius reddatur, quod præstantißimo amplißimoq́; uiro ignouisset.* Deinde *ex comparationis loco Cicero amplificat : & confert hoc Cæsaris factum cum maximis eius bellis, rebusq́; gestis : quibus omnibus iure anteferri oportere, pluribus ostendit.* Porro *hac in comparatione orator tantam moram trahit, dum interim ab adiunctis circunstantias admiscet, ut omnia quæ ad laudem pertineant, totaq́; oratio, nisi quod pauca ad finem aliò spectantia adiecit, hoc solo ex loco uestita, amplificataq́; deprehendãtur. Quare quantum hoc ex loco res extendi poßit, cum plurima apud Ciceronem exempla, tum hoc studioso perspicuum esse potest.*

Exemplum res ex locis amplificandi apud T. Liuium historicum, breuiterq́; easdem explicandi. CAP. XXIIII.

H*Inc autem quis locorum usus, quæ laudandi amplificandiq́; ratio sit, quanquam satis liquere putem, tamen non abs re fuerit, & hæc ipsa in historia, claßicisq́; autoribus paucis indicare.* Narraturus T. Li- *uius*

uius contra Romanos res ab Annibale gestas, ut statim intelligi posset, qualis is esset, qui tantum in discrimem Romanum nomen adduxerit, primum ipsum Ducem ex descriptionis loco depinxit his uerbis: Missus „ Annibal in Hispaniam, primo statim aduentu omnem „ exercitum in se conuertit. Amilcarem sibi redditum ue= „ teres milites credere: eundem uigorem in uultu, uimq́; „ in oculis, habitum oris, lineamentaq́; intueri. Deinde „ breui effecit, ut pater in se minimum momentum ad fa= „ uorem conciliandum esset. Nunquam ingenium idem ad „ res diuersißimas, parendum, atque imperandum fuit. „ Itaque haud facile discerneres, utrum Imperatori, an „ exercitui charior esset. Neque milites alio duce plus con „ fidere, aut audere: plurimum audaciæ ad pericula ca= „ pessenda, plurimum consilij inter ipsa pericula erat. „ Nullo labore, aut corpus fatigari, aut animus uinci po= „ terat. Caloris ac frigoris patientia par: cibi potionisq́; „ desiderio naturali, non uoluptate modus finitus: uigi= „ liarum somniq́;, nec die, nec nocte discriminata tempo= „ ra: id quod agendis rebus superesset, quieti datum. Ea „ neque molli strato, neque silentio accersita. Multi sæpe „ militari sagulo opertum humi iacentem inter custodias „ stationesq́; militum conspexerunt. Vestitus nihil inter „ æquales excellens: arma atque equi conspiciebantur. „ Equitum peditumq́; idem longe primus erat. Princeps „ prælium inibat: ultimus conserto prælio excedebat. Has „ tantas uiri uirtutes ingentia uitia æquabant: inhumana „ crudelitas: perfidia plus quàm punica, nihil ueri, nihil san „ cti, nullius Dei metus, nullum iusiurandum, nulla religio. „

Hactenus mores, ingeniumq́; deſcripſit: quæ quidem omnia ab eo, qui rem nudè explicare uoluiſſet, omitti potuiſſent. Subijcit autem ex adiunctorum loco: his uer bis; Cum hac indole uirtutum ac uitiorum triennio ſub
,, *Aſdrubale* Imperatore *militauit, nulla re, quæ agenda*
,, *audendaq́; magno futuro duci eſſet, prætermiſſa. Hæc quidem, cum illud tempus præcedant, quo belli dux declaratus eſt, omitti potuiſſent. Quæ ſequuntur ex adiunctorum, ſeu qui inde naſcitur cauſarum & euentorum loco ſumuntur: cur uidelicet Annibal in ſuſcipiendo bello, nihil prolatandum arbitretur; & dum Saguntinos petit, in Olcadum fines exercitum ducat. ſic ille: Cæterum ex quo die dux eſt declaratus, uelut Italia ei*
,, *ei prouincia decreta, bellumq́; Romanum mandatum*
,, *eſſet, nihil prolatandum ratus, ne ſe quoque, ut patrem*
,, *Amilcarem, deinde Aſdrubalem cunctantem caſus ali-*
,, *quis opprimeret: Saguntinis inferre bellum ſtatuit. Qui-*
,, *bus expugnandis, quia haud dubie Romana arma mo-*
,, *uebantur, in Olcadum fines prius ultra Iberum ea gens*
,, *in parte magis, quàm in ditione Carthaginenſium erat,*
,, *induxit exercitum: ut non petiſſe Saguntinos, ſed re-*
,, *rum ſerie finitimis domitis gentibus, iungendoq́;, tractus ad id bellum uideri poſſet.* His *demum ſubijcit euen-*
,, *ta, geſtæq́; rei narrationem. Carteiam urbem opulen-*
,, *tam, caput eius gentis expugnat, diripitq́;: quo metu*
,, *perculſæ minores ciuitates, ſtipendio impoſito imperium*
,, *acceperunt. Victor exercitus, opulentusque præda,*
,, *Carthaginem nouam in hyberna eſt deductus. Ibi lar-*
,, *ge partiendo prædam, præterita cum fide exoluendo,*

cunctis

cunctis ciuium suorum sociorumq; animis in se firmatis, ,, uere primo in Vacceos motum bellum. Nuda hæc satis ,, *narratio est: nisi quòd obiter petitas ab adiunctis circum stantias inferat nonnullas: quod genus sunt, urbem esse Carteiam opulentam, & suæ gentis caput: tum exercitum opulentum præda deductum esse. Prosequitur autem narrationem temporis, cuius mentionem facit, seruato ordine.* Hermandica & Arbacala *Cartorum ur-* ,, *bes, ui captæ. Arbacala & uirtute, & multitudine op-* ,, *pidanorum diu defensa. Ab Hermandica profugi, exuli-* ,, *bus Olcadum priore æstate domitæ gentis, cum se iun-* ,, *xissent, concitant Carpentanos: adortiq; Annibalem* ,, *regressum ex Vacceis, non procul Tago flumine agmen* ,, *graue præda turbauere. Pura hæc, nudaq; sunt omnia: nisi quôd ab adiunctis est, oppidanorum uirtute, & multitudine, Arbacalam diutius esse defensam: neque procul Tago impetum in Annibalis agmen esse factum. Quæ sequuntur, paulò copiosiora sunt. Nam & consilia Annibalis aperit, propterea amnem traijcientis, ut in transitu fluminis hostes inuaderet: & causas ferociæ hostium Carpentanorum, tum sua multitudine, tum fuga Annibalis minus timentium. Atque hic Liuius, & à suo obiter testimonio amplificauit: dum inuictam aciem dicit, si æquo certaretur campo: sic ille.* Annibal *prælio abstinuit: castrisq; super ripam posi-* » *tis, cum prima quies silentiumq; ab hostibus fuit, agmen* » *uado traiecit: ualloq; ita producto, ut locum ad trans-* » *grediendum hostes haberent, inuadere eos transeuntes* » *statuit: equitibus præcepit, ut cum ingressos aquam ui-* »

" derent, adorirentur. Peditum agmen in ripa elephantes
" quadraginta disposuit. Carpentanorum cum appendici-
" bus Olcadum, Vacceorumq; centum millia fuere. In-
" uicta acies, si æquo dimicaretur campo. Itaque & in-
" genio feroces, & multitudine freti, & quòd metu di-
" sceßisse credebant hostem: id morari uictoriam rati,
" quòd interesset amnis: clamore sublato, paßim, sine ul-
" lius imperio, quà cuique proximum erat, in amnem
ruunt. Hactenus consilia causasq; exposuit, quibus su-
bijcit euenta: nempe infelicem Carpentanorũ pugnam,
& deditionem. Et hæc quidem ipsa, satis à circunstan-
" tijs, quas explicat, illustrat his uerbis: Et ex parte al-
" tera ripæ, uis ingens equitum in flumen immissa, me-
" dioq; alueo, haud quaquam pari certamine concursum.
" Quippe ubi pedes instabilis, & uix uado fidens, uel in-
" ermi equite, equo temere acto peruerti posset: eques
" corpore armisq; liber, equo uel per medios gurgites sta-
" bili, cominus eminusq; rem gereret. Pars magna flumi-
" ne absumpta: quidam uerticoso amni delati in hostes,
" ab elephantis obtriti sunt. Postremi, quibus ingressus
" in suam ripam tutior fuit, ex uaria trepidatione cum in
" unum colligerentur, priusquam ex tanto pauore recipe-
" rent animos, Annibal agmine quadrato amnem ingres-
" sus, fugam ex ripa fecit: uastatisq; agris, intra paucos
" dies Carpentanos quoq; in deditionem accepit. Hunc in
modum, reliqua toto corpore alia magis, alia minus,
ut quæque res postulat, his ipsis ex locis extenduntur.
Rariores autem comparationes sunt: locus in hoc præ-
sertim genere, omnino ad ornatum amplificationemq;
accomm

accommodatißimus: unde poëtis, rhetoribusq; copiam sequentibus crebrior, historicis, ne ad ornandum magis, quàm ad narrandum orationem sumpsisse uideantur, minus familiaris. Porro Sagunti oppugnationes, excidiumq;, quod proxime sequitur, pluribus adiectis peristasibus copiosißime explicatur. *Verum hæc ipsa Liuiana, ex locis aucta, amplificatáque, nuda, omni ornatu, quasi uestitu spoliata, ob oculos ponamus: unde quid inter ieiunam, necessariamq; narrationem, & copiosam locupletemq; intersit, cognosci potest.* Missus Annibal in Hispaniam, *postquam mortuo Asdrubale dux belli est declaratus,* Saguntinos *bello petit. Quod dum facit, in* Olcadum *fines exercitum ducit.* Carteiam *urbem expugnat, diripitq;.* Minoribus *deinde ciuitatibus metu subactis, exercitum* Carthaginem *nouam in hyberna deducit.* Hic *large prædam partiendo, præteritaq; cum fide exoluendo, cunctis ciuium suorum, sociorumq; animis in se firmatis, uere primo in* Vacceos *motum bellum.* Hermandica *&* Arbacala *Carteiorum urbes, ui captæ. Ab* Hermandica *autem profugi, exulibus* Olcadum, *cum se iunxissent, concitant* Carpentanos*: adortiq;* Annibalem *regressum ex* Vacceis, *non procul* Tago *flumine agmen turbauere.* Annibal *autem traiecto amni, temere insequentes hostes ad centum millia partim equitatu in flumine oppreßit, partim in fugam conuertit: uastatisq; agris, &* Carpentanos *paucos intra dies in deditionem accepit.* Breuis *hæc, nudaq; narratio est, quam ut uir ille eloquentißimus ex locis locupletarit, iam uisum est.*

Nullis non ex locis heroicos uates augere.

CAP. XXV.

IAm uero quanto heroici uates nullis non ex locis omnia magis illuminent, & quasi depicta ob oculos ponant, hic spectemus. Cum T. Liuius narrationem rerum ab urbe condita, ab excidio Troiano orditur, paucis Aeneæ in Italiam nauigationem, & bella ab eo in Italia gesta enarrat: in quibus describendis, quantam Vergilius moram trahit? nunc loca, personasq́; describendo: nunc alijs atque alijs orationes tribuendo: nunc explicatis omnibus circunstantijs, copiose res narrando: comparationibusq́; dilatando: adeo, ut hæc ipsa, quæ ille paucis, uix duodecim absoluat libris. Non enim ante, quàm res tota exposita oculis sit, progreditur. Quare & ante pugnam, eorum, qui arma sumpserunt catalogum adijcit: ducum nomina, copiasq́; recenset: in quo tamen Homerus, quanto deum immortalem hoc nostro est uberior? Hic, antequam in pugnam iretur, non satis esse putauit, Græcorum omnium principum nomina, regna, & quantas quisque copias adduxisset, fusissime recensuisse: insuper & senes Heroas in mœnia turresq́; ducit: inde oculis totum hostium exercitum perlustrare: accersitamq́; Helenam de unoquoque Græcorum principe percunctari: ut ex ea, quæ probe nosset, & quæ cuiusque forma, statura robur corporis, ingeniumq́; esset, cognosci posset. Nec hac modo copia, uno altero'ue in loco est usus, sed facta ubique mora, omnia fusißime extendit: & quasi penicillo depicta ob oculos ponit. Quare huius poëma, omnium maxime loquentem

picturam

picturam esse recte dixerimus.

Eadem uituperandi facta, quae laudandi ratio. CAP. XXVI.

QVae autem facta reprehendendi ratio sit, ex laude facile intelligi potest: contraria nanq; omnia uituperari debent. Quod si forte plura numero flagitia existant, temporis commode seruatur ordo: quod Ciceronem scriptis in Vatinium, & L. Pisonem orationibus fecisse uidemus. Haec de personarum, urbium, factorumq; laude: unde & quis caeteris in rebus laudandis, atque extendendis, quas persequi infinitum foret, locorum sit usus, colligi facile potest.

De dispositione, ipsoq; exordio: & unde locorum sumatur. CAP. XXVII.

IAm uero cum ita natura comparatum sit, ut copiose inuenisse nihil sit, nisi & haec ipsa recte disponamus: quae & hoc in genere collocandi ratio sit, paucis perstringemus. Summis rhetorum placuit, quatuor orationis constituere partes: Exordium: Narrationem: Confirmationem: & Epilogum. Exordio auditorum animos esse conciliandos: & quasi uiam ad ipsam causam esse sternendam: id autem commode fieri, si ipsos apud quos dicimus, nobis beneuolos, dociles, attentosq; reddamus. Narratione autem ipsa, quae uolemus exponenda esse atque docenda. Confirmatione subinde, nostra omnia quibus poterimus argumentis, firma certaq; esse facienda: & aduersariorum obiecta diluenda. Postrema parte, epilogo ipso, pondera rerum esse repetenda: affectusq; mouendos.

Hæc ita fieri oportere, cum summorum hominum præcepta, tum ipsa nobis ratio præscribit. Verum hic in laude, ubi non dubia confirmanda, sed certa laudanda extollendaq; erunt, nihil tertia illa parte confirmatione opus erit. Quinetiam, si aut unius, aut plurium personarum multas, præclareq; res gestas describendas suscipias, ipse omitti epilogus potest. Neque enim heroici uates, historiciq;, quæ pluribus enarrarunt, repetenda sibi, claudendáque esse arbitrantur: adeo, ut exordium interim omittatur. Nam Cæsar res suas gestas, statim à Galliæ descriptione narrare cœpit. Sed hunc excusat, & quod de se ipse scripsit, ubi scribendi causas consiliaq; aperire forte inuidiosum fuisset, & quod commentarios, capitaq; saltem rerum suarum literis mandauit, ut qui uellet, hæc ipsa postea fusius splendidiusq; tractaret. Cum igitur exordio sternenda uia sit, ad ea, quæ sumus dicturi, ut beneuole, intelligenter, attenteq; audiamur, sæpeq; uel rebus iam copiose inuentis nondum quod commode sumas appareat, unde duci debeat, erit indicandum. Porrò beneuolentiam, aut à personis, aut à rebus esse petendam, rhetores paßim docent. Alia autem nonnulla, unde præterea duci usu receptum Fabius uidit, partim personis, partim rebus attribuit. Verum plurima sunt, quibus animi moueri, beneuoliq; nobis reddi possunt. Nam & à meritis nostris id consequimur: unde Cicero exorsus suam ad Quirites orationem antequam iret in exilium: ab officio, unde pro Archia poëta: à tempore, unde pro M. Cœlio,

& Mar

& Marcello: à loco, unde pars exordij pro Deiotaro: ab ipsis item, quas causæ aliæ alias, & subinde nouas adferunt circumstantijs, quæ certis tradi præceptis nequeunt. Quare pro Milone, ab ipso armorum habitu est exorsus. Quæ cum ita sint, & hæc captandæ beneuolentiæ ratio, ab illis, unde omnia, quos supra exposuimus generalibus locis recte petatur. Itaque unus adiunctorum locus, omnium horum, quæ tradiderunt, & plurium quidem nos admonet. Neque enim hæc solum dicenti adiuncta sunt, unde beneuolentiam captet, suum ipsius officium, & meritum, aliaq́; id genus à se sumpta, auditores item ipsi, tum aduersariorum, eiusq́; pro quo perorat persona, sed & tempus, locusq́;, in quo dicit: & ipsa denique causa: quæ cum alia alias latebras, recessusq́; habeat, introspiciendi dicturo omnes diligenter erunt: eaq́; elicienda, quæ ad exordium emerendumq́; fauorem accommodata putet. Itaque Cicero Deiotarum defensurus, ab his causæ circumstantijs, quibus se moueri dixit, uarie sibi Cæsaris animum conciliauit. Primum à persona Deiotari, qui rex præter morem in uitæ discrimen uocatus esset: Deinde à perpetuis regis in Rempub. Romanam meritis: tum à crudelitate, atque indignitate accusantium: tum à persona Cæsaris, in sua ipsius causa iudicis: Postremò à loci, in quo dixit insolentia. Quare & nobis hoc in genere incepturis, quæ ad comparandum fauorem pertinebunt, ex adiunctorum loco petenda erũt: qui pro rerum ornandarum, uituperandarum'ue uarietate, subinde alia atque alia suppeditabit. Vt si forte am

te amplum & principem uirum laudaturus uenias, huiusq; magna perpetuaq; in eos, apud quos dicturus es merita constare intelligas, commode ab huius meritis principium sumas in hanc sententiam. Non uereri te, quin æquas tibi aures præbituri sint, huius de laudibus dicturo, cuius in eos, cum perpetua, tum maxima merita constare uideas. Quin & ab eorum uicißim in hunc declarato sæpius officio exordiaris licebit in hunc modũ. Gaudere te, amplißimum, fortißimumq; uirum, apud eos laudandum suscepisse, quos pro multis summisq; in se meritis, maximos uicißim honores huic detulisse, officiáque præstitisse non ignores. Quod si & huic ipse debeas, hinc incipias licet. Ingratum te ciuem fore, nisi eum, quibus posses laudibus ornares, quem cum uniuersi ob plurimas singularésque uirtutes maximi pendant, imprimisq; prædicent, tum te omnium maxime oportere, cuius aut hortatu, aut beneficio, literarum studia ingressum, ea quæ dicendo poßis, consequutum intelligas. A' loco item exordium ducas. Lætari te, de celeberrimi hominis bene gestis rebus, eo ipso in loco dicturum, ubi non modo ipsius uita, fidesq; sanctißima satis spectata, sed & multa pro Repub. præclare facta, omnibus cognita perspectaq; essent. A' tempore ita exorsus est Cicero pro M. Marcello. Diuturni silentij P. C. quo eram his temporibus usus, non timore aliquo, sed partim dolore, partim uerecundia, finem hodiernus dies attulit: idemq; initium, quæ uellem, quæq; sentirem, meo pristino more dicendi. A' sententia etiam aliqua principium sumere licet

et. Si uirtus in animis bonorum plurimum semper ualuit, is omnibus laudibus uehendus extollendúsque erit, qui à teneris ita uitam instituit, ut iam adulta uiriliq; ætate, in omni uirtutum genere maxime claruisse, cognitum sit atque perspectum. Titus Liuius scripturus res Romanorum ab urbe condita, beneuolentiam statim captauit suas in scribendo uires extenuando, eleuandoq;, præ illorum splendore, qui ante se scripsissent. Omnium horum unus adiunctorum locus nos admonet: & plurium quidem, quàm hic enumerari aut possint, aut debeant. Atque hic animaduertendum est, hæc ab adiunctis sumpta, ut cætera, & reliquis ex locis extendi atque augeri posse. Atqui & ex alijs ordiri licebit locis. An non exordium hoc Ciceronis pro Deiotaro, cuius iam mentionem fecimus, si diligentius introspiciamus, totum à caussarum euentorumq; loco sumptum nos fateri necessum est? Siquidem suæ perturbationis Cicero, timorisq;, qui sibi dicturo euenerat, causas complures adfert. Primum à persona regis capitis accusati: Deinde à perpetuis eius in Romanos meritis; tum ab accusatorum & crudelitate, & indignitate: tum à persona Cæsaris in suo ipsius negotio iudicis; Postremo à loci insolentia, ubi dicere non consuesset. His de causis Ciceroni animi perturbatio, timorq; euenerat. Quare, quanquam non male dicimus à personis hic, atque adeo ab adiunctorum loco captatam esse beneuolentiam, sunt nanque dicenti adiuncta hæc omnia, personæ eorum omnium apud quos dicit, tempus item, & locus, causæq; circumstantiæ: tamen

tamen, cum ut supra diximus ab adiunctis tum causarum euentorumq; locus nascatur, cum causæ ad euenta, & hæc uicissim ad illas referantur, rectius, magisq; proprie, à causis & euentis, quàm ab adiunctis petitum exordium esse dicemus. Quin & Ciceronis pro lege Manilia, & C. Rabirio exordia, à causis & euentis sunt ducta. Ibi cur ita acciderit, ut ante eum diem è rostris ad populum non sit concionatus causas plures, ut honestas, ita ad emerendum fauorem maxime accommodatas adfert: hic facti sui, cur ad defendendum uenisset patronus, causas commemorat, cum uetustam suam cum C. Rabirio amicitiam, tum ipsius dignitatem, tum humanitatem, tum denique perpetuam suæ uitæ consuetudinem. Quid? an non & ex comparationis loco pro domo sua ad Pontifices principium his uerbis duxit? Cum multa diuinitus Pontifices à maioribus nostris inuenta atque instituta sunt, tum nihil præclarius, quàm quod uos eosdem, & religionibus deorum immortalium & summæ Reipub. præesse uoluerunt: ut amplissimi & clarissimi ciues Rempub. benegerendo, Pontifices religiones sapienter interpretando, Rempub. conseruarent. Hic orator, hoc ipso, quòd nihil præclarius à maioribus inuentum atque institutum dicit, cum multa diuinitus inuenerint instituerintq;, quàm Pontifices & religionibus deorum, & summæ Reipub. præesse uoluisse, mirum in modum ipsorum sibi animos conciliat. Ducuntur & ex definitionis loco. Siquidem à sententia insigniori sæpe exordimur: quæ ferè uires suas inde sumere solet: &

Cicero

Cicero ex deſcriptionis loco in Catilinam eſt exorſus. Rempub. Quirites, uitamq́; omnium ueſtrum, bona, fortunas, coniuges, liberosq́; ueſtros, atque hoc domicilium clariſsimi imperij, fortunatiſsimam pulcherrimamq́; urbem, hodierno die deorum immortalium erga uos ſummo amore, laboribus, conſilijs, periculisq́; meis, ex flamma atque ferro, ac penè ex faucibus fati ereptam, & uobis conſeruatam ac reſtitutam uidetis. Sed & ex reliquis locis omnibus hæc trahi poſſunt: quod niſi hinc liquere putarem, perſequi non grauarer. Quare cum illis ex locis omnia ad fidem, amplificandum, affectusq́; mouendos, quod ſuo docebitur loco ducantur, & hæc exordia, quibus dum conciliamus motum hominum animis adferimus, inde petenda eſſe nemo dubitabit. Quod autem rhetores à perſonis noſtris, aduerſariorum, iudicum, ipſaq́; cauſa ſumenda eſſe ſcriptum reliquerint, remq́; latiſsime patentem exiguis terminis circumſcripſerunt, inde eſſe puto, quòd in iudicio dicturos, quibus ferè ſolis ſcribebant, hinc commode ducere, & poſſe, & ſolere intelligerent. Ad hos igitur locos tanquam fontes ducendi ſumus: unde cum omnia, & hæc quoque ſumi oportet: & hoc quidem magis, quòd his in generibus, ubi à iudice nihil petitur, liberiora ſint exordia: interim nulla. Neq́; enim abalienati, aut parum æqui conciliandi hic nobis ſunt animi. Salluſtius Catilinarij & Iugurthini belli principia altius duxit: illud ab officio hominis, hoc à querela naturæ humanæ: neutrum, aut captandæ beneuolentiæ, aut narrandis rebus multum accommodatum. Heroici uates

tes, rem paucis proponendo, dociles attentosq́; magis, quàm beneuolos lectores faciunt: quanquam Musarum inuocatione, & id consequi, quod Fabio de Homero placuit, uideri possunt. Attentos autem dolicesq́;, quæ ferè coniuncta sunt reddimus, si magna, noua, incredibilia, seu ipsis auditoribus ad exemplum, seu ad Reipub. religionisq́; statum pertinentia, te allaturum, aut his similia dicas. Itaque T. Liuius postquam beneuolum sibi, ut diximus, lectorem reddidit, attentum docilemq́; fecit, dum dixit, non se laborare, si quis minus credat quæ ante urbem conditam facta sint, & proxima originibus: modò spectet, quibus artibus Romana Respub. creuerit: atque ex ea, quæ exemplorum ditißima esset, quid sibi suæq́; Reipub. imitandum declinandumq́; esset, capiendum esse putet. Quin etiam id assequaris, si paucis summam rerum exponendarum complectaris, ut Homerus & Vergilius, reliquiq́; uates principio operum suorum faciunt: si & statim describas: quod Cicero, ut supra diximus, exordio in Catilinam fecit: & hic in laudandis personis, urbibus, factis, cæterisq́; rebus non incommode fiat: si item diuidas: & quo ordine dicturus sis aperias: atq; id ipsum, aut principio facias: ut Cicero pro A. Cluentio. Animaduerti iudices omnem accusatoris orationem, in duas diuisam esse partes: quarum altera mihi niti, & magnopere cõfidere uidebatur, inuidia iam inueterata iudicij Iuniani: altera tantũmodo cõsuetudinis caussa timide, & diffidenter attingere rationem ueneficij criminũ: qua de re, lege est hæc quæstio constituta. Aut postquam

exordio

exordio animos hominum iam tibi conciliaueris. Cicero pro lege Manilia, causa iam breuiter exposita, quòd ita rerum natura poscebat, diuisione usus est. Primũ mihi uidetur de genere belli, deinde de magnitudine, tum de Imperatore deligendo esse dicendum. Hunc in modum *si hominem ornaturus uenias, primum te de externis eius bonis, patria, parentibus, & fortunis, deinde de corporis, forma, & ualetudine: postremo de animi bonis, uirtutibus, & recte factis dicturum esse dicas.* Porro *attentio atq; docilitas, non ex locis, quemadmodum beneuolentia, petenda est: propterea, quòd dum beneuolos facimus, motum animis adferimus: quod ipsum ex locis petatur necessum est: attentos autem, docilesq;, uel hoc solo reddimus, quòd quas res, quantas, quàm utiles, & quo ordine dicturi sumus, saltem proponamus, atq; indicemus.* Hæc *de exordijs: quibus ubi auditorem, lectorem'ue præparauerimus, res ipsa erit exponienda.*

De narratione, & cur Homerus & Maro à fine narrare cœperint. CAP. XXVIII.

IN *narrando igitur quæ copiose inuenimus, commode temporis ordinẽ sequimur: & quidem quo supra in personarum, urbium, factorumq; laude, atque amplificatione usi sumus. Cæterum licet & neglecto temporis gradu, in sua quæque uirtutum genera, facta distribuere: & parua magnis, obscura perspicuis, iucunda tristibus, minus uerisimilia certis inserere. Quinetiam quemadmodum commodißime à minoribus ad maiora ascendimus, ita & interim à maioribus ad minora de-*

ſcendere licet. Quæ collatio eſt in laudando, eadem & in uituperando. Porro hiſtoricis hic minus licet: ut quibus in narrando temporis ordo ſeruandus eſt ſemper. Poëtæ autem nullis hic omnino legibus tenentur. Itaque nunc à principio, nunc è medio, nunc è fine narrare incipiunt. Homerus rerum à Græcis ad Troiam geſtarum narrationem à decimo demum anno, & propemodum fine laborum orditur: idem facit & in Odyſſea. Hunc ſequutus noſter Maro, errorum Aeneæ narrationem à ſeptimo demum auſpicatur anno, quo in Sicilienſibus undis iactabatur:

Vix è conſpectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti, & cætera.

Temporis autem gradum Naſo, in exponenda rerum uariarum metamorphoſi ſequitur. Cauſas autem Homericæ diſpoſitionis, ubi nec principium, nec finis conſpicitur, introſpiciamus. Neque enim, cum ab ira Achillis, qui decimo demum anno Agamemnoni iraſci cœpit expoſitionem incipit, aut quæ ante id tempus per nouem annos ad Troiam ſint geſta, aut ipſius excidium urbis explicat. Ariſtoteles, cum commentatores hic ferè cæcutiant, & uatis conſilium minus uideant, hanc rem ſcripto de poëtica libello diligenter ut omnia intuetur: dicitq; à diuino id uate propterea factum, ne, dum pro magnitudine rerum copioſe omnia depingi uoluit, nimis magnum opus obſcurumq; redderetur. Quod ſi profecto ſeruato temporis ordine, & cætera, omnibus ut ſolet explicatis circunſtantijs explicanda ſuſcepiſſet, non Iliada, ſed Chiliada ſcripturus fuiſſet.

Nec

Nec finem inueniſſet, ſi errores Vlyßis,caſuſq́;,à principio ad finem uſque tam copioſe, ut quinto libro cœpit ipſe perſequi uoluiſſet. Quare poëta, poſtquam nonnulla ipſe non tam enarraſſet, quàm facta mora depinxiſſet, cætera omnia Vlyſſem ipſum Phæacum regi celerius narrare uoluit. Sequutus & noſter diuini uatis conſilium, poſtquam per paucos dies exhauſtos in Siculo mari Aeneæ labores fuſißime ipſe expreßiſſet, ipſum deinde ad Didonem deduxit, cui breuiter, & Troiæ excidium, & quæ per totum ipſe ſeptennium mari perpeßus eſſet,enarraret. Quibus autem ex locis narratio ſumatur ſupra uiſum eſt.

De Confirmatione & Epilogo. CAP. XXIX.

Confirmationem laus nullam habet:neque enim hic dubia, ſed certa cognitaq; prædicantur. Attamen interdum incidere nonnulla poſſunt, quæ ſuam probationem requirant. Ne epilogo quidem, quo rerum capita repetuntur,heroici uates hiſtoriciq; utuntur. Neq; enim plures numero res repeti reuocariq; poſſent. Oratori autem, ad confirmandam auditorum memoriam,augendamq́; delectationem, perquam utilis. Cum autem epilogus, repetitio ſit rerum ante ad laudem, ſeu uituperium adductarum, quibus ſumatur ex locis nemini obſcurum eſſe poteſt.

De Eloquutione ſeu Exornatione.

CAP. XXX.

Diximus de locis, & quæ in laude inde inueniendi,& amplificandi, tum diſponendi ratio eſſet:dicendum ſubinde erit de eloquutione, ſeu exornatione:

ubi copiose inuenta, recteq; disposita, erunt exornanda et quasi quibusdam coloribus uarianda. Totum *quidem orationis corpus, sed rude, ex locis erat sumendum: quod idem hic uestiendum, & figuris, quasi coloribus quibusdam, ut gratiam ueneresq; habeat oratio, illuminandum erit. Atque hic, cum hoc ipso, quod uestiatur illustreturq;, simul & augeatur dilateturq; oratio, quibus ex locis, unde omnia sumenda esse diximus, figuræ item affectusq; trahantur, indicabimus.* Porro *rebus copiose inuentis, atque dispositis, nihil perinde consequens necessariumq;, quàm siue dicturus, scripturus'ue sis, ita exornare, ut auditorem, seu lectorem doceas, delectes, & moueas.* Tria *nanque hæc oratorum officia sunt: quæ ut quisque maxime præstat, ita optimus rhetor est censendus.* Docebimus *autem, delectabimusq;, si dilucida, numerosa, & figuris illustrata erit oratio.* Mouebimus *autē, si pro causæ conditione, nunc leniores, nunc uehementiores affectus concitemus.* De *his igitur singulis breuiter nobis dicendum erit.*

De Perspicuitate, ipsaq; Periodo.

CAP. XXXI.

DIlucida *igitur & perspicua erit narratio, atque adeo totius orationis corpus, si cum uerbis constet simplicibus, atque coniunctis, simplicia latina sint, propria, atq; usitata: coniuncta uero recte locata, nec iusto lōgiore circūducta periodo.* Porro *latina ut sint omnia, quemadmodum imprimis est præstandum, summamq; perspicuitatem adfert, ita id ignoranti hic serius præcipitur*

pitur. Propria autem sunt, atque usitata, illa, quibus cuiusq; rei uis proprietasq; maxime explanatur, haec quae à clasßicis quibusq; autoribus saepius sunt usurpata. De translatis autem uerbis, quae & gratiam habent maximam, mox suo dicetur loco. In coniunctis danda est opera, ne aut asperos habeant cõcursus, ut si dicas, rex Xerxes, durum id quidem, lenius autem minusq; asperũ erit, si inferas aliquid in hunc modum, Rex autem Xerxes: aut ipso uocalium concursu quandam hiantiam atq; disiunctionem: ut baccae aeneae amoenißimae impendebant: aut nimiam eiusdem literae repetitionem: quale est: O Tite tute Tati tibi tanta Tyrãne tulisti. Haec aut his similia uitia, dilucide dicturis scripturis'ue, magnopere fugienda erunt. Danda item in contextu opera est, ne minus significantia, plus significantibus uerbis postponantur: sed haec illis: ut Cicero in Antonium. Tu inquit istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate. Hic si uerborum ordo inuertatur, cum insurgere debeat oratio, ridicula, minusq; dilucida collocatio foret. Quinetiam commodißime uerbis sensum claudimus: inest enim ijs maior quaedam uis, quae in claudendo consistendoq;, animis hominum imprimitur maxime: quemadmodum Cicero his in Antonium uerbis: Vt tibi necesse esset, in conspectu populi Ro. uomere. Hunc si ordinem inuertas, uerbumq; transferas, minus uirium habebit oratio. Verum si durius forte uerbũ existat, et hic, ut paßim, numeris erit seruiendum. Plurimum ad perspicuitatem momenti, & in ducenda periodo positum est: quae si longius ducatur, quàm uno spiritu pronuntiemus,

mus, periculum, ne minus auditor intellectu sequatur. Hanc Cicero de oratore, quatuor hexametrorum uersuum modo dicit constare. Verum id de iusta & mediocri, cum sæpe ultra citraq; consistatur, accipiendum est. In breuiori ambitu, ne breuitas aures defraudet, in longiori, ne obtundat danda opera erit. Conflatur autem commatis & colis periodus. Comma, quod nostra lingua incisum est, id esse dicimus, cum in dicendo, sententia omnino imperfecta breuem moram facimus: quæ & in scripto, quo res magis dilucida existat, notari solet. Colon autem est, quod membrum nos dicimus, cum utcunque perfecta sententia, moram facimus: quam & suis notis signant scriptores. Huius rei Hoc sit exemplum. Cum in amicorũ urbem uenissem, nihil prius duxi, quàm mei amantißimos statim conuenire. Hic duo sunt commata, post uerbum uenissem, & duxi, colon autem, post conuenire, ubi sensus quidem est expletus, sed tamen cui adijci commode poßit: quod si fiat, excedet in periodum, quæ constat commatis & colis. Ex pluribus sæpe, & solis commatis conficitur periodus: qualis est hæc Ciceronis. Quanquam mihi semper frequens conspectus uester multo iucundißimus, hic autem locus ad agendum amplißimus, ad dicendum ornatißimus est uisus Quirites, tamen hoc aditu laudis, qui semper optimo cuique maxime patuit, non mea me uoluntas, sed meæ uitæ rationes ab ineunte ætate susceptæ prohibuerunt. Cæsim hic dixit Cicero: quando postremum tandem uerbum, totam complectitur sententiam. Cæsim autem & membratim idem statim pro Cluentio:

tio: Animaduerti iudices, omnem accusatoris orationem, in duas diuisam esse partes: quarum altera mihi niti, & magnopere confidere uidebatur inuidia iam inueterata iudicij Iuniani: altera tantummodo consuetudinis causa, timide, & diffidenter attingere rationem ueneficij criminum: qua de re lege est hæc constituta quæstio. Hæc periodus tribus constat membris, nempe post, partes, Iuniani, & criminum: reliqua incisa sunt omnia. Est ubi ex pluribus commatis & colis constat: & his quidem præcedentibus, illis sequentibus. *Quousque tandem Catilina abutere patientia nostra? quandiu nos etiam furor iste tuus eludet? quem ad finem sese effrenata iactabit audacia? nihil'ne te nocturnum præsidium palatij, nihil'ne urbis uigiliæ, nihil timor populi, nihil concursus bonorum omnium, nihil hic munitißimus habendi senatus locus, nihil horum ora, uultusq; mouerunt?* Est ubi ex uno atque altero commate saltem constat: ut eiusdem contra Rullum Tribunum plebis exordium. *Commodius fecissent Tribuni plebis Quirites, si quæ apud uos de me deferunt, ea coram potius me præsente dixissent.* Quemadmodum ex uno commate, quòd sententia desideretur confici periodus nequit, ita cur ex solo membro non possit, nihil uetat: cuius rei scripta à Cicerone ad Terentiam suam epistola, nobis sit documento. *Valetudinem tuam uelim cures diligentißime.* Colon id est, quod membrum nos dicimus, atque ab ijs, quæ subijcit omnino seiunctũ: subijcit autem. *Nam mihi & scriptũ, & nuntiatum est, te in febrim subito incidisse.* Huiusmodi

periodis idem, cum & alibi paßim, & scripta ad L. *Luceium epistola est usus.* Coram me tecum *hæc eadē agere sæpe conantem deterruit pudor quidam penè subrusticus, quæ nunc expromam absens audacius.* Membrum *est, atque adeo periodus: ut quæ ab ijs, quæ sequuntur, seclusa omnino est, atque seiuncta.* Interdū *singulis uerbis constat: ut diximus, testes dare uolumus.* Hæc, *& his similia, cum undique libera existant, incisáq; & membra propterea dici nequeant, quòd sui ambitus partes hæc esse intelligātur: periodos certe breues, simplicesq; quarum* Cicero, *dum breuißimas duobus ex membris cōstare disputat non meminit, cum* Aristotele *appellandas esse puto.* Is *nanque tertio rhetoricorum, ipsam periodum, aut ex pluribus colis, aut ex uno tantum constare dicit: quam* ἀφελῆ, *&* μονόκωλον *ille, nos simplicem & unimembrem uocemus.* Verum *nō pugno, si quis cola, membráq; dici malit.* Sæpenumero *profecto simplex hæc, classicis in autoribus deprehenditur: præsertim ubi narrant.* Quare *non in epistolis modò, sed & in historia, ijsq; in orationis locis, ubi aut narrat, aut argumentis pugnat orator, sæpius occurret.* Siue *igitur breuior hæc, longior'ue existat, diligenter semper dicturis, scripturisq;, illis respirandi mora, his scripturæ nota distinguenda erit: quod si ulla alia, hac maxime re, dilucida perspicuáq; reddatur oratio.* Nisi *enim his discriminetur notis, obscura perplexáq; sit, ubi paßim impingas, necessum est: qualem* Herodoti, Thurij, *cæterorumq; omnium uetustiorum, temporis uitio fuisse* Aristoteles *tradit.*

De nume

De numeris & pedibus in oratione seruandis. CAP. XXXII.

NVmeros etiam, pedesq; in oratione, quo magis delectet, seruandos esse autores tradunt. Huius *autem rei* Isocratem *primum doctorem,* Thrasimachiq; *&* Gorgiæ, *qui ante eum infeliciter inchoassent, reprehensorem extitisse, Cicero de oratore testatur.* Seruandos *autem esse uolunt, cum in principio, & medio, tum maxime in fine periodi: ubi moram trahit orator.* Aristoteles *paucos admittit, heroum nempe, & duos pæonas: quorum alterum, qui ex prima longa, & tribus breuibus constat, ut hoc uerbum, incipite, initijs aptum, alterum, ex tribus primis breuibus, & ultima longa, ut hoc uerbum, domuerant, clausulis accommodatum esse tradidit.* Iambum *autem, quem uulgarem, & trochæum, quem* κορδακικώτερον *appellat, minus probat.* Noster *Cicero, cui & astipulatur* Fabius, *quemadmodum quos* Aristoteles *reijcit, pedes admittit, ita & pæonibus, quos ille maxime probauit, alios utiliores esse contendit.* Creticum *nanq;, cum initijs, & clausulis bonum, tum dichoreo, quem & ditrochæum uocamus, optime cludi posse docet.* Hinc *statim scriptum de oratore ad* Quintum *fratrem dialogum orditur:* Cogitanti *mihi sæpenumero, & memoria uetera repetenti, perbeati* Quinte *frater, illi uideri solent, qui in optima* Repub. *cum & honoribus, & rerum gestarum gloria florerent, eum uitæ cursum tenere potuerunt, ut uel in negotio sine periculo, uel in otio cum in dignitate esse possent.* Prin*cipium creticus est: finis, cum ultimam Cicero indifferen-*

tem haberi uult, ditrochæus: seu trochæus & spondeus. Proxima item periodus à cretico incepta, & ditrochæo est finita. Ac *fuit tempus illud, cum mihi quoque initium requiescendi, atque animum ad utriusque nostrum præclara studia referendi, fore iustum, & propè ab omnibus concessum esse arbitrarer: si infinitus forensium rerum labor, & ambitionis occupatio, decursu honorũ, etiam ætatis flexu constitisset. Sed quos quo in loco pedes nostri locandos esse uoluerint, ostendamus. Scripto ad* Quintum *fratrem de* Oratore *dialogo* Cicero *principijs pedes tribuit heroos, spondeum, pæonem illum, qui ex prima longa, & tribus sequentibus breuibus constat, & creticum.* Clausulis *autem choreos, hoc est dichoreum, seu ditrochæum, heroos, pæonem alterum, qui ex primis tribus breuibus, ultima longa fiat, & item creticum, qui prima & ultima longis, breuem habet mediam, aßignat.* Idem *autem* Cicero *de* Oratore *libro, præter hos ipsos, quibus cludẽdum esse uoluit, iambum etiam, & tribrachum clausulis, ubi maxime animaduerterentur, attribuit.* Porro *Fabius* Quintilianus *hunc sequutus, nullos non pedes cadere in orationem meo quidem iudicio non male disputat: miraturq́; autores certos quosdam præscripsisse: quasi essent, quos arceri ab oratione oporteret.* Nam *cum oratio soluta esse debeat, certis astringi pedibus non debet: quod qui ex Græcis facere cœperunt, suo iure sunt derisi.* Et *ex nostris* C. Carbo Tribunus *plebis, ut de* Oratore *testatur* Cicero, *cum pro concione diceret, sæpiusq́; dichoreo uteretur, strepitu clamoreq́; à multitudine excitato, est inter*

est interturbatus. Cæterum Fabius, *dum omnes pedes in orationem cadere recte quidem docet, hoc ipso mihi peccare uidetur, quòd, cum uideret* Ciceronem *præcepisse, proximos postremis, unum, aut duos superiores esse spectandos, nec tamen hos indicasse, ipse, qui penultimi essent, certos quosdam præscribere nobis cœperit.* Nam *penultimos esse quærendos, ultimis, ubi maxime numerus sentiatur liberis, non puto: neque ibi magis seruitutem, quàm hic, cum ipse præsertim nullam admittat, esse oportere.* Cum *igitur omnes in orationem pedes cadant, nec certis ex his sæpius sit utendum, quod de industria crebro positi, atque iterati, satient & fastidium adferant, nemo profecto in quærendis locandisq; ijs solicitus erit: quod ultro ipsis, quibus animi sensa explicantur uerbis inclusi, sese nobis, uel nō uocati offerant.* Quare, *si quod res est fatendum est, inanis propemodum omnis de ijs præceptio est.* Nam *cum omne uerbum, aut ex longis, & breuibus, aut ex his solis, aut illis constet, fieri non potest, quin uel rudißimi cuiusq; oratio numeros pedesq; habeat.* Nec *uero hos in* Herodoto, *qui nullius rei minus, atque huius curam habuit, desideramus.* Equidem *numerosam orationem esse oportere non negauerim, sed idem dixerim, ijs potius, quorum supra meminimus, & similibus confici: si latinis, proprijs, atque usitatis uerbis constet: si nec consonantium asperos, nec uocalium hiulcos habeat concursus: si non repetitionibus abundet: si non leuiora in contextu grauioribus postponantur, sed ut quæq; res postulet, apte oīa locentur: si non lōgior breuior'ue,*

uior'ue, quam conueniat, periodus ducatur: uerbisq́; nisi asperitas obstet cludatur. Quod si fit, cum uerbis, quibus mentis concepta explicamus inclusi numeri sint, hoc assequemur, ut nec numerus desideretur, nec rebus cognoscendis intentum auditorem, lectorem'ue frustremur.

De figuris, quæ duo in genera, uerborum & sententiarum sparguntur.

CAP. XXXIII.

Dicendum subinde de figuris erit: quibus non modo amplificatur oratio, sed & exornatur maxime. Schemata autem alia λέξεως *esse, hoc est uerborum, alia* διανοίας. *hoc est sententiarum, sensuumq́; tum Græcis, tum nostris placuisse uideo. Inter hæc autem, hoc discriminis Cicero tertio de Oratore, & Aquila Romanus esse dicunt, quòd uerborum figura tollatur, ipsa si uerba aut mutes, aut aliò transferas: sententiarum uero permaneat, quibuscunq; uerbis uti uelis. Cum igitur schemata aut in uerbis, aut in sensu consistant, primum de uerborum schematis dicemus: quæ quòd uerbis tantum accidant, parum corpus orationis extendunt: deinde quæ sententiarum sunt subijciemus: quibus, cum non modò oratio augeatur, sed & plurimum exornetur, quòd non nisi ex locis fieri iam dudum docetur, quæ quibus ex locis sumpta sunt ostendemus. Singula porro ad eos, quos supra exposuimus locos, quo magis ipsorum uis declaretur exigemus.*

De uerborum figuris. CAP. XXXIIII.

Inter

INter uerborum igitur schemata, maximam gratiam habent, quos Græci τρόπους uocãt. Sunt autem τρόποι. cum nunc uerbi, nunc sermonis natiua propriaq; significatio, in non propriam tranfertur.

Huius generis sunt:
- Μεταφορὰ,
- Συνεκδοχή.
- Μετονυμία.
- Μετάληψις.
- Ἀντονομασία.
- Ὀνοματοποιΐα.
- Κατάχρησις.
- Ἀλληγορία.
- Ὑπερβολή.

METAPHORA *est, cum uerbi, seu nominis propria significatio, in non propriam transfertur.* Fieri *autem id autores dicunt, nunc uocabulorum penuria, nunc explicandæ augendæq; rei causa.* Penuria *dicimus, generosum equum: durum hominem: & in uitibus gemmam: pascere apes: luxuriare, & sitire agrum: gemmare uitem: & equitare eum, qui asino insidet: quæ, & his similia, alijs uerbis reddere non possumus.* Ex*plicandæ autem, atque augendæ rei causa, dicimus aliquem ira accensum: lumen eloquentiæ: belli fulmen.* Atque *hoc genus metaphorarum, quando aliqua ex parte orationem extendit, ex comparationis seu similitudinis loco sumitur. Siue enim dicas, Cicero est ueluti lumen eloquentiæ, quæ similitudo est: siue est lumen eloquentiæ, idem est.* Verum *quod breue, contractumq; id sit, & à nostris breuis est similitudo uocata. Sumitur uarie*

rie metaphora: à bruto ad hominem: ut si gannire, pro ineptire, & oblatrare, pro aduersari dicas: aut contra, si uulpem, perfidum: & cygnum, canorum appelles. Sumitur & magna cum gratia ab animali, ad inanimatum: ut terris irascitur aër: & ponto nox incubat atra. Aut contra: ut, florida ætas: uiridisq; iuuenta. Ducitur & *ab animali ad animal: ut si equum incedere, aut currere, quod hominum est, aut uolare, quod auium est, dicas: & pascere apes. Iam & ab inanimato ad inanimatum: ut si orationem fluere, & odium suppullulascere dicas.* Porro *summum lumen orationi adfert recte accommodata, plurimumq;, cum oratores, tum poëtæ hac maxime re delectant. Danda autem opera est, ne aut dura, aut longius petita, sordidaq; sit: quali ille est usus, qui Scipionis morte, castratam* Rempub.*dixit.*

SYNECDOCHE *est admodum autoribus familiaris tropus, cum pars pro toto accipitur: ut tecta, pro ædificijs. Totum pro parte: ut apud* Poëtam:*ingens à uertice pontus.* N*umerus pro numero: ut* Romanus *prælio uicit, pro* Romani:*& oratores uisi sumus, de se solo* Cicero *dixit. Species pro genere: ut pocula Acheloia poëta pro quauis aqua dixit. Genus pro specie: ut ferrum pro gladio. Continens pro contento: ut* Roma *olim caput rerum, pro* Romani. *Denique quotiescunq; aliud est ex alio intelligendum.*

METONYMIA *superiori uicina est, cum inuentorem, pro re inuenta, aut cui præsidet ponimus: ut* Bacchum *pro uino:* Cererem *pro frumento:* Neptunum *pro mari:* Martem *pro bello.*

Metalep

METALEPSIS *est, cum à causis efficientibus, ffecta indicamus: ut pallida mors. Pallentesq; habi= ant morbi, tristisq; senecta. Morbi nanq;, & senecta, allentes & tristes reddunt.*

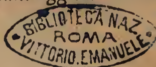
ANTONOMASIA *est, cum breui uerborum ircuitione, & descriptione, personam significamus: ut ì Troiani belli scriptorem, pro Homero, & eloquentiæ rincipem, pro Cicerone dicamus.*

ONOMATOPEIA *est nominis fictio, nobis on iuxta ac Græcis concessa.* Huius generis *sunt, mu= itus, sibilus, & hinc uerba mugire, sibilare, conficta ex nimantium uoce.* Hunc in modum *& personatos, lar= atos, nummatos, laureatosq; dicimus: quæ quanquam uerbis deducta participia uideantur, tamen unde ca= ant, uerba desiderantur.* Et *hoc tempore bellicum in= trumentum, bombardam uocamus.*

CATACHRESIS *est uocabuli abusio: ut si ho inis uires breues, & longum consilium dicamus.* Quin *& per hanc figuram, pro uirtutibus uicina uitia acci= imus: dum audaciam, fortitudinem: prodigalitatem, li= eralitatem dicimus.*

ALLEGORIA *est, cum aliud, quàm uerba præ e ferunt intelligi uolumus: hac, omissa altera colla= ionis parte, nunc similitudinem, nunc contrarium si= gnificamus. Similitudinem hoc pacto: si canes fungan= ur officijs luporum, cuinam præsidio pecuaria crede= nus?* Huius *generis & illa sunt, pedem conferre: pro eo quod est argumentis confutare: & iugulum petere: pro o quod est firmis argumentis aggredi.* Contrarium

autem

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

autem innuimus, si impium, qui patrem uerberauerit Aeneam uocemus, quem in patrem pijßimum extitiss constat. Verum hoc postremum, Ironiam licet voces quam allegoriæ subijciunt.

ΜΙΜΗΣΙΣ cognata ironiæ est, quando alteriu uerba, seu gestum imitamur: quod ferè deridentes improbantesq; facimus. Hac usus figura Phædria Terentianus, dum Thaida suam corripit his uerbis.

At ego nesciebam quorsum tu ires: paruula
Hinc est abrepta: eduxit mater pro sua:
Soror est dicta: cupio abducere, ut reddam suis.

AENIGMA allegoriæ quoq; adijciunt. Est nãq perplexa allegoria: atque adeo, nisi suo loco positum, omnino uitium.

Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,
Treis pateat cœli spatium, non amplius ulnas.

HYPERBOLEN tropis attribuunt: qua quæ uolumus, nunc attollimus, nunc dimunuimus. Hac figura, quanquam corpus orationis nonnihil augeatur, tamen cum ornatus is in uerbis sit, quibus grauioribus hic, quàm ueritas requirat utamur, à tropis non separandam putaui. Huius generis sunt: ferit aurea sidera clamor: uix oßibus hæret: geminiq; minantur in cœlum scopuli. Interdum nonnihil uirium ex comparationis loco sumit: ut, Nestoris ab ore sermo melle dulcior fluebat.

ἌΥΞΗΣΙΣ superiori uicina, cum pro proprio, grauiori uerbo utimur: ut si improbum, latronem: læsum uulneratum dicas.

Hactenus de ijs λέξεως figuris, quas τρόπους illi uocant:

cant: quæ ſequuntur, grammatices præcepta ſapiunt, unde petendæ ſunt. Quod genus ſunt, Syncope, Epenthesis, Aphæreſis, Anaſtrophe, Hyperbaton, Eclypſis, Apoſiopeſis. Hypallage item huc pertinet, quæ poëtis permittitur: & eſt inuerſa ſententia: ut dare claſsibus auſtros.

ὉΜΟΙΟΤΕΛΕΥΤΟΝ, quo & ὁμοιόπτωτον, quod in caſibus fit accipitur, eſt quando in ſimiles caſus, ſeu uerba, alias'ue uoces deſinit oratio: ut perditiſsima ratio eſt, amorē petere: pudorem fugere: diligere formam: negligere famam. Hoc exemplo utrunq; docetur, cum in ſimiles caſus & uerba deſinat oratio.

ἈΣΥΝΔΕΤΟΝ eſt, quo feſtinātes utuntur, cum ſine cōiunctionibus enuntiatur oratio: ut, Ferte citi flammas, date tela, impellite remos. Noſtri Articulum uocāt.

ANAPHORA eſt repetitio, quæ ut nunc in principio, nunc in fine, alijs atq; alijs modis fit, ita Græci uaria nomina dantes, tum πλοκὴν, tum παλινλογίαν, tum ἐπανάληψιν, tum ἀναδίπλωσιν, tum προσαπόδοσιν, tum ἀντιστροφὴν, tum συμπλοκὴν appellant. Quæ cum parum inter ſe differant, ſatis eſt, quoties aliquid ſuis de cauſis repetitur, Anaphoram uocare: ut, Verres calumniatorē opponebat: Verres de cauſa cognoſcebat: Verres pronuntiabat. Item, quis legem tulit? Rullus: quis tribus ſortitus eſt? Rullus: quis decemuiros creauit? Rullus.

De figuris ſententiarum, quibusq; ex locis cadant. CAP. XXXV.

SEntentiarum autem ſchemata ſunt, quibus oratio, ueluti corpus, grādeſcit & ſplēdeſcit maxime. Inter

has insigne amplificandi lumen descriptio est, quam ὑποτύπωσιν *Græci uocant: qua res, omnibus explicatis circunstantijs ita depingitur, ut non narrari, sed geri uideatur. Describuntur autem, tum personæ, quas* προσωπογραφίας *illi uocant: quales sunt Annibalis apud T. Liuium: Thersitæ, & aliorum principum apud Homerũ. Tum loca, quas* τοπογραφίας *uocant, si certa sint: ut regionum, urbium, portuum, aliarumq́; id genus rerum descriptiones paßim apud autores: si uero ficta,* τοποθεσίας*: ut Cumææ Sybillæ antrum apud Maronem: & Regia solis apud Nasonem. Tum tempus, quam* χρονογραφίαν *dicunt illi: qualis est apud Maronem:*

Vere nouo gelidus, canis cum montibus humor
Liquitur, & Zephyro putris se gleba resoluit:

Denique describuntur res omnis generis: paßimq́; autores, copiosa descriptione, res ueluti ob oculos ponunt: ut T. Liuius primo libro, cum & alibi paßim, certamen tergeminorum fratrum Horatiorum, & Curiatiorum, in medio duorum exercituum conseßu pro imperio, summaq́; rerum dimicantium: & noster uates Troiæ excidium. Nam cum paucis urbem dolo à Græcis captam explicare Didoni potuißet, equum ligneum describit: Sinonem dolo instructum superinducit: quæ deinde urbis flammæ, quis ruentium ædium, templorumq́; fragor, qui irruentium resistentiumq́; animi, quæ paßim fugientiũ, morientiumq́; species extiterit, pluribus expreßit. Sumitur autem ὑποτύπωσις *ex adiunctorum loco. Neque enim aliunde T. Liuius Annibalem nobis describere, quàm cum à corporis, tum animi uirtutibus uitijsq́; potuit: nec*

aliunde

aliunde regiam solis Naso, quàm ex quibus rebus constaret. Quare personarum, locorum, urbium, factorum, denique omnis generis rerum, præsertim quæ cerni, tangiq; possunt, hoc ex loco, qui omnes complectitur circunstantias, descriptiones petuntur. Verum uirtutes, uitiaq;, quæ cerni oculis nequeunt, à causarum & euentorum loco, nempe ab ijs, quæ in animis hominũ efficiunt, cum aliunde non intelligamus, ferè describimus. Vt si iustitiam describas, quàm hæc uirtus homines in officio retineat, ne alij alijs suum eripiant, alij alios lædant, pluribus erit depingendum. Est nanque descriptio, rhetorica definitio: atque adeo per se locus: qui tamen rerum copiam sumit ab adiunctis. Hinc Naso inuidiam, & Maro liuorem ita descripsit:

Liuor tabificum malis uenenum:
Intactis uorat oßibus medullas.

Reddit enim tabidos liuor. Quod si uero quæ impendeant, fuisq; de causis futura sint diuinemus, & ab euentis descriptio sumetur: ut illa apud Ciceronẽ, cui & exprimẽdæ rei causa, similitudo est admixta. Quod si istum iudices, uestris sententijs liberaueritis, statim, sicut ex cauea leo mißus, aut aliqua teterrima belua, soluta ex catenis uolitabit, & uagabitur in foro, acuens dentes multos in cuiusq; fortunas: in omnes amicos, atq; inimicos, notos atq; ignotos incursans: aliorum famam depeculans: aliorum caput depugnans: aliorum domum, ac omnem familiam perfringens: Remp. funditus labefactãs. Hic quæ euentura incommoda essent, si malum hominẽ suis sententijs liberarent, multis describit uerbis.

INCREMENTVM est, cum grauioribus uerbis, insurgit increscitq; oratio: ut Facinus est uincire ciuem Romanum: scelus uerberare: paricidium necare: quid dicam in crucem tollere? Id singulis interdum fit uerbis, ut ueni, uidi, uici. Sumitur autem schema hoc ex alijs atque alijs locis. Prius ex definitionis loco ductum est. Sunt nanque conglobatæ definitiones. Posterius ex adiunctorum loco: nempe factis, rebusq; gestis, quæ ijs, de quibus dicitur personis adiacent. Interdum & ex comparationis loco sumitur: ut illud Ciceronis in Verrem. Non enim furem, sed raptorem, non adulterum, sed expugnatorem pudicitiæ, non sacrilegum, sed hostem sacrorum religionumq;, non sicarium, sed crudelißimum carnificem ciuium, sociorumq;, in uestrum iudicium adduximus.

CONGERIES, quam συναθροισμὸν illi uocant, est uerborum, sententiarumq; idem significantium coaceruatio: & eadẽ cum expolitione. Huius rei, hoc nobis ex oratione pro Ligario sit exemplum. Quid enim tuus ille Tubero districtus in acie Pharsalica gladius agebat? cuius latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum? quæ tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? Vno hic in loco, sententiaq; manetur: quæ alijs atq; alijs, idem ualentibus uerbis inculcatur. Sumitur autem sæpius ex adiunctorum loco: sed & ab alijs potest.

SENTENTIA etiam, quam γνώμην illi uocant, ornatur oratio. Vt amicitia est, idem nolle, & idem uelle. Mors miseria nulla est, sed ad mortem aditus. Sumptæ

hæ sunt ex definitionis loco: sed & ex alijs possunt. À causarum & euentorum loco illud est. Obsequium amicos, ueritas odium parit.

ACCLAMATIO, quam ἐπιφώνημα uocant illi, est qua amplificamus, dictorum clausula quædam breuis, superiori figuræ omnino uicina: ut, Tantæ molis erat Romanam condere gentem. Adeo in teneris assuescere multum est.

AETIOLOGIA est dictorum ratio, causaq; subiecta: ut si postquam dixeris, pauciores id temporis mathemata sequi, causam subijcias, non posse fieri, ut ea in re sibi quisquam elaborandum putet, cui nec honorẽ, nec præmia satis digna constituta esse intelligat. Sumitur, quod & ipsa uis uerbi dictat, à causarum loco.

DISTRIBVTIO, quæ ab illis μερισμὸς dicitur, est qua & mire augetur exornaturq; oratio, cum summam rei, totumq; in partes dispartimus: ut Tota ciuitas euersa est: deiecta mœnia: portarum turriumq; ruina impletæ fossæ: ciuium tecta, deorumq; templa, partim flammæ absumpta, partim manu subuersa, atque disiecta: deniq; omnia publica, priuataq;, solo sunt æquata. Item totus monstrum est: os, humeri, uenter, manus, pedes: & cætera. Sumitur distributio à partium enumeratione, atque adeo ab adiunctis.

GRADATIO est, quæ ab illis κλίμαξ dicitur, cum à uerbis in uerba subinde grauiora ascendit oratio: ut Africano industria uirtutem, uirtus gloriam, gloria æmulos comparauit. Torua leæna lupum sequitur: lupus ipse capellam. Item quæ reliqua spes libertatis ma-

net, si illis, & quod audent, & quod libet, licet, & quod licet, possunt, & quod possunt, audent, & quod audent, faciunt, & quod faciunt uobis molestum non est? Sumitur ferè ab adiunctis, & euentis: quod ipsum, & his declaratur exemplis.

CONTRARIVM, *quam & contentionem nos, illi ἀντίθετον uocant est, cum pugnantibus inter se rebus dilatatur oratio: ut,* In *otio tumultuaris, in tumultu solus es otiosus: in re frigidißima cales, in feruentißima friges: tacito cum opus est, clamas: cum loqui opus est, obmutescis: ades, abesse uis: abes, reuerti cupis: in pace bellum quæritas, in bello pacem desideras: in concione de uirtute loqueris, in prælio per ignauiam tubæ sonitum perferre non potes. Quo autem ex loco ducatur ipsa uox indicat.*

INVERSIO *est, cum quæ contra nos adferuntur, pro nobis facere docemus: ut si alter Germanos parum religioni deditos disputet, quòd in hac multa mutari uelint: alter autem, hoc ipso maxime pios esse contendat, quòd abusum tolli uelint. À contrariorum hæc sumitur loco.*

CORRECTIO *est, quam illi ἐπανόρθωσιν uocant, quæ quod dictum est tollit, atque aliud pro eo idoneum magis reponit: ut, si ille ab amicis petisset, quid dico petisset? saltem fortunam suam indicasset, suis rebus optime consuluisset. Sumitur autem ab adiunctis, nempe rerum circunstantia.*

PARENTHESIS *quoq;, nulli non nota, auget aliqua ex parte orationem, dum periodis inseritur.*

Sumitur item ab adiunctis.

ΔΙΑΣΥΡΜΟΣ *eleuatio est, qua grauiora in nos allata argumēta, quæ diluere labor est, eleuamus & contemnimus: nihil attinere ad ea respondere, quæ nihil ad rem facerent.* Eleuanda *autem res est ab adiunctis, à contrarijs, alijsq́; ex locis.*

PRAETERITIO παράλειψις *ab illis dicta, cum dicimus nos præterire ea, quæ maxime dicimus:* Vt *non dico quàm fœde à puero uitam institueris: quàm parentes uerberaueris: quàm omnibus bonis posthabitis studijs, turpißimas quasque corporis uoluptates secutus sis. Sumitur schema, dum hominum facta insectamur, ab adiunctis.*

OCCVPATIO *illis* προκατάληψις *est, cum tacitæ obiectioni occurrimus: eaq́;, quæ obijci possent, præuenientes diluimus. Sæpius hac autores utuntur: &* Cicero *usus est in* Pompeiana, *cum aliâs paßim, postquam à* L. Lucullo Mithridatem *regno pulsum dixisset, ne bellum, quod maximum uideri uoluit, cuiq́; summum ducem* Cn. Pompeium *præfici uoluit, eleuasse uideretur, subijcit.* Requiretur *fortasse, quemadmodum, cum hæc ita sint, reliquum poßit esse magnum bellum: & quæ sequuntur. Sumitur à causæ personarumq́; circunstantia: hoc est ab adiunctis.*

CONCESSIO *est, qua aliquid concedimus, quo ea, quæ uolumus, magis aut impugnemus, aut recte facta defendamus.* Cicero *quidem conceßit* Milonem *interfecisse* Clodium, *sed iure fecisse idem pluribus edocuit. Sumitur ut superior, ab adiunctis.*

COMPARATIO *grauißimum amplificandi lumen est. Quid enim comparatione non splendescit, increscitq́; plurimum? Totam ferè pro Marcello orationem, hinc instructam esse diximus. Quantam autem & pro Muræna hinc copiam sumpsit orator, iurisprudentiam cum re militari conferendo, argumento est ipsa oratio. Cum autem locus sit, supra quæ hinc augendi ratio sit, satis ostendimus. Verum animaduertendum est, nunc ad exornandum solum, nunc ad probandum nos collationibus uti.*

SIMILITVDO *itidem ut comparatio, nunc ornandi solum, nunc confirmandi causa adhibetur: unde & exempla cadunt, quibus eodem pacto res, modò illustramus exornamusq́;, modò uerisimiliores probabilioresq́; reddimus.*

PROSOPOPEIA *est, cum modo defunctis excitatis, modo patriæ rebusq́; inanimatis personā, orationemq́; tribuimus: grauißimum schema, & ad ornandum, & ad commouendum. Cicero Patriam in Catilinam loquentem introduxit. Maro Famæ personam, uerbaq́; Naso suo de tristibus libello tribuit. Sumitur autem ab adiunctis.*

INTERROGATIO *Græcis* ἐρώτημα, *non simplex schema est, orationemq́; auget, sed cum instandi causa plures conglobatæ admouētur: quale illud: Quid enim tuus ille Tubero districtus in acie Pharsalica gladius agebat? cuius latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum? quæ tua mens? Materiam sumit ab adiunctis.*

EXCL

EXCLAMATIO *est, quæ Græcis* ἐκφώνησις, *qua animi nostri dolorem indignationemq; significamus: qualis illa Ciceronis in Catilinam: O tempora: ô mores: Senatus hoc intelligit: Consul uidet: hic tamen uiuit.* Et *hoc schema ab adiunctis res mutuatur.*

SVBIECTIO *est, quando quod obijci nobis potest, ipsi quærimus, & statim id subijcimus diluimusq́;: quale illud est: Quid me facere conueniret, cum à tanta* Gallorum *multitudine circũsederer? an dimicarem? at cũ parua manu tum prodiremus,* locum *quoq; inimicißimũ habebamus. Sederem in castris? at neq; subsidium quod expectarem, habebamus, neq; erat quo uitam produceremus. Castra relinquerem? at obsidebantur.* Vitam *militum negligerem? at eos uidebar accepisse ea conditione, ut quoad possem incolumes patriæ & parentibus cõseruarem.* Hostium *conditionem repudiarem? at salus antiquior est militum, quàm impedimentorum.* Prædicat *hoc schema Cicero, ut quod multum acrimoniæ, & grauitatis ad* exornandum *adferat. Sumitur autem à rerum circumstantia: hoc est ab adiunctis.*

APOSTROPHE *est, cum ab eo, apud quem dicimus, ad alium orationem conuertimus: ita Cicero à Cæsare ad* Tuberonem *conuertit orationem.* Habes *igitur* Tubero *quod est accusatori maxime optandum, confitentem reum: sed tamen hoc ita confitentem, se in ea parte fuisse, qua te* Tubero, *qua uirũ omni laude dignũ patrem tuum. Materiam item ab adiunctis sumit.* Interdum *simplex est, parumq́; orationem extendit.*

PROPOSITIO, *quanquã Cicero inter sentẽ-*

tiarum figuras locet, schema non est. Neque enim quicquam exornat, sed quid dicetur, auditorem seu lectorem breuiter docet. Reddimus autem nobis attentos, & dociles, summam rei paucis proponendo. Quare non rhetores modò, sed & poëtæ principio summam euentorū, quæ pluribus exposituri sunt, uel antequam causas explicant, paucis proponunt. Verum & toto orationis corpore, sæpe aliquid proponendum est. Titus Liuius paßim ferè, rerum gestarum euentorumq́; summam, breuiter proponit. Qua re hoc assequitur, ut semper rerum cognoscendarum quadam uoluptate, in legendo lectorem retineat.

TRANSITIO *est, cum quid dixerimus, & subinde dicturi sumus, breuiter indicamus: ut, Satis mihi multa uerba fecisse uideor, quare hoc bellum esset genere ipso necessarium: magnitudine periculosum: restat, ut de Imperatore ad id bellum deligendo, ac tantis rebus præficiendo dicendum esse uideatur. De hac autem idem, quod de propositione iudico.*

EGRESSIO, *quam modò excursum, modò digreßionem uocant, Græci παρέκβασιν, mirum in modum orationem extendit. Est autem egreßio autore Fabio, alienæ rei, sed ad utilitatem causæ pertinentis, extra ordinem excurrens tractatio. Excurrimus autem, nunc in personarum laudem: qualem Cn. Pompei pro L. Cornelio Balbo Ciceronis oratio continet: nunc locorum, atque regionum, ut Siciliæ apud eundem in Verrinis prædicatio. Denique in laudem omnis generis rerum digredimur. Pro Archia poëta Cicero, in commēdationem*

studiorum

ſtudiorum humanitatis, à cauſa eſt digreſſus. Nec in ha-*rum rerum laudem modò, ſed & uituperium excurſus adhibetur. Sæpe præterea adhibetur aut ornandi, aut delectandi, aut præparandi cauſa: ut illa* T. Liuij *de* Lucumonis Tarquinij Romam *commigrantis* Patria, *atque fortuna egreßio, altiusq́; petita oratio. Sumitur autem ex adiunctorum loco: qui omnium horum, perſonarum, rerumq́; ab ijs geſtarum, temporum præterea, locorumq́; deſcribendorum nos admonet.* Ve-*rum cum & in locos communes excurramus, ne quis hos diuerſos ab ijs, quos ſuprà explicuimus, quibus ut omnia, ſimul & hi continentur, qui ſint, & unde cadant dicendum eſt.*

Quid loci communes, & unde cadant.

CAP. XXXVI.

IN *locos communes digredientes, mirum in modum orationem locupletamus.* Aphthonius *locum communem his definit uerbis:* κοινὸς δὲ τόπος, λόγος αὐξητικὸς τῶν προσόντων τινὶ καλῶν ἢ κακῶν, *hoc eſt, communis locus oratio eſt amplificatoria, exiſtentium alicui bonorum, aut malorum.* Dici *autem ita, idem ſubijcit, quòd communes omnibus ſint eodem in negotio uerſantibus.* Si *quidem in proditorem, ſermo omnibus idem, eam agentibus cauſam conuenit.* Bona *igitur & mala, quæ hominibus adiacent, ut iuſtitia, prudentia, temperantia, fortitudo, innocentia, conſtantia, magnanimitas, miſericordia, humanitas, pietas, clementia, luxuria, ſuperbia, petulantia, ebrietas, ignauia, crapula, periurium, paricidium, proditio, cædes, perfidia, adulterium, ſacrilegium*

gium, aliaq; id genus innumerata, communes loci sunt. In his autem omnibus, & similibus, nihil dubij est. Ne=*mo enim est, qui non uirtutes laudandas, & contra ui=tia uituperanda putet. Sunt & nonnulli controuersi, minusq; certi: ut testimonia, rumores, quæstiones, mi=sericordia.* Nam *alter testimonijs, rumoribus, quæstio=nibusq; standum, alter nullam ijs fidem habendam esse disputet. Alter iudicem misericordia moueri oportere, alter in iudice misericordiæ locum nullum putandum esse contendat: ut quem non ex affectu, sed lege age=re conueniat.* Cicero *ad* Herennium, *item de inuen=tione, cuiusque causæ propria argumenta proprios lo=cos uocat: quæ uero in omnes alias eiusdem generis cau sas, aut plerasque transferri possunt, communiáque sunt, communes locos secundo de inuentione libro his uerbis appellat:* Omni autem in causa, pars argumen=torum est adiuncta ei causæ solum, quæ dicitur: & ab ipsa ita ducta, ut ab ea separatim in omnes eiusdem ge=neris causas transferri non satis commode poßit. Pars autem est peruagatior: & aut in omnes eiusdem ge=neris, aut in plerasque causas accommodata. Hæc ergo argumenta, quæ transferri in multas causas possunt, locos communes nominamus. Nam locus communis, aut certæ rei quandam continet amplificationem, ut si quis hoc uelit ostendere, eum, qui parentem necarit, maximo supplicio esse dignum: quo loco, nisi perorata & probata causa, non est utendum. Aut dubiæ, quæ ex contrario quoque habeat probabiles rationes argumen tandi: ut suspitionibus credi oportere, & contrà su=

spitionibus

ſpitionibus credi non oportere. Hic orator, non ſolum quid ſit, ſed & quando utendum docet. Idem hac de re, in eandem ſententiam tertio de Oratore his uerbis diſſerit. *Conſequentur etiam illi loci, qui quanquam proprij cauſarum, & inhærentes in ipſorum neruis eſſe debent, tamen, quia de uniuerſa re tractari ſolent, communes à ueteribus nominati ſunt: quorum partim habent uitiorum acrem quandam cum amplificatione accuſationem: aut querelam: contra quam dici nihil ſolet, nec poteſt: ut in depeculatorem: in proditorem: in paricidam: quibus uti confirmatis criminibus oportet: aliter enim ieiuni ſunt, atque inanes. Alij autem habent deprecationem, aut miſerationem: alij uero ancipites diſputationes: in quibus de uniuerſo genere, in utranq; partem diſſeri copioſe licet.* Hactenus ille. Aphthonio igitur definitore, loci communes ſunt adiuncta homini bona & mala: Cicerone uero, qui paulo latioribus uidetur circumſcripſiſſe terminis, argumenta quædam cauſis inhærentia, atque adeo aliquibus de rebus quædam hominum animis acceptæ opiniones, perſuaſionesq́;: quæ in omnes eiuſdem generis cauſas, aut pleraſque transferri poßint: & modò omnino certæ, indubitatæq́;, modò ancipites, dubiæq́; exiſtant. De certis autem, dubijsq́; iam dictum eſt. Sunt porrò omnes hi, philoſophici loci: atque adeo citra certarum perſonarum complexum, infinitæ theſes: dandaq́; opera eſt, ut earum rerum, in quas digrediendo amplificamus, non uulgarem cognitionem habeamus. Neque enim de iuſtitia, temperãtia, luxuria, inuidia, cæterisq́; id genus rebus, is probabiliter

probabiliter dicet, qui quantum in animis hominum hi affectus, habitusq́; ualeant, minus compertum habeat. Cum igitur loci communes personis, earumq́; rerum de quibus agitur, quasi neruis adhæreant, nemo dubitet, omnes hos ex uno illo, quem supra explicuimus adiunctorum loco cadere: qui omnium horum, quæ rebus, de quibus dicitur, scribiturúe, adiuncta sunt, nos admonet. Hæc de figuris, & ornamentis orationis: quæ quibus ex locis sumantur, obiter indicauimus: quod, dum de amplificatione usuq́; locorum scribimus, faciundum esse putauimus: & hoc quidem magis, quòd Cicero, scripto ad filium de partitione oratoria dialogo, ubi de peroratione disputat, hæc rerum ornamenta amplificationesq́;, & ex illis ipsis, unde argumenta ducuntur locis, sumenda esse, non tam commonstrauit, quàm præcepit. Adhibentur autem, non modò ad amplificandum, illustrandumq́;, sed & sæpe ad faciendam fidem, motusq́; animorum concitandos. Sed affectus, quanquam hac ipsa rerum amplificatione concitentur maxime, seorsum tamen de ijs paucis nobis dicendum est.

Quid affectus, quot genera, & unde ducatur.

CAP. XXXVII.

CVm in eloquutione, tria potißimum oratori præstanda sint, ut doceat, delectet, & moueat, & de duobus primis dixerimus, de motu ut paucis dicamus restat. Quanquam ijs ipsis, de quibus diximus, dilucida, numerosa, figurisq́; exornata oratione hoc ipsum, motus ut animis adferatur, assequamur maxime. Quem enim miserabilium, indignarum, turpium, superbarumq́;

rerum, atque ſimilium, perſpicua copioſáq; deſcriptio non commoueat? quem non ſimilitudines ducant? quò non egreßiones, comparationes, ipſæ denique proſopopœiæ, quocunque modo incumbant, animos impellant? Quæ, quanquam ita ſint, dicendum tamen breuiter, quid affectus ſit, quot genera, & unde ducatur. Affectus igitur meo iudicio dici poteſt, animi motus ad iram, inuidiam, odium, metum, commiſeratio-nem, cæteraſq; id genus animorum affectiones. Iraſcimur autem offenſi contemnentibus, iniuriáq; afficientibus aut nos, aut eos, quibus id fieri indignum putamus. Itaque iudices, partium contumacia, arrogantia, ſecuritateq;, dum ſe contemni putant, offenduntur maxime. Huic contrarius affectus eſt manſuetudo: qua amabiles noſtros mores, quibus nihil ineſt turbulenti, ijs ſignificamus, quos aut inuitos offendiſſe, aut facti ſui pœnitere, aut denique iraſcentibus humiles ceſſiſſe, locumq; dediſſe intelligimus. Inuidemus autem fortunatioribus, & maxime æqualibus, opes, honores, magnorumq; gratiam conſequentibus: quorum de fortuna dolemus. Huic contrarius affectus eſt fauor. Nam ut inuidia animi dolor eſt ex aliena felicitate, ita fauor eadem ex re animi gaudium eſt, atque uoluptas. Odium autem, ex turpitudine naſcitur. Nam turpes, improbos, ſceleratos, denique omnis generis uitia, atque maleſacta odimus. Odio rurſum amor repugnat. Metuimus autem, atque timemus, aut nobis, aut nobis maxime charis impendentia mala: nempe potentium iram: iniuſtorumq; omnium, quos & uelle, & poſſe nocere uidemus

uidemus. Timori contrarius affectus est fiducia. Commiseratio, præcipuus hic, plurimumq; in bonorum hominum animis ualens affectus est. Nascitur autem ex aliorum infortunijs, calamitatibusq; : quos maxime indigna pati arbitramur. Huius rei secundus Aeneidos liber exemplum esse potest. Quem non moueat dolis instructum Simonem Priamo, & grandæuo, & regi tam miserè imposuisse? qui hosti, unde sibi urbiq; pernicies struebatur, non modo pepercit, sed & insuper misericordia motus addidit,

Quisquis es, amissos hinc iam obliuiscere Graios,
Noster eris.

Cui non Anchisæ senis, principisq; uiri oratio lachrymas excutiat, suis quidem, dum salutis rationem haberent fugam consulentis, suam uero ipsius uitam negligentis?

-Vos ô, quibus integer æui
Sanguis ait, solidæq; suo stant robore uires,
Vos agitate fugam-
Me si Cœlicolæ uoluissent ducere uitam,
Has mihi seruassent sedes: satis una, superq;
Vidimus excidia, & captæ superauimus urbi.
Sic ô, sic positum affati discedite corpus:
Ipse manu mortem inueniam: miserebitur hostis:
Exuuiasq; petet: facilis iactura sepulchri est.
Iampridem inuisus diuis, & inutilis annos
Demoror, ex quo me diuûm pater, atq; hominum rex
Fulminis afflauit uentis: & contigit igni.

Sed plena sunt omnia affectibus, & commiseratione digna

digna. Porro affectuum duo genera sunt: alterum πάθος illi alterum ἦθος uocant: illud uehemens, concitatum, rapidumq;: hoc lene, mansuetum, atq; amicabile: illo uehementer commouemur, hoc persuademur: illo impellimur, hoc inducimur. Huius postremi generis est epistola Penelopes apud Ouidium ad coniugem suum Vlyssem. Tota nanq; ἠθικὴ est: ut qua beneuolum, mansuetumq; pudicæ coniugis ingenium, cui nihil turbulenti inest, fidesq; erga maritum depingitur. Superioris autem generis, apud eundem Poëtam Phillidis ad Demophoontem epistola est: quæ tota est pathetica. Concitatum nanq;, atq; amoris impatientissimum ingenium fœminæ, non modo conuitiantis, infamantisq;, sed & suam ipsius uitam, modo ueneno, modo laqueo, modo undis finire uolentis introducitur. Ducuntur autem affectus, ex illis ipsis, quos suprà exposuimus locis: unde ad fidem argumenta sumuntur. Neque enim potest fieri, quod & ipsum, cum Fabius, tum Cicero non uno in loco sentit, ut aliunde motum, quàm unde fidem, hominum animis adferas. Huius rei uel una illa Penelopes epistola nobis sit exemplum: ubi, postquam proposuisset, statim ex adiunctorum loco affectus mouet.

Troia iacet certe, Danais inuisa puellis:
 Vix Priamus tanti, totaq; Troia fuit.

Deinde à causis & euentis, cõiugis animum commouet:

O' utinam tunc cum Lacedæmona classe petebat.
 Obrutus insanis esset adulter aquis.
Non ego deserto iacuissem frigida lecto:
 Nec quererer tardos ire relicta dies.

k Nec

Nec mihi quærenti spatiosam fallere noctem,
Lassaret uiduas pendula tela manus.
Qui sequitur affectus, ex definitionis loco petitus est.
Quando ego non timui grauiora pericula ueris?
Res est solliciti, plena timoris amor.
Quin & ex comparationis loco coniugis animũ mouit.
Diruta sunt alijs, uni mihi Pergama restant:
Incola captiuo, quæ boue uictor arat. & cætera.

Postquã enim euersa Troia Græcorum principes omnes redijsse, & nymphas dijs immortalibus gratias agere, resq́; gestas à suis maritis cognoscere dixisset, mire sui commiserationem hac collatione mouit subijciendo, cæteris omnibus quidem euersa, sibi uero soli Pergama restare: & uictorem uirum abesse. Hunc in modum non hic modò, sed & in omni scripto, atq; oratione, ex illis ipsis, unde ad fidem argumenta, & affectus sumuntur. Porrò poëtæ, historici, oratores, omnis deniq; generis autores mire affectus mouent, copiosa omnibus explicatis circunstantijs, quas personarum negociorumq́; attributa Cicero uocat, rerum miseratione dignarum descriptione: cuius rei, secundus Aeneidos nobis exemplo esse liber potest. Sunt autem circunstantiæ. quis, quid, ubi, quando, quomodo, quamobrem, hoc est, persona, res, locus, tempus, modus, causa. Græci has περιστάσεις propterea uocant, quòd personis, seu rebus, de quibus agitur, quasi circunstent. Vt si facta cædes, sit quemadmodum non sine loco, & tempore, ita ne sine percussore quidem fieri potuit. Percussor igitur, locus, tempusq́;, quod interfectum quasi circunstant,

cunſtant, circunſtantiæ ſunt: & præterea quo ordine, modoq́; res ſit geſta: tum cauſa, conſiliumq́; interficiendi, quod in percuſſore ſpectatur, huc pertinet. Has ergo circunſtantias, ſi copioſe omnes in perſona, ut ætas, forma, ualetudo, fortuna, habitus, uox morientis, aliaq́; id genus: in loco: planus an montanus, celebris an deſertus, publicus an ipſius, ſacer an prophanus: atq; his ſimilia, hic, & in cæteris perſequaris, mire affectus mouebis. Omnes autem circunſtantias, unus ad iunctorum locus complectitur: quanquam modum, & cauſas, ad cauſarum euentorumq́; locum referas: qui tamen, quemadmodum ab adiunctis naſcatur, ſupra oſtendimus. Recte Cicero de inuentione præcipit, locis communibus ſternendam uiam eſſe ad affectus mouendos: atq; ijs, antè, quàm ad commouendum deſcendamus eſſe utendum. Nam cum θέσις, nullam rem certam, definitamq́; ſignificet, non perinde animum hominis moucat, atque ὑπόθεσις, quæ res perſonasq́; certas oculis ſubijcit. Quare communibus inductis locis, recte auditoris animum ad miſericordiam nobis præparamus. Vt ſi de cæde facta commouendi hominum animi ſunt, commode de uita humana, qui locus communis eſt, antè dixeris, quàm uarijs hæc fortunæ caſibus, improborumq́; hominum telis ſit obnoxia: deinde de certo homine, quàm miſerabiliter ſit oppreſſus, dicere incipias. Hæc de ipſa exornandi ratione: quæ quidem ſatis eſſe poſſent. Diximus enim, quibus præſtetur, ut doceamus, delectemus, & motum animis adferamus. Verum cum non quæuis cauſa omnem amplificationem,

exornationemq́; requirat, gradusq́; hic ab autoribus seruati sint, dicendum nobis breuiter erit, de dicendi generibus: ut cognito, qui quibus, & quo in genere magis rhetoricati sint, nos de ijs, & melius iudicemus, & felicius imitemur.

De tribus dicendi generibus: & qui quo in genere autores uersentur.

CAP. XXXVIII.

TRia uero dicendi genera sunt: humile, quod & subtile, mediocre seu floridum, sublime, quod & graue, atque grande uocant. Humile genus, oratio est pura, latina, & quotidiano sermoni proxima: nulli, nisi breuiter dilucideq́; explicandæ rei deseruiens: nullisq́;, nisi in uulgari usu positis ornata figuris. Quare hoc in genere, nullæ descriptiones: nullæ comparationes similitudines'que, nisi breuißimæ: nullæ omnino prosopopœiæ: nusquam excursus: lociq́; communes: denique nihil earum figurarum, quibus oratio extendi exornariq́; solet. Hoc in genere uersantur Ciceronis officia: eiusdemq́; epistolæ: quanquam inter has, nonnullas exornatiores deprehendas. Terentianæ comœdiæ. Fabiana item, Ciceronianaq́; de rhetorica præcepta. Iam & Cæsaris Sallustijq́; historiæ: quanquam hi pleniores uideri poßunt: hic in exordijs concionibusq́;, ille toto quidem orationis corpore: ut qui passim sui similis est. Nam quanquam rerum à se gestarum historias propterea commentarios inscripserit, ut qui uellent post se magis extenderent, exornarentq́;, ita tamen omnia enarrauit, ut nihil ferè auxisse, sed parum omisisse

omisisse uideri poßit. Quandoquidem à causis, consilijs, loco, tempore, reliquisq; id genus circunstantijs, tum breuibus regionum, locorumq; descriptionibus, habitarumq; orationum capitibus, & rerum ponderibus ita narrationem locupletauit, ut quidem transcurrisse, sed omnem tamen rem ostendisse intelligatur. Huc & Maronis Bucolica, deniq; narrationes, confirmationes, confutationesq; pleræq; pertinent.

Mediocre genus est, ubi oratio copiosior, sententijs figuris'que ornatior instruitur, quàm uulgaris loquendi usus requirat. Hoc in genere Maronis Georgica ponenda sunt: ubi rusticandi præcepta quæ dedit, ita uerborum rerumq; ornamentis illustrauit, ut legendi cognoscendiq; tædium omne sustulisse uideatur. Hoc item in genere & Ciceronis pleraque omnia de philosophia scripta uersantur: & nonnullæ orationes: ubi non omni amplificandi genere exarsit: qualis, ut & ipse testatur, pro lege Manilia oratio est. Præterea huius generis Ouidianæ epistolæ sunt: & eiusdem uatis pleraq; omnia: & Titi Liuij decades. Nam hic plus cæteris, consilia, causas, euenta, similitudines, comparationes, digreßiones, descriptiones, loci, temporis, aliarum'que rerum circunstantias, concionesq; crebriores, copiosioresq; admiscendo, historiam suam exornauit. Atqui hic tamen ita se gerit, ut historicum se meminisse uideri poßit: cuius officium est, res gestas dilucide, & quanta fieri potest cum delectatione enarrare: non facta ubique mora, omni amplificandi genere exardere. Itaque & in concionibus, argumentis

est densior, quàm rerum ornamentis copiosior. Cuius rei, cum & pleræque aliæ, tum Q. Fabij Maximi de Pu. Scipionis in Africam traiectione oratio, nobis argumento esse potest.

Sublime genus, quo pedem figentes, omni uerborum rerumq́; copia utimur: quo uerbis translatis, superlatis, denique omni ad fidem, motumq́; animorum figurarum, amplificandiq́; genere, orationem nostram exornamus. Hoc in genere pleræque Ciceronis orationes sunt constitutæ. Quanquam nulla ferè oratio sit, ubi non speciem aliquam, præsertim in narrationibus, & confirmationibus, mediocris, & interim subtilis illius generis deprehendas. Versantur & in sublimi charactere Vergilius noster, & Homerus. Verum apud hos, non modò graue illud, & sublime, sed & modò mediocris, modò subtilis illius generis uestigia reperias. Nam modò breues, modò mediocres, modo graues atque sublimes conspiciuntur: ut iure hos in omni genere eloquentiæ clarißimos extitisse dicamus. Grauis huius, & sublimis generis, eiusmodi apud Ciceronem exemplum est. Nam quis est uestrum iudices, qui satis idoneam poßit in eum pœnam excogitare, qui prodere hostibus patriam cogitauit? quod maleficium cum hoc scelere comparari? quod huic maleficio dignum supplicium potest inueniri? In ijs qui uiolassent ingenuam, matremfamiliâs constuprassent, pulsassent aliquem, aut postremo necassent, maxima supplicia maiores nostri consumpserunt, huic truculentißimo ac nefario facinori singularem pœnam non reliquerunt?

Atque

Atque in alijs maleficijs ad ſingulos, aut ad paucos ex alieno peccato iniuria peruenit, huius ſceleris qui ſunt affines, uno conſilio uniuerſis ciuibus atrociſsimas calamitates machinantur. O feros animos: O crudeles cogitationes: O derelictos ab humanitate homines. Quid agere auſi ſunt, aut cogitare potuerunt? Quo pacto hoſtes reuulſis maiorum ſepulchris, deiectis mœnibus, ouantes irruerent in ciuitatem? quomodo deûm ſpoliatis templis, optimatibus trucidatis, alijs arreptis in ſeruitutem, matribus familiâs, & ingenuis ſub hoſtilem libidinem ſubiectis, urbs acerbiſsimo concidat incendio conflagrata? qui ſe non putant id quod uoluerint ad exitum perduxiſſe, niſi ſanctiſsimæ patriæ miſerandum ſcelerati uiderint cinerem. Nequeo uerbis conſequi iudices indignitatem rei: ſed negligentius id fero, quia uos mei non indigetis. Veſter enim uos animus amantiſsimus Reipub. facile edocet, ut eum qui fortunas omnium uoluerit prodere, præcipitem perturbetis ex ea ciuitate, quam iſte ſpurciſsimorum hoſtium dominatu nefario uoluit obruere. Hinc porrò, quæ huius generis uis, copiaq; ſit, cognoſci poteſt. Non autem committendum, ut ſi res priuata, leuisq; ſit, omni figurarum affectuumq; genere exardeſcamus. Sublime nanque genus, leuia priuataq; ferè reſpuit: maiora grauioraq; ſe digna putat. Homerus tria hæc genera tribus in principibus nobis propoſuit, Menelao breue, Neſtori medium, Vlyſsi ſublime aſsignans. Verum & inter hæc rurſum, media eſſe animaduertendum eſt. Inuenitur enim ſæpe, quod inter tenue & mediocre, & inter

hoc rursum, & sublime, medium cursum seruet: quod is animaduertet facile, qui locorum usum, & amplificandi rationem tenet.

De actione & memoria. CAP. XXXIX.

SCripturis nobis de locis, & amplificatione oratoria, ipsa præscripsit ratio, quinque illas rhetorices partes, inuentionem, dispositionē, eloquutionem, actionem & memoriam breuiter simul esse explicandas. Nam *communibus illis dialecticorum rhetorumq́; locis explicatis, non solum quæ inde amplificandi augendiq́; ratio esset, quod quemadmodum in laude, & in reliquis subinde generibus sumus ostensuri, indicandum erat, sed & ut copiose inuenta disponenda, atq; ita figuris exornanda essent, ut siue ad dicendum uenias, siue ad scribendum te conferas, docere, delectare, & commouere poßis.* Itaq; *cum de tribus prioribus, quæ præcipuæ sunt dixerimus, de reliquis duabus, dicenti modò necessarijs, actione & memoria, subinde dicendum erit.* Decora *igitur actio, pronuntiatioq́;, quarum illa in gestu, hæc in uoce posita atq; eadem est, res dicenti tam necessaria, ut nonnulli clari homines palmam huic dederint.* Nec *hercle immerito: quid enim copiose inuenisse, beneq́; disposuisse, tum nullis non figuris exornasse profuerit, nisi decens, rebusq́; accommodata actio, pronuntiatioq́;, hæc commendet omnia?* Verum *cum foro, ubi regnare solebat, iam explosa sit eloquentia, & ne illi quidem omnes, qui tum foro probabantur, nostris id temporis placere gestus poßint, prudenti consilio, pro loco, & tempore caußæq́; & auditorum respectu moderanda hæc erunt omnia.*

omnia. Nusquam gentium à ueteribus pedum supplosionem acceptam esse puto: & in brachiorum iactu, plus apud Italos, quàm Germanos dicturis pmittitur. Quare hac de re in præsentia, nihil mihi præterea præcipiendum uidetur, quàm ut quisque, antequam ad dicendum prodeat, diligenter secum expendat, quæ actio, pronuntiatioq; conueniat: ne quid secus, quàm caussa & locus postulet, indecore fiat. Hoc uitij. *forte à circulatoribus acceptum, quis deum immortalem non suo iure rideat, nonnullos hoc tempore, non tam dicere quàm canere?* Huius *rei, adeo non apud* Romanos, *autoresq; ullũ uestigium reperias, ut* Iulius *Cæsar, ne carmen quidem canendum, nedum prosam orationem putaret: diceretq;, si legis cantas, si cantas peccas.* Nam *quos à canente mini me, à legente numeros, temporaq; accipias commode.* De *memoria quid dicemus? qua qui caret, ut ad nullam penè rem, ita ne ad dicendum quidem erit accommodatus.* Iuuari *tamen arte & hanc posse autores uoluerunt: si per loca, & quædam simulachra, aliaq; id genus signa animis impressa, rerum recordaremur.* Quæ *in reminiscendis rebus, ut fortasse aliqua ex parte memoriam iuuerunt, ita qui hac ipsa ratione singula uerba in memoriam reducere conati sunt, quod nonnulli Græci fecerunt, duplici cura ipsam onerarunt. Diligens ad rem cogitatio, exercitatioq;, si qua res alia, plurimum certe hanc iuuabit.*

GERARDI BV-KOLDIANI DE INVEN-tione & Amplificatione Oratoria Liber Tertius.

Quid genus suasorium, & qui hoc in genere uersantur. CAP. I.

POSTQVAM cōmunes illos dialecticorum rhetorumq; locos explicuimus, quæ inde in genere demonstratiuo inueniendi, & amplificandi, deinde copiose inuenta disponendi, tū omnia hæc figuris illustrādi, augendiq;, postremo memoriter pronuntiandi ratio esset, ostendimus: idem & in suasorio hoc genere seruādus est ordo: ut patefiat, & hic in suadendo omnia, siue ad fidem breuiter, siue ad copiam, affectusq; mouendos adhibeantur, eisdem illis ex locis sumi oportere. Suasorium genus, quod συμβουλευτικὸν illi, nos & deliberatiuum appellamus, esse diximus, quo ea, quæ futura sunt, cupimusq; seu nolumus fieri, suademus aut dissuademus. Versamur & hoc in genere, dum petimus, hortamur, dehortamur, consolamur, admonemus, eaq; docemus, quæ perplexiora argumentis confirmanda sunt. Nam reliqua, quæ certa non tam fidem, quàm expositionem desiderant, superioris generis sunt. Itaque Ciceronis de philosophia scripta, ubi res probationibus agitur, huius potius quàm superioris generis, qui cum multum commune habere suasorium hoc supra diximus, uideri possunt. Quin & Ciceronis nonnullæ orationes, & epi

& epistolæ propemodum omnes, huius sunt generis: ut quibus aut suadet, aut contrà dissuadet, petit, commendat, hortatur, aut dehortatur, consolatur, admonet, aut his similia facit, quæ huc spectant. Ouidianæ *item epistolæ, deniq; omnium illorũ scripta, qui in ijs, quæ diximus occupati sunt, hoc in genere uersantur.*

Diuisio & explicatio eorum quæ suaderi, seu contrà dissuaderi oporteat.

CAP. II.

POrro *futurorum, atq; adeo expetendorum omniũ, quæ suademus, alia honesta sunt, alia utilia, alia necessaria, alia aut ex duobus modò superioribus honestis atque utilibus, aut ex tribus his honestis, utilibus, atque necessarijs permixta.* Honesta *sunt, quæ, quia per se laudabilia pulchraq; uidentur, non emolumento aliquo, sed solo sui amore animos hominum alliciunt: ut uirtutes omnes: quarum genera sunt prudentia, iustitia, fortitudo, & temperantia: quæ singulæ, quòd late pateant, plures suo complectuntur gremio.* Siquidem *prudentia memoriam, intelligentiam, & prouidentiam:* Iustitia *religionem, pietatem, creditis in rebus fidem, gratiam, uindicationem, obseruantiam, & ueritatem:* Fortitudo *magnificentiam, fidentiam, patientiam, & perseuerantiam:* Temperantia *continentiam, clementiam, & modestiam continet. Cauendum hic maxime, ne uicina uirtutibus uitia, nobis imponant.* Nam *fortitudini audacia, perseuerantiæ pertinacia, iustitiæ acerbitas, religioni superstitio, denique alijs alia uicina sunt uitia.*

Vtilia

Vtilia quæ sint, satis liquet, nempe ea omnia, quæ fructum nobis, utilitatemq; adferunt. Necessaria autẽ ipsa, partim absoluta sunt, partim cum quadam adiunctione. Absolutæ necessitudines sunt, quibus resisti nulla ratione potest, quo minus fiant: ut quodcunque natum est, necesse est aliquando emoriatur: & quodcunque manu factum est, temporis tractu depereat. De his sanè, non multum attinet dicere: quod uel nolentes, repugnantesq; trahant. Reliquæ quæ cum adiunctione sunt necessitudines, aut honestatis, aut incolumitatis, aut rerum fructuosarum utiliumq;, rationem habent. Honestatis, ut si suadeas obsessis ciuibus, necessum esse urbem ut defendant, datamq; principi fidem seruent, modò probi atque honesti haberi uelint. Incolumitatis, ut si suadeas Saguntinis, quod Alorcus fecit, necessum esse, ut Annibale uictore ita uolente, relicta urbe, fortunisq; omnibus, cum singulis uestimentis eò abeant, quò Annibal iuberet, modò incolumes esse & uiuere uelint. Rerum fructuosarum, ut si suadeas principi, necessum esse cum hoste ut congrediatur, nisi exuri agros, abduci pecora, captiuos trahi colonos perpeti uelit. Non me præterit, nonnullis placuisse, necessarium in suasorias non incidere: propterea, quòd de ijs quæ simplices & absolutæ necessitudines essent, nihil opus esset dicere, quod uel inuitos cogerent: & reliquæ omnes, quas adiunctionem, hoc est faciendi causam habere diximus, honestatis utilitatisq; quæstione continerentur. Verum mihi ad communem sensum & loquendi usum, uel magnorum hominum exemplo de ijs hic ita dicere libuit.

permixta autem ex duobus modò honestis atque utilibus, sunt libertas, gloria, amicitia, et his similia: quæ non modò honestate ipsa, sed & suo quodam utilitatis fructu, nos alliciunt atque ducunt. Quæ uero ex tribus illis, honestis, utilibus, atque necessarijs permiscentur, eiusmodi sunt, tueri patriam, religionem, literasq́; conseruare. Nam honestum est urbem, leges, libertatemq́; à maioribus acceptam tueri: utile fortunas suas, publicaq́; & priuata omnia, sine detrimento conseruare: necessarium, per ignauiam non committere, ut hoste irrumpente, omnia in eius ueniant potestatem: ut ciuium tecta, deorumq́; templa incendijs deleat: uirgines constupret: uiros alios trucidet, alios captiuos trahat. Eadem de religione, & literis conseruandis dici possunt. In his item omnibus spectandum, quid fieri poßit, & quàm facile poßit. Nam frustra honestum, utile, atque necessarium esse dixeris, si per difficultatem fieri nequeat. Poßibilitas autem atque facilitas, à rerum, de quibus dicitur natura, circumstantijsq́; ducitur: nempe auxilijs, facultatibus, loco, tempore, alijsq́; id genus pro caussa subinde nouis atq; nouis.

Quæ igitur suademus sunt:
- *Honestum.*
- *Vtile.*
- *Necessarium.*
- *Poßibile.*
- *Facile.*

Atque hinc facile colligi poteſt, quæ sint dissuadenda: nempe his contraria, turpia, inutilia, impoßibilia, difficilia, quæ plurimum laboris & periculi habent.

Quæ

Quæ ſuadentur aut diſſuadentur ab adiunctis quidem non male, ſed potius à cauſarū & euectorum loco ſumi poſſe,

CAP. III.

Cum igitur hæc ſint quæ ſuademus et diſſuademus, uidendum ſubinde, quibus ex locis eorum, quos ſupra explicuimus cadant. Oſtendimus ſupra, unum adiunctorum locum ea omnia nobis ſuppeditare, quæ laudari, & contrà uituperari debeant: qui idem & hic, quæ ſuaderi, diſſuaderi'ue oporteat, ſubminiſtrare poterit. Nam quemadmodum ibi honeſte, utiliterq́; facta laudamus, & quæ contrà turpiter, inutiliterq́; facta ſunt uituperamus, ita hic, ad honeſte, utiliterq́; faciendum, animos hominum ſuadendo impellimus: & contrà turpia, atque inutilia, diſſuadenda ducimus. Ibi recte facta ab adiunctis, qui locus omnium temporum eſt, laudamus, hic adhuc facienda, quæ recte fructuoſeq́; fieri putamus, ſuademus. Itaque honeſta utiliaq́; illi maxime, cui ſequenda eſſe uolumus, ſunt adiuncta. Neceſſaria quoque ei maxime adſunt, uicinaq́; ſunt, quem urgent atque impellunt. Iam & poßibilitas, facilitasq́;, an non hinc colligitur? nempe à parentum, amicorumq́; opera, ab ipſius ætate, ualetudine, copijs, facultatibusq́;, à loco item, & tempore, & ſimilibus circumſtantijs, quæ pro cauſa aliæ atque aliæ ſemper exiſtunt, eiq́; cui ſuademus adiacent adiunctæq́; ſunt maxime. Hæc ita eſſe negari quidem nulla ratione poteſt. Verum cum ita natura comparatum ſit, ut nemo aliquid fieri uelit, aut ſuſcipi nolit, ſine cauſa, à cauſarum & euentorum potius

tius loco, quem ab adiunctis nasci diximus, suadere nos, atque dissuadere uideri possumus. Nam *honestas, utilitas, necessitas, ipsaq; faciendi possibilitas, atque facilitas, causae sunt, quae animos hominum ad faciendum stimulant, atque impellunt: ipsa autem laboris negotijq; susceptio, euentum est putandum.* Et *quanquam dignitas, atque commoditas, post ipsum demum factum capiantur, tamen cum haec sperata hominum animos ad agendum incitent, causae efficientes, eaq; quae fiunt, euēta effectaq; sunt putanda.* Licet *enim rerum, quae fiunt, finis sit honestas utilitasq;, quod cōmoda post facta primum sentiantur, suscipiendarum tamen, causae antè extiterunt.* Quare *omnia haec, honesta, utilia, necessaria, possibilia, facilia, quae suademus, & his contraria quae dissuademus, recte quidem ex adiunctorū loco, qui complectitur omnia, sed proprie magis à causis & euentis, quae inde nascuntur cadere dicimus.* Adiuncta *enim in causas conuertuntur, cum ad faciendum aliquid, animos hominum impellunt.* Sed *harum rerum exempla subijciamus.* Quòd *si principibus & ciuitatum gubernatoribus suasurus uelias, imprimis esse prospiciendum, literarum ut studia conseruentur: primum commode ab honesto proles.* Vnum *hoc esse literarum munus, à* Dijs *immortalibus hominibus datum, quo caeteris praestare brutis possint, cognitis literis, mentis concepta, nunc splendida longaq; oratione explicare, nunc stilo mandare, modò aliorum scripta de* Repub. *administranda, modò de religione conseruanda legendo, cognoscendoq;, optime sibi in futurum consulere: rerumq; publicarum sta-*

tus

tus feliciter retinere:qua uel sola re, ut maxime cæteris animantibus antecellere,ita Dijs immortalibus proxime accedere uideri possunt. Ab utili:literis animos hominũ natura ferociores ad humanitatem effingi, atque excoli:fieriq́;,ut cum quisq; literarum beneficio suum officiũ quod sit intelligat,suum dignitate præcellentibus honorem tribuat,& Reipub.principibusq́; quod debet,haud grauate pendat. A necessario:futurum breui, si literæ negligantur,ut homines omnino obbrutescant,ipsaq́; religio,& Reip. status,atque adeo diuina humanaq́; omnia quæ his conseruantur labefactata concidant. A facili:Posse iam eos facile his rebus consulere, sua si præmia,suosq́; honores rectis studijs constituant: & amice monendo, iubendoq́; dent operam, ut ij, in quos imperium habent,suos ad literarum studia liberos alant. Hi itaque omnia hæc,dignitas,commoditas,neceßitudo, facilitasq́;,causæ principibus sunt,cur in conseruanda literarum studia incumbant.

Quæ ab adiunctis seu caussis inuenta,ad maiorem animorum motum cæteris ex locis amplificandi sit ratio,& primũ honestũ per locos ducitur. CAP. IIII

QVæ suaderi aut contrà dissuaderi oporteat, & quibus ex locis cadant diximus:dicendũ est subinde,& quibus ex locis hæc ipsa amplificanda sint,atque extendenda:quod ex omnibus fieri potest. Nam cum in singulis his generibus tota uersetur rhetorica, omnium & locorum incidet usus. Animaduertendum autem,cum omnia hic ad faciendã fidem dirigantur, amplification

ess

ſſe, quæ motu animorum fidem faciat. Hanc Cicero de
Partitione oratoria, nunc uehementem quandam argu=
mentationem uocat, nunc grauiorem quandam affirma=
tionem, quæ motu animorum conciliet in dicendo fidem.
Quod quidem non de ſuperiori, ſed de his rhetorices ge=
neribus, ubi ad fidem ſpectant omnia, dici recte poteſt.
Amplificandi autem quæ hic ratio ſit, exemplis declare=
mus. Suadeamus Cæſari noſtro, ut infeſtiſsimum, & com
munem omnium Chriſtianorum hoſtem Turcam Aſia=
ticum, Græcia, quam poſt hominum memoriam occupa=
tam tenet rurſum depellat. Cauſæ autem pellendi hoſtis
& hic ſunt, honeſtas, utilitas, neceßitas, quæ quidem o=
mnes nullæ eſſent, ſi præ difficultate res fieri minus poſ=
ſet. Quare & poßibilitas ab ipſius potentia, & ſocio=
rum principum auxilijs petenda eſt: quæ & ipſa expo
ſita, cauſa Cæſari expellendi hoſtis erit. Hæc autem ſin=
gula ex alijs atque alijs locis explicanda, atque exagge
randa erunt. Nam ſi paucis modò, ut in ſuperiori de con
ſeruandis literis exemplo, perſtringantur, non ita ma=
gnam fidem, animorumq; motum faciant: exaggerata
ualent: ut maior uis hominum, quacunque incumbat im=
preßionem facit, atque perrumpit, ita & hæc amplifica=
ta, ſecum uel inuitum trahunt. Primum itaque ex adiun=
ctorum, ſeu qui inde naſcitur ex cauſſarum potius loco
honeſtas, ratioq; pellendi hoſtis explicanda eſt: decere
eum, qui Cæſar princepsq; Chriſtianorum omnium crea
tus ſit, in id omnium maxime incumbere, ut is hoſtis re=
pellatur, qui ex Aſia ueniens, totam Græciam inuaſerit:
Chriſtianam religionem oppreſſerit: leges proculcarit:

l omnem

omnem Græciæ statum, & Christianum conuictum sustulerit: atque pro his, luxum Asiaticum, libidinum genera multa, fœdaq́;, imperium uero in omnium uitam atque fortunas maxime intolerabile inuexerit: nec modò eo contentus sit, quod totam Græciam oppressam occupet, deuastarit, subiugaritq́; Pannoniam: & in Germaniam usque uictor perrexerit. Huius *furorem quamprimum reprimi, audaciam frenari, quid magis Cæsarem, cuius fidei commissa sunt omnia decere potest? quid Christiano Principi honestius? Imperatori ad gloriam, & sempiternam nominis memoriam consequendam maius? Sed cum hæc nuda minus, amplificata autem ad motum animorum plurimum ualeant, adiunctorum locus introspiciendus est: qui personis & rebus de quibus agitur adiunctus, rerum nobis copiam suppeditat: præteritaq́; præsentia & futura, unde hic suadendum, intuenda esse nos admonet.* Ex *his autem non quæuis sine delectu, sed ea saltem sumenda sunt, quæ honestam pellendi hostis causam Cæsari præbent.* Ex *præterito igitur Cæsari adiuncta sunt cum sua dicta factaq́;, tum ea, unde hic maxime suadeas, quæ ipsi & à suis pellendi Asiatici hostis causa ad gloriam, & ab hoste ad ignominiam acciderunt. Gloriosum autem, amplumq́; Cæsari, omnium eum Principem, &* Romani *imperij* Imperatorem *aduersus infestißimum hostem esse creatum: ignominiosum uero, breui tempore tantum in* Europa *imperium Turcam esse consequutum: eiusq́; uires indies magis ac magis in Christianorum omnium perniciem inualescere.* Itaque *primum hic copiose exponas,*

quæ

quæ crudeliter, impieq́;, ex quo primum in Europam uenit, egerit : quo milite, & technis Græciam oppresserit. Atque hic & ex descriptionis loco ipsa depingi prouincia poterit : quot urbes, & quàm potentes, quoque in loco positas habeat : qui hominum mores, religioq́; ante hostis incursum fuerit. Quo autem maior & insignior sit, magisq́; integros mores, & puram religionem habuerit, hoc grauior Cæsari eam recuperandi, omniaq́; suo loco restituendi causa uideri debet. In exponendo autem, ut quasque urbes ceperit, temporis seruandus est ordo : omnibusq́; circunstantijs locorum, temporum, rerumq́; gestarum explicatis, copiose quæque, quo miserabiliora uideantur erunt enarranda : quod in ijs, quæ proximis his annis gesta sunt, dum totam Pannoniam deuastat, & in Germaniam usque uictor penetrat, faciendum erit maxime. Recentiora enim mala magis hominum animos commouere solent. Itaque pluribus exponendum, qua tyrannide omnia egerit : quàm late omnia deuastarit : castella euerterit : urbes incenderit : infantes, senésque trucidarit : mediæ autem ætatis homines, alios ad libidinem, alios in miseram perpetuamq́; seruitutem captiuos abduxerit : denique diuina, humanaq́; omnia proculcarit. Atque hæc & ex comparationis loco plurimum extendi possunt, si nationes, urbesq́; deuastatas, aut occupatas, religionem item, moresq́; hominum qui fuerant, cum nostris conferendo ostendas, aut paria, aut maiora melioraq́; nostris fuisse omnia. Quin & magna imposita uectigalia, superbumq́; in uictos imperium insignius reddas, cum illorum ser-

uitute comparando, quibus superbe crudeliterq́; imperatum esse constet: & hæc quidem suo quæque loco sunt facienda. Postquam autem amplificando hunc in modum miserabiliora omnia, indigniorać; reddiderimus, sui Cæsarem officij admonebimus, quem cum omnium Principem, Romaniq́; imperij Imperatorem eo consilio creatum esse intelligamus, ut Christianam Rempub. atq; conuictum ab hoste crudelißimo defendat, diuinać; & humana omnia integra conseruet, ereptać; recuperet. imprimis hinc admonēdus erit, ut quæ hominibus ipsum Imperatorem creandi causa est potißima uisa, eadem ei & pellendi hostis honestißima uideatur. Iam si quid huius dixerit, promiseritq́;, non erit prætermittendum. Ex factis autem ipsius, nihil ferè præterea huc adferas, nisi ut adhorteris, rem inceptam non abijciat, & semel sumpta in Turcam arma, non ante, quàm pulsus fugatusq́; ille sit, deponat. Huiusmodi sunt præteriti temporis adiuncta, unde suadeas. Præsentis uero temporis ea sunt omnia, quæ Cæsari ab hoste, suisq́; subditis accidunt atque fiunt. Quæcunque igitur animo hostis agitet, moliaturq́; in Cæsaris, Christianorumq́; omnium perniciem, aut arma in belli usum parando, aut milites copiasq́; contrahendo, copiose omnia consilijs, caußisq́; explicatis, erunt exponenda. Quod si uero contr. ctas copias esse constet, armorum militumq́; genus ex descriptionis loco depingi, & per comparationem deinde extendi augeriq́; potest. Hunc in modum & ab ijs, quæ à subditis fiunt, commouendus est animus. Itaque dicendum, quæ uniuersorum uota, quantać; expectatio s. , eo

ice,

duce, atque Imperatore, recuperandam Pannoniam & Græciam esse : finemq; miseriarum, calamitatumq; omnium propemodum futurum. Atque hic eorum omniũ, qui summo in periculo, aut seruitute uiuunt, opemq; Cæsaris unicam suam putantes implorant, conditio, luctusq; pluribus erit explicandus. Iam & fratris Ferdinandi, summo in periculi constituti honesta, & pia petitio, fidem fraternam in crudelissimum hostem implorantis : quem suæ, suorumq; ceruicibus, cum maximis copijs imminentem prospiciat. Possunt autem hæc & exemplis ex comparatione maiorum, minorumq; adductis, dilatari maxime. Quod si uicinis & amicis, suam in periculo opem expetentibus officium omnino deferendum putet, quanto magis fratri plurimum laboranti succurrendum esse ducet ? Et si intelligat, Alexandrum illum magnum, & Romanos, non religionis suæ conseruandæ caussa, & aliqua in Deos pietate, sed sola dominandi cupidine, & augendi nominis gloria inductos in tot, tantasq; dimicationes periculose se conieciſſe, & aliena interim appetiuisse, quanto honestius erepta modo sibi repetenda esse putabit, ad quod eum & religio, & in Deum fratremq; pietas inuitat maxime? Futuri autem temporis adiuncta ea sunt, quæ turpia, ignominiosaq; Cæsari, si hostem negligat, magna uero, amplaq; ad nominis gloriam si sumptis armis reprimat, euentura esse uideantur. Siquidem in foribus hæc esse uidentur, ut oppressis uicinis gentibus, religionem, omnemq; Christianæ Reipub. statum penitus hostis euertat : luxum autem, & libidinem Asiaticam in hæc loca inue-

hat. Atque hic copiose describi, quæ rerum diuinarum, humanarumq; confusio futura esset, quæ seruitutis libidinumq; species. Quin & ex contrariorum loco rei indignitatem exaggeres, affectusq; moueas, si his in locis homines nunc pijssime uiuere, mox impijssime uicturos esse dicas : nunc summa in libertate, propediem maxima in seruitute : nunc honestissime, mox turpissime: nunc optimis legibus moribusq; bene constitutam Rempub. habere, breui omnibus ijs spoliatam, scelere, rapinis, omniq; uitiorum genere inquinatissimam habituros. Quæ omnia, ut misera, maximeq; indigna futura essent, ita imprimis excitare Cæsaris animum debent, honestissimeq; caussæ uideri, cur is, unde hæc immineant, quamprimum pellendus sit atque fugandus. Iam uero contra si hostem reprimat, quantam nominis gloriam, omniumq; gentium fauorem, & gratulationem, maxime eorum, qui in seruitute, aut metu seruitutis uixerunt consequuturus sit , erit exponendum. Quin & commoda ex fugato hoste ad Cæsarem redirent : ut cui eæ gentes omnes, quæ iam Turcæ, uectigales essent futuræ. Verum nondum de utilitate nobis oratio est. Quod si igitur uoles, & hæc ex comparationis loco extendas plurimum, si hanc ipsius de Turca futuram uictoriam, cum maximorum quorunque Romanorum Imperatorum rebus gestis conferas, atque ostendas, magnitudine rerum, hominumq; gratulatione aut parem, aut multo etiam maiorem fore. Quemadmodum honestum ab adiunctis præteriti, præsentis, futuriq; temporis tractandũ, cæterisq; ex locis ad motum animorum extendendum

sit, paucis

sit, paucis perstrinximus. Atque hic quidem, & ex minoribus illis locis, copiam petere licuisset: ab etymologia nominis: & à coniugatis: ut cum & Augustus dicatur, uirtute efficiendum ei esse, ut augendo imperium, minus inuidiosum hoc nomen uideri poßit. À coniugatis: cum nullis non in rebus suam in Deum pietatem semper declararit, non esse ei committendũ, ut ferendo Turcam nostram proculcare religionem, minus pius existimari poßit. Verum cum hi loci, et maioribus illis adiunctorum caussarumq; locis, ut supra annotauimus comprehendantur, hinc iuxta argumenta, copiamq; petendi rationem sæpius ostendere, nihil attinet.

Vtilia ut ex locis extendantur.

CAP. V.

DIximus de honestate, dicendum subinde est de utilitate: quæ quibus ex locis cadat, diximus, nempe ab adiunctis seu causis. In has enim adiuncta, & ex reliquis ducta locis dum suademus, aut dissuademus, conuerti solent: quod iterare sæpius non grauor, quo locorum natura magis patefiat. Dicendum igitur, Cæsari maxime fructuosum fore, si recuperata Græcia, atque Pannonia, omnes eas nationes urbesq; uectigales ipse habeat, quæ in præsentia Turcarum regi pendunt. Atque hic ex descriptionis loco regiones, urbes, portus, uectigalia item quot, quantaq; sint, additis caußis describi possunt. Eadem hæc omnia & ex comparationis loco latius spargas, si cum Italiæ, Hispaniæ, & maximis aliarũ nationum uectigalibus conferas, atq; probes, aut paria,

aut maiora duci oportere. Quin & ex testimoniorū loco, quæ comparando extuleris comprobes: si aut uniuersi, aut ij, qui his de rebus iudicare possunt idem sentiant. Docendū *item, harum nationum adiectione eò uires eius incrementum capere, ut non modo in* Europa, *sed ne in Asia quidem, atque* Aphrica, *quenquam metuat: quod ipsum eadem ratione & per locos duci potest.*

Necessariū ut per locos ducendū. CAP. VI.

NEcessitudo *item ex adiunctorum loco cadit. Quid enim homini magis adiunctū, ac id, quod idipsum cogit? Sed ut superiora, & hæc in suadendo in caussarum uertitur locum: estq; faciendi caussa ipsa necessitas.* Necessum *igitur* Cæsarem *in id totis uiribus incumbere, ut Asiaticum hostem* Europa *quamprimū expellat: qui, ex quo* Græciam *inuasit, oppressis subiugatisq; uicinis gentibus, sui imperij fines semper proferat: hocq; dies noctesq; cogitet, hoc agat, ut armis, uel inuitis omnibus totius* Europæ *imperium consequatur: & unus rerum omnium* Dominus, Princepsq; *existat.* Atque *hic copiose explicandum, quantum regnum totam* Pannoniam *proximis annis deuastarit, subiugaritq;: & in* Germaniam *usq; armatus descenderit: quam, si qua uia suo adijcere regno posset, serius in eum arma sumi.* Describenda *autem res erit ex descriptionis loco,* Romani *imperij occasus, omnium* Christianorum *seruitus, religionis legumq; interitus.* Denique *ea omnia mala, quæ nisi maturè his rebus prospiciatur euentura uideantur, pluribus erunt enarranda: exemplisq;, quæ plurimum in hoc genere ualent, & ex similitudinis comparationisq; loco sumuntur,*

muntur, corroboranda. Iulium *Cæsarem, cum* Galliam *prouinciam Senatus permissu plures annos obtinuisset, tantos inde spiritus uiresq; sumpsisse, ut cum postea quæ uellet per Senatum obtinere non posset, sumptis armis principem orbis terrarum Senatum oppresserit: eamq; democratiam, quæ omnium longe maxima fuit, in suam monarchiam conuerterit. Cuius crescentem potentiam si obseruassent, & in tempore fregissent, dignitatem suam Senatus, summumq; imperium retinuisset: nec uniuersi ciues, ab uno fracti, domitiq; fuissent.* Nihil *initio regibus olim, magnisq; ciuitatibus minus periculosum esse potuit pyratis illis, marinis prædonibus, qui tamen dum negligebantur, ferebanturq;, eò numero uiribusq; creuerunt, ut non* Regibus *modò, urbibusq;, sed terrarum dominis ipsis* Romanis *terrori essent: cogerentq; eos,* Duce Cn. Pompeio, *quem bellicæ rei expertißimum habuerunt, in dubium belli euentum, maximumq; rerum discrimen secum descendere.* Quare *& necessum esse, crescentem* Turcæ *potentiam maturæ frangere, ne nostra negligentia aliquando præualescat.*

Posſibilitas ut ex locis ſit amplificanda.

CAP. VII.

POßibilitas *etiam ex adiunctorum loco ducitur: quæ & ipsa hic ut cætera, in caussas conuertitur.* Sumitur *enim à* Cæsaris *potentia: à gentium ipsius multitudine, & uirtute: à peditum, equitum, armorumq; genere: à loco item. & tempore, alijsq; id genus circumstantijs.* Itaque *ex descriptionis loco, quanta natio*

Germania, quæ uicina est; quàm bellicosa, quanta & quàm potens Italia, atque Hispania, cæteræq; omnes sint, multis erit explicandum. Nulla enim Europæ gens est, nulla natio, quam non pietas, periculumq; in communem hunc hostem armare debeat. Iam & ex comparationis loco poßibilitas, atque adeo facilitas, magis eluceat. Turcam Græciam modò armare, nostrum uniuersam Europam: illum auro Asiatico, nostrum lacertis ualere. Conferendus & noster, cum hostili exercitu, robur corporum: genus armorum: belli scientia: & militis in pugnando fides. Et cum Germano ferè milite agenda res sit, quæ gens hac exercitatior? quæ corporum robore ualidior? quæ armorum genere instructior? quæ denique ipsa in pugnando fide sanctior, incorruptiorq; adduci ab hoste potest? ut quæ non fugere, sed aut uincere, aut in uestigio moriens, fidem suo principi exoluere soleat. Statarium militem cum instabili, grauem armaturam cum leui, ordinatam atque instructam aciem, cum confusa multitudine esse concursuram. Quin & ex eodem hoc loco exemplis poßibilitatem aperias. Pannoniæ modò regem suis ipsius uiribus nixum, omnem Turcarum impetum sæpe sustinuisse: & tandem, non tam horum uiolentia, quàm suorum fraude circumuentum cecidisse: tantum abesse, ut consentientis Germaniæ uires, Italiæ, reliquarumq; nationum lacertos feliciter experiri, & ferre poßint. Proximo anno, cum ad Viennam Cæsari nostro pugnam hostis denuntiasset, & cò quantis potuit copijs uenisset, certior per exploratores de nostris copijs

factus

factus, fugam inde maturauit: quod, nisi suis rebus desperasset, fecisset minime: ubi cognitum, nullam rem militem nostrum magis execratum, quàm oblatam prædam fuga hostis sibi ereptam fuisse. A loco etiam posibilitas ostendatur. Cæsarianis enim hostem propemodum circuncinctum teneri: hinc Siculis, atque Italis: hinc Germanis: illos classe, hos terra aggredi posse.

Exemplum copiosè ex locis suadendi Apud Ciceronem pro lege Manilia.

CAP. VIII.

QVæ ex locis copiose suadendi ratio sit breuiter aperuimus: idem exemplis apud Ciceronem ostendere operæpretium erit. Suasurus Cicero Populo Romano bellum in Mithridatem suscipiendum, & Cn. Pompeium huic bello Imperatorem præficiendum esse, diuisione usus est: primum se dicturum de genere belli, deinde de magnitudine, postremo de Imperatore ad id bellum deligendo. Postquam ita diuisit, redit ad primum, & proponit, genus belli eiusmodi esse, quod maxime animos eorum excitare atque inflammare debeat: hoc est, quod maxime suscipiendum sit. Confirmat id quatuor argumentis, ductis ab adiunctis, atque adeo à caußis, in quas illa in suadendo conuerti iam sæpe diximus. Agitur enim inquit, salus sociorum, atque amicorum: pro qua multa maiores uestri magna, & grauia bella gesserunt. Aguntur certißima Populi Romani uectigalia, & maxima: quibus amißis, & pacis ornamenta, & subsidia belli requiretis. Aguntur bona multorũ ciuiũ: quibus est à uobis, & Imperatoribus

,, *toribus* Reipub. *consulendum.* Et *quoniam semper ap=*
,, *petentes gloriæ præter cæteras gentes, atque auidi lau=*
,, *dis fuistis, delenda est uobis illa macula* Mithridatico
,, *bello superiore suscepta, quæ penitus iam insedit, atque*
,, *inueterauit in* Populi Romani *nomine, quod is, qui una*
,, *die tota Asia, tot in ciuitatibus uno nuntio, atque una li=*
,, *terarum significatione ciues* Romanos *necandos tru=*
,, *cidandosq́; denotauit, non modò adhuc pœnam nullam*
,, *suo dignam scelere suscepit, sed ab illo tempore annum*
,, *iam tertium & uigesimum regnat, & ita regnat, ut se*
,, *non* Ponto, & Cappadociæ *latebris occultare uelit,*
,, *sed emergere è patrio regno, atque in uestris uectiga=*
,, *libus, hoc est in Asiæ luce uersari. Sunt porrò qua=*
tuor hæc Romanis, *quibus suadebat adiuncta maxima:*
socij periclitantes, uectigalia, bona ciuium, & acce=
pta à Mithridate *ignominia.* Verum *cum hinc suadeat,*
eadem hæc caussæ sunt, cur animi ipsorum ad bellum
excitari, atque inflammari necessario debeant. Atqui Ci=
cero non contentus nude hæc modò proposuisse. Ne=
que enim fidem, motumq́; animis ita magnum attu=
lisset. Quare *repetit omnia, & singula fusius expli=*
cat: quod antequam faciat, postremum argumentum,
acceptam à Mithridate *ignominiam esse delendam, ex*
adiunctorum, caussarum, comparationisq; loco, copio=
,, *sissime primum his uerbis explicat.* Etenim *adhuc ita*
,, *uestri cum illo rege contenderunt* Imperatores, *ut ab*
,, *illo insignia uictoriæ, non uictoriam reportarent.* Triũ=
,, *phauit* L. Sylla, *triumphauit* L. Muræna *de* Mithri=
,, *date, duo fortißimi uiri, & summi* Imperatores: *sed*
trium

triumpharunt, ut ille pulsus superatusq; regnaret. Ve= ,, runtamen illis Imperatoribus laus est tribuenda, quod ,, egerunt, uenia danda, quod reliquerunt: propterea, ,, quòd ab eo bello Syllam in Italiam Respub. Muræ= ,, nam Sylla reuocauit. Mithridates autem omne reli= ,, quum tempus, non ad obliuionem ueteris belli, sed ad ,, comparationem noui contulit. Qui posteaquam maxi= ,, mas ædificasset, ornassetq; classes, exercitusq; perma= ,, gnos, quibuscunque ex gentibus potuisset comparasset, ,, Bospheranis finitimis suis bellum inferre simulasset, ,, usque in Hispaniam legatos Electanis misit, ad eos du= ,, ces, quibuscum tum bellum gerebamus: ut cum duobus ,, in locis disiunctißimis, maximeq; diuersis, uno consi= ,, lio, ab unis hostium copijs bellum terra, mariq; gere= ,, retur: uos ancipiti contentione distracti, de imperio di= ,, micaretis. Sed tamen alterius partis periculum Serto= ,, rianæ, atque Hispaniensis, quæ multo plus firmamen= ,, ti ac roboris habebat, Cn. Pompei diuino consilio, ac ,, singulari uirtute depulsum est. In altera parte, ita res à ,, L. Lucullo summo uiro est administrata, ut initia illa ge= ,, starum rerum magna, atque præclara, non felicitati eius, ,, sed uirtuti, hæc autem extrema, quæ nuper acciderunt, ,, non culpæ, sed fortunæ tribuenda esse uideantur. Sed ,, de Lucullo dicam alio loco, & ita dicam Quirites, ut ,, neque uera laus ei detracta, oratione nostra, neque falsa ,, afficta esse uideatur. Sed pro uestri imperij dignitate, ,, atque gloria, quoniam is est exorsus orationis meæ, ui= ,, dete quem uobis animum suscipiendum putetis. Hacte= nus Cicero ab adiunctorum & causarum loco argumē= tum

tum dilatauit, explicando, adiectis personis, tempore, loco, caußis, atque consilijs, quæ, ex quo tempore tanta ignominia Populum Romanum Mithridates *affecerit, sint gesta. Figuris item, præsertim occupationibus, de quibus supra in exornatione diximus illustrauit, atque extendit.* Nunc *subinde eandem hanc rem, & ex*
,, *comparationis loco exaggerat. Maiores uestri sæpe*
,, *mercatoribus ac nauiculatoribus iniuriosius tractatis, bella gesserunt: uos tot ciuium* Romanorum *millibus uno nuntio, atque uno tempore necatis, quo tandem animo esse debetis?* Legati *quòd erant appellati superbius,* Corinthum *patres uestri totius* Græciæ *lumen extinctum esse uoluerunt: uos eum regem inultum esse patiemini, qui legatum* Populi Romani *consularem uinculis, ac uerberibus, atque omni supplicio excruciatum necauit? Illi libertatem ciuium* Romanorum *imminutam non tulerunt: uos uitam ereptam negligetis? Ius legationis, uerbo uiolatum illi persecuti sunt: uos legatum* Populi Romani *omni supplicio interfectum, inultum relinquetis?* Videte, *ne ut illis pulcherrimum fuit tantam uobis imperij gloriam relinquere, sic uobis turpißimum sit, illud quod accepistis tueri & conseruare non posse.* Hactenus *postremum illud argumentum ex locis dilatauit, nunc superiora illa tria ordine prosequenda repetit: & primum quidem, agi uidelicet sociorum salutem, ex adiunctorum, caussarum, & comparationis loco confirmat,*
,, *atque explicat his uerbis.* Quid? *quod salus sociorum*
,, *summum in periculum, ac discrimen uocatur?* Regno

expulsus

expulsus est Ariobarzanes rex, socius Populi Roma- „ *ni, atque amicus: imminent duo reges toti Asiæ, non* „ *solum uobis inimicißimi, sed etiam uestris socijs atque* „ *amicis.* Ciuitates *autem omnes, cuncta Asia, atq;* Græ- „ *cia, uestrum auxilium expectare propter periculi ma-* „ *gnitudinem coguntur.* Imperatorem *à uobis certum* „ *deposcere, cum præsertim uos alium miseritis, neque* „ *audent, neque se id facere summo sine periculo posse ar-* „ *bitrantur: uident, & sentiunt, hoc idem, quod & uos,* „ *unum uirum esse, in quo summa sint omnia: & eum* „ *prope esse, quo etiam carent ægrius: cuius aduentu* „ *ipso, atque nomine, tametsi ille ad maritimum bellum ue-* „ *nerit, tamen impetus hostium repressos esse intelligunt:* „ *ac retardatos.* Hi *uos, quoniam libere loqui non licet,* „ *tacite rogant, ut se quoq;, sicut cæterarum prouincia-* „ *rum socios dignos existimetis, quorum salutem tali uiro* „ *commendetis.* Atq; *hoc etiam magis, quã cæteros, quòd* „ *eiusmodi in prouinciam homines cum imperio misimus,* „ *ut etiamsi ab hoste defendant, tamen ipsorum aduentus* „ *in urbes sociorum, nõ multum ab hostili expugnatione* „ *differant.* Hunc *audiebãt antea, nunc præsentẽ uident,* „ *tanta temperantia, tanta mansuetudine, ut ij beatißimi* „ *esse uideantur, apud quos ille diutißime commoratur.* „

Sociorum periculum Cicero *ex adiunctorũ loco expres-sit: ab ijs uidelicet, quæ gesta sunt, atq; gerãtur: caußis etiam admixtis, quod cum* Cn. Pompeiũ *præ cæteris du-cem expetant, aperte petere socij non audeãt.* Quin & *spectata* Cn. Pompei *temperantia, mansuetudo, atq; hu-manitas, ex comparationis loco, cum cæterorum* Impe-

ratorum

ratorum in socias urbes aduentu parum ab hostili expugnatione differente, confertur atq; commendatur. Eodem ex loco, & argumenti huius clausulam, ut quæ à
„ minori sumpta est, adduxit. Quare si propter socios,
„ nulla ipsi iniuria lacessiti maiores uestri cum Antiocho,
„ cum Philippo, cum Aetolis, cum Pœnis bella gesserunt,
„ quanto uos studio conuenit iniurijs prouocatos socio=
„ rum salutem unà cum imperij uestri dignitate defendere?
„ Secundum autem argumentum, ex comparationis sta=
„ tim loco extendit hoc pacto. Præsertim cum de uestris
„ maximis uectigalibus agatur. Nam cæterarum prouin=
„ ciarum uectigalia Quirites, tanta sunt, ut his ad ipsas
„ prouincias tutandas uix contenti esse poßimus. Asia ue=
„ ro tam opima est, & fertilis, ut & ubertate agrorum,
„ & uarietate fructuum, & magnitudine pastionis, &
„ multitudine earum rerum quæ exportantur, facile
omnibus terris antecellat. Hinc Cicero infert clausulam, atque adeo nouam propositionem: non solum Asiam à calamitate, sed etiam à metu calamitatis esse defendendam. Confirmat autem hanc subinde à causarum loco: cur uel à metu calamitatis defendi debeat. Itaque
„ hæc uobis prouincia Quirites, si & belli utilitatem, &
„ pacis dignitatem sustinere uultis, non modo à calami=
„ tate, sed etiam à metu calamitatis est defendenda. Nam
„ cæteris in rebus cum uenit calamitas, tum detrimentum
„ accipitur: at in uectigalibus, non solum aduentus mali,
„ sed etiam metus ipse affert calamitatem. Nam cum ho=
„ stium copiæ non longe absunt, etiam si irruptio facta
„ nulla sit, tamen pecora relinquuntur: agricultura de=

seritur

ſeritur: mercatorum nauigatio conquieſcit. Ita neque „ ex portu, neque ex decumis, neque ex ſcriptura uecti= „ gal conſeruari poteſt. Quare ſæpe totius anni fructus, „ uno rumore periculi: atque uno belli terrore amittitur. „ Hactenus & breui admixta collatione, copioſe rem à cauſsis confirmauit, atque extendit: nunc ſubinde ex adiunctorum loco exaggerat, dum ex imminenti hoſtis incurſu, & eorum qui uectigalia pendunt, & publicanorum qui exercent, metum deſcribit. *Quo tandem ani= „ mo eſſe exiſtimatis, aut eos qui uectigalia uobis penſi= „ tant, aut eos qui exercent, aut exigunt, cum duo re= „ ges cum maximis copijs propè adſint: cum una ex= „ curſio equitatus, perbreui tempore totius anni uecti= „ gal auferre poßit? Cum publicani familias maximas, „ quas in ſalinis habent, quas in agris, quas in portu= „ bus atque cuſtodijs, magno periculo ſe habere arbi= „ trentur. Putatis'ne uos illis rebus frui poſſe, niſi eos, „ qui uobis fructuoſi ſunt conſeruaueritis, non ſolum „ ut antea dixi calamitate, ſed etiam calamitatis formidi= „ ne liberatos?* Tertium & poſtremum argumentum ex adiunctorum, atque adeo cauſſarum loco, in quas illa cõuertuntur explicat. *Ac ne illud quidem uobis negligen „ dum eſt, quod mihi ego poſtremum propoſueram, cum „ eſſem de belli genere dicturus, quod ad multorum bo= „ na ciuium Romanorum pertinet, quorum uobis pro „ ueſtra ſapientia Quirites, habenda eſt ratio diligen= „ ter. Nam & publicani homines & honeſtißimi, & or „ natißimi, ſuas rationes & copias in illam prouinciam „ contulerunt. Quorum ipſorum per ſe res, & fortu= „*

m   næ, uo

" *næ,uobis curæ esse debent.* Etenim *si uectigalia neruos*
" *esse* Reipub. *semper duximus, eum certe ordinem, qui*
" *exercet illa, firmamentum cæterorum ordinum, recte esse*
" *dicemus.* Deinde *cæteris ex ordinibus homines naui &*
" *industrij, partim in Asia negotiantur, quibus uos absen-*
" *tibus consulere debetis: partim eorum in ea prouincia*
" *pecunias magnas collatas habent.* Erit *igitur humanita-*
" *tis uestræ, magnum eorum ciuium numerum calamitate*
" *prohibere: sapientiæ uidere, multorum ciuium calamita-*
" *tem, à* Reipub. *seiunctam esse nõ posse.* Etenim *illud pri-*
" *mum parui refert, uos publicanis amißis uectigalia post-*
" *ea uictoria recuperare.* Neque *ijsdem redimendi facultas*
" *erit, propter calamitatem: neque alijs uoluntas, propter*
" *timorem.* Deinde *quod nos eadem Asia, atque idem iste*
" *Mithridates initio belli Asiatici docuit, id quod certe*
" *calamitate docti, memoria retinere debemus.* Nam *tum,*
" *cum in Asia res magnas permulti amiserunt, scimus* Ro
" *mæ solutione impedita, fidem concidisse.* Non *enim pos*
" *sunt una in ciuitate multi rem, atque fortunas amittere,*
" *ut non plures secum in eandem calamitatem trahant.* À
" *quo periculo prohibete* Rempub. *& mihi credite, id*
" *quod ipsi uidetis, hæc fides, atque hæc ratio pecunia-*
" *riarum, quæ* Romæ, *quæ in foro uersatur, implicita est*
" *cum illis pecunijs Asiaticis, & cohæret: ruere illa non*
" *possunt, ut hæc non eodem labefactata motu concidãt.*

Hactenus Cicero ab adiunctis, qui locus est omnium temporum, rem fusius explicauit. Nam *primum publicanorum rationem habendam esse, ducta ab adiunctis definitione, confirmauit, uidelicet, cum uectigalia*

nerui

nerui Reipub. ſint, publicanorum ordinem, qui illa exerceet, firmamentum cæterorum ordinum eſſe putandum. Aliorum præterea multorum in Aſia negotiantium, & collatas pecunias habentium ciuium commoda non negligere, eſſe humanitatis eorum, atque officij. Deinde *ab ijs confirmauit, quæ euentura publica incõmoda eſſent.* De*futuros enim poſtea, qui uectigalia redimerent.* Po*ſtremo ab expertis ante* Romæ *incommodis impeditæ ſolutionis.* Omnia *quidem hæc ab adiunctis ſunt petita: quæ in ſuadendo hic in cauſas uertuntur, cur multorum ciuium commodis, ſeruiendum eſſe putent.* His *ſubijcit* Cicero *breuem omnium horum argumentorum epilogum.* Q*uare uidete, num dubitandum uobis ſit, omni ſtudio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis ueſtri, ſalus ſociorum, uectigalia maxima, fortunæ plurimorum ciuium cum* Repub*. defenduntur.* Belli *autem magnitudinem* Cicero, *ex adiunctorum loco probat: nempe narratione rerum à* L. Lucullo *geſtarum, & à* Mithridate *renouatarum: ubi & ex ſimilitudinis loco exempla admiſcuit.* Q*uin & ex eodem hoc adiunctorum loco,* Cn. Pompei *laudem ſumit: dum prædicat ipſum, à ſcientia rei militaris, uirtute, autoritate, & felicitate.* Q*uæ ſingula dum explicat, ex alijs atque alijs ſubinde locis dilatat, atque amplificat.*

Exemplum ut in petendo ex locis ſit amplificandum: totaq; apud Ouidium Penelopes epiſtola, quibus ex locis ſit ſumpta.

CAP. IX.

Eadem quæ suadendi, iisdem ex locis & hortandi, petendiq; ratio est: idq; & apud poëtas exẽplo ostẽdamus. Penelopes ad coniugem Vlyssem epistola, suasorij generis est. Petit enim, ut capta Troia, omnibusq; Græcorum principibus reuersis, & ipse tandem ad se redeat. Quibus autem ex locis argumenta ducat, affectusq; moueat, indicabimus. Exordio, quo beneuolos, dociles, attentosq; reddimus, non hic ferè est usa. Neque enim opus huic erat, eum sibi conciliare, à quo ipsa potius, quòd coniunx in uigesimum usque annum abesset reconcilianda fuit. Primo tamen uersu beneuolum, docilemq; reddit: dum dicit, epistolã illi à sua Penelope trãsmitti, his uerbis:

Hanc tua Penelope lento tibi mittit Vlysse.

Subijcit autem propositionem, quid sit quod ab eo petat, uidelicet:

Nil mihi rescribas, attamen ipse ueni.

Confirmat hanc argumento ex adiunctorum loco sumpto, quod Troia, ad quam expugnandam profectus esset, iam sit euersa:

Troia iacet certe, Danais inuisa puellis:
Vix Priamus tanti, totaq; Troia fuit.

Inuisam autem Troiam esse Graijs puellis, Priamumq; & totam Troiam uix tanti putandam, amplificatio est à circumstantijs: quas idem locus suppeditat. Quæ sequũtur à caussarum & euentorum loco petita sunt. Male enim imprecatur Paridi, unde ea, quæ enumerat incommoda acceperit.

O utinam tunc cum Lacedæmona classe petebat,

Obrutus

Obrutus insanis esset adulter aquis.
Non ego deserto iacuissem frigida lecto:
Nec quererer tardos ire relicta dies.
Nec mihi quærenti spatiosam fallere noctem,
Lassaret uiduas, pendula tela manus.
Quando ego non timui grauiora pericula ueris?
Res est solliciti plena timoris amor.
In te fingebam uiolentos Troas ituros:
Nomine in Hectoreo pallida semper eram.
Siue quis Antilochum narrabat ab Hectore uictum,
Antilochus nostri caussa timoris erat:
Siue Menœtiaden falsis cecidisse sub armis,
Flebam successu posse carere dolos.
Sanguine Tlepolemus Lyciam tepefecerat hastam:
Tlepolemi leto cura nouata mea est.
Deniq; quisquis erat, castris iugulatus Achiuis:
Frigidius glacie pectus amantis erat.

Hactenus à caussarum & euentorum loco amplificauit; ubi, dum quanta in cura & metu de coniuge uixerit significat, mirè sui commiserationem mouet. Nunc subinde redit ad adiunctorum locum, confirmandamq; propositionem. Troiam enim esse euersam: Argolicosq; duces domum reuersos suis res à se gestas commemorare: ubi explicatis circumstantijs, omnia ueluti depicta ob oculos ponit: quod schema hoc sumptum ex loco, illi Hypotyposim, nostri descriptionem uocant.

Sed bene consuluit casto deus æquus amori:
Versa est in cineres, sospite Troia uiro.
Argolici rediere duces, altaria fumant:

Ponitur ad patrios barbara præda deos.
Grata ferunt nymphæ pro saluis dona maritis:
Illi uicta suis Troica fata canunt.
Mirantur iustiq; senes, trepidæq; puellæ:
Narrantis coniux pendet ab ore uiri.
Iamq; aliquis posita monstrat fera prælia mensa:
Pingit & exiguo Pergama tota mero.
Hac ibat Simois, hic est Sigëia tellus:
Hic steterat Priami regia celsa senis.
Illic Aeacides, illic tendebat Vlysses:
Hic lacer admissos terruit Hector equos.

Quæ sequuntur ex eodem hoc adiunctorum sumpta sunt loco: & figurata occupatione. Suspicari enim potuit, unde ea certò accepisset. Quare à certis hominibus ipsis Græcorum reuersis principibus, ea cognita habere scribit. Atq; hic, dũ audaciã eius in adeundo periculo improbat, suumq; inde metum ostendit, mire affectus mouet.

Omnia nanq; tuo senior te quærere misso,
Rettulerat nato Nestor: at ille mihi.
Rettulit & ferro Resum, Dolonaq; cæsum:
Vtq; sit hic somno proditus, ille mero.
Ausus es ò nimium, nimiumq; oblite tuorum
Thracia nocturno tangere castra dolo?
Totq; simul mactare uiros adiutus ab uno?
At bene cautus eras, & memor ante mei.
Vsq; metu micuere sinus, dum uictor amicum
Dictus es Ismarijs isse per agmen equis.

Ab adiunctis hactenus, quæ sequuntur ex comparationis loco sunt petita: & interrogationibus figurata.

Suam enim fortunam, cum cæterarum Græcarum fœminarum felicitate, quibus sui rediissent mariti conferendo, indigniorem miserabilioremq; reddit. Cum porro tota *sit hic in mouendis affectibus, ut ille, quod petit, ad se tandem redeat: moueriq; hi, nisi copiosa, multumq; amplificata oratione non poßint, non contenta est* Troiam *euersam esse dicere, sed circũstantias explicat, eũ ipsum locum arari iam, segetemq; ferre, ubi* Troia *fuit: ædesq; deiectas herba occultari: unde temporis diuturnitas innuitur.*

Sed mihi quid prodest uestris disiecta lacertis
Ilios? & murus, quod fuit antè, solum?
Si maneo qualis Troia *durante manebam:*
Virq; mihi dempto fine carendus erit.
Diruta sunt alijs, uni mihi Pergama restant,
Incola captiuo quæ boue uictor arat.
Iam seges est ubi Troia *fuit, resecandaq; falce*
Luxuriat Phrygio sanguine pinguis humus.
Semisepulta uirûm curuis feriuntur aratris
Ossa, ruinosas occulit herba domos.
Victor abes. nec scire mihi quæ caussa morandi,
Aut in quo lateas ferreus orbe licet.

Quæ sequuntur ab adiunctis trahuntur. Ex *suis enim, filijq; factis, & suam in maritum, & filij in parentem pietatem declarat.*

Quisquis ad hæc uertit peregrinam littora puppim,
Ille mihi de te multa rogatus abit.
Quamq; tibi reddat, si te modo uiderit usquam,
Traditur huic digitis charta notata meis.

Nos Pylon antiqui Nilëia Nestoris arua
Misimus: incerta fama remissa Pylo est.
Misimus & Sparten: Sparte quoq; nescia ueri,
Quas habitas terras: aut ubi lentus abes.

Et hæc quæ sequuntur, ex adiunctorum loco cadunt. Mire autem affectus mouet: à sua fortuna, dum eam urbem adhuc stare uelle dicit, quam ante maturè ruere à dijs esset precata. Caussas autem subijcit plures, cur id optare potius posset.

Vtilius starent etiam nunc mœnia Phœbi:
Irascor uotis heu leuis ipsa meis.
Scirem ubi pugnares: & tantum bella timerem:
Et mea cum multis iuncta querela foret.
Quid timeam ignoro: timeo tamen omnia demens:
Et patet in curas area lata meas.
Quæcunq; æquor habet, quæcunq; pericula tellus,
Tam longæ caussas suspicor esse moræ.

Quæ sequuntur à caussarum & euentorum loco sunt. Siquidem eius cognita libido, caussa fuit, cur suspicetur peregrino eum amore captum esse posse: & narrare, quàm rusticam coniugem habeat, quæ tota in tractando lanas sit occupata.

Hæc mihi dum stulte meditor, quæ uestra libido est,
Esse peregrino captus amore potes.
Forsitan & narras quàm sit tibi rustica coniunx:
Quæ tantum lanas non sinit esse rudes.
Fallar: & hoc crimen tenues uanescat in auras:
Ne'ue reuertendi liber, abesse uelis.

Quæ sequuntur argumenta ad maturandum reditum grauiora

grauiora adferuntur. Reuocat enim coniugem ab Icarij sui parentis imperio, uolentis se alteri nubere: à procorum in se multitudine, & uiolentia. Vtrobiq; autem amplificat: ibi in fide tamen coniugali semper se mansurā, patremq́; pudicis suis precibus frangi addēdo: hic procos in se, suasq; fortunas & seruos, uiolentiores, uel nominatim enumerando. Omnia quidem hæc ex adiunctorum trahuntur loco.

Me pater Icarius uiduo discedere lecto
Cogit: & immensas increpat usque moras.
Increpet usque licet, tua sim, tua dicar oportet:
Penelope coniunx semper Vlyßis ero.
Ille tamen pietate mea, precibusq; pudicis
Frangitur: & uires temperat ipse suas.
Dulichij, Samijq́;, & quos tulit alta Zacynthus,
Turba ruunt in me luxuriosa proci.
Inq; tua regnant, nullis prohibentibus, aula:
Viscera nostra tuæ dilacerantur opes.
Quid tibi Pisandrum, Polybum: Medontaq; dirum,
Eurymachiq; auidas, Antinoiq; manus,
Atque alios referam? quos omnes turpiter absens
Ipse tuo partis sanguine rebus alis.
Irus egens, pecorisq; Melanthius autor edendi,
Vltimus accedunt in tua damna pudor.

Quæ porro sequuntur omnia ad commouendum grauißima sunt: eodemq́; ex adiunctorum loco deprompta. Argumenta autem ducit, affectusq́; mouet, à suo sexu muliebri atque inutili. Laertæ autem senili: & Telemachi nondum matura ætate, atque periculo. Atque hic à

ſuo in filium materno affectu, cui ſua longiorem uitam precatur, amplificat: enumeratq́;, qui domi ex ſeruis in officio maneant. Deinde quo magis affectus moueat, atque impetret, ad ſe ut omni abrupta mora reuertatur, repetit Laertæ ſenectutem minus accommodatam ad capeſſendum regnum, Telemachi ætatem nondum maturam, & ſuas uires muliebres, nullasq́; ad reſiſtendum hoſtibus eſſe. Quare quod ante propoſuit infert, ipſe domum citius ut ueniat. Tertio & poſtremo ad has ipſas perſonas redit: argumentaq́ue hinc ſumit, & mouet affectus: à perſona Telemachi, qui filius à patre bonis artibus iam inſtituendus erat: à perſona Laertæ ſenis, cui iam iam emorituro, filius ipſe patri adeſſet: Denique & à ſua perſona, quæ longiore temporis ſpatio, quod abfuit, anus facta uideri poſſet. Omnia porro hæc, coniux, pater, filius, unde argumenta affectusq́; depromuntur, Vlyßi, cui ſcripſit ſunt adiuncta.

Tres ſumus imbelles numero:ſine uiribus uxor:
Laertesq́; ſenex:Telemachusq́; puer.
Ille per inſidias penè eſt mihi nuper ademptus,
Dum parat inuitis omnibus ire Pylon.
Dij precor hoc iubeant,ut euntibus ordine fatis,
Ille meos oculos comprimat,ille tuos.
Hoc faciunt cuſtosq́; boum,longæuaq́; nutrix,
Tertius immundæ cura fidelis haræ.
Sed neque Laertes,ut qui ſit inutilis annis,
Hoſtibus in medijs regna tenere poteſt.
Telemacho ueniet,uiuat modo,fortior ætas,

Nunc

Nunc erat auxilijs illa tuenda patris.
Nec mihi sunt uires inimicos pellere tectis:
Tu citius uenias, portus, & aura tuis.
Est tibi, sitq; precor natus, qui mollibus annis
In patrias artes erudiendus erat.
Respice Laerten, ut iam sua lumina condas:
Extremum fati sustinet ille diem.
Certe ego quæ fueram te discedente puella,
Protinus ut uenias facta uidebor anus.

Hinc quæ ex locis amplificandi, copioseq; suadendi ratio sit, satis declaratum esse puto. Ieiuna nanq;, nudaq;, non perinde fidem facit oratio, atque ea, quæ per locos ducta, uires contrahat: reluctantemq; commoueat, & ui tandem secum uel inuitum rapiat. Nos quidem non grauati sumus, pluribus locorum hic usum explicare: quod nemo ferè est, quocunque in genere uitæ existat, cui non aliquando suadendum, hortandum, petendum'ue sit: ubi, si intelligat unde sumi commode posit, quo cum motu animorum sibi fidem in dicendo conciliet, felicius hunc quæ uolet, ex sententia impetraturum dubium nulli esse debet. Dissuadendi autem quæ sit ratio, ex superioribus satis liquet. Contraria nanque, turpia uidelicet, inutilia. impoßibilia, difficilia, quibus multum inest periculi, dissuadenda erunt: quæ ex eodem illo adiunctorum, caussarum sumpta loco, unde superiora, ad maiorem fidem motumq; animorum faciendum, & ex reliquis dilatantur amplificanturq;.

Exemplum copiose ex locis dissuadendi apud Titum Liuium. CAP. X.

SEd & hic exemplo apud T. Liuium, cum in omnibus paßim, tum in concionibus eloquentiſſimum historicum oſtendamus, Elegans apud hunc, doctaq; Q. Fabij Maximi extat oratio, neruis: & rerum põdere per quam munita. Qui cum ſenex iam nulli Romæ rerum geſtarum gloria ſecũdus, uideret Publium Scipionem admodum iuuenem totam Hiſpaniam, cæſis, pulſisq; Pœnis recuperaſſe, atq; inde Romam reuerſum ingenti fauore populi, & ſumma ſpe finiendi per eum Punici belli creatum conſulem ſtatuiſſe cum exercitu in Africam, trahendi ex Italia Annibalis cauſſa traijcere, eaq; de re, eo conſilio ad Senatum referre, ut ſi hic non impetraret, cũ populo ageret, rogatus in Senatu ſententiam, conſilium Scipionis, ſiue inuidia, ſiue Reipub. periculo commotus totum improbat: diſſuadetq; ante in Africam eſſe traijciendum, quàm Annibal Italia pulſus ſit atque fugatus. Exordium, quo animos patrum cõciliat, uiamq; ſibi ad diſſuadendum ſternit: ex adiunctorum loco ducit nempe à cauſſæ, & Africæ prouinciæ circunſtantia, Scipionisq;, & ſua perſona. Sunt enim dicturo adiuncta hæc omnia: perſonæ eorum, apud quos dicit: aduerſarij: ſua ipſius: cauſſa item ipſa: denique locus, & tempus: qua de re: ſupra de principijs eſt diſputatum. Duo maxime hoc in exordio præſtat Fabius. Primum Scipioni odium conflat: quod de Africa prouincia ſibi decernenda ad Senatum ſe referre ſimulet, cum uel inuitis Patribus hanc ſibi prouinciam dari uellet. Deinde, cum & ipſe natura cunctatior ad res gerendas uideri poſſet: creſcentiq; Scipionis gloriæ inuidere,

re, omnem suæ cunctationis & inuidiæ suspicionem amouet. Cum igitur animaduerteret Fabius Scipionem, eo consilio ad Senatum de Africa prouincia, quam in eum diem nec Senatus prouinciam censuisset, nec populus iußisset, referre, ut si is non concederet, à populo impetraret, ab hac rerum circunstantia ita est exorsus. Scio multis uestrum uideri Patres Conscripti, rem „ actam hodierno die agi: & frustra habiturum oratio- „ nem, qui tanquam de integra re, de Africa prouincia „ sententiam dixerit. Ego autem primum illud ignoro, „ quemadmodum certa iam prouincia Africa consulis uiri „ fortis, ac strenui sit, quam nec Senatus censuit in hunc „ annum prouinciam esse, nec populus iußit. Deinde si „ est, consulem peccare arbitror, qui de re transacta si- „ mulando se referre, Senatum ludibrio habet: non sena- „ torem modo, qui de quo consulitur, suo loco dicit sen- „ tentiam. Hactenus Patrum animos à Scipione abalienauit: nunc subinde suæ cunctationis, atque inuidiæ suspitionem tollit: ab acta sua uita, & moribus, summisq; gestis honoribus: denique ab sua iam ingrauescenti ætate. Atque hic ex comparationis loco, hæc extendit atque confirmat, dum cum filij sui ætate, Scipionis confert: & exemplum rerum à se gestarum à maiori sumptum adducit. Se dictatorem, cum magistro equitum imperium secum æquaretur, rebus quàm uerbis assequi maluisse, ut qui sibi aliorum iudicio comparatus eßet, sua mox confeßione se sibi præferret, tantum abesse, ut certamina sibi cum adolescente Scipione proponenda esse putet. Atque hinc ex eodem hoc loco, & quidem à maiori,

aliud

aliud infert argumentum: quo & Patrum sibi animos admodum conciliat: æquum esse Scipionem sibi ignoscere, si, cum in se ipso pluris semper Rempub. quàm famam hominum fecerit, non ipsius gloriam,
„ *bono publico præponat. Atque ego certum habeo,*
„ *dissentienti mihi ab ista festinatione in Africam traijciendi, duarum rerum subeundam opinionem esse.*
„ *Vnius, insitæ ingenio meo cunctationis, quam metum*
„ *pigritiamq; homines adolescentes sanè appellent, dum*
„ *me non pœniteat adhuc, aliorum speciosiora primo*
„ *aspectu consilia semper uisa, mea usu meliora. Alterius, obtrectationis atque inuidiæ, aduersus crescentem in dies gloriam fortißimi consulis. A qua suspitione, si me neque uita acta, & mores mei, neque dictatura cum quinque consulatibus, tantumq; gloriæ*
„ *belli domi'que partum uindicat, ut propius fastidium*
„ *eius sim, quàm desiderium, ætas saltem liberet. Quæ*
„ *enim mihi æmulatio cum eo esse potest, qui ne filio*
„ *quidem meo æqualis sit? Me dictatorem, cum uigerem adhuc uiribus, & in cursu maximarum rerum*
„ *essem, recusantem nemo aut in Senatu, aut apud populum audiuit, quo minus insectante me magistro*
„ *equitum, quod fando nunquam ante auditum erat, imperium mecum æquaretur: rebus quàm uerbis assequi*
„ *malui, ut qui aliorum iudicio mihi comparatus erat,*
„ *sua mox confeßione me sibi præferret, nedum ego*
„ *perfunctus honoribus, certamina mihi atque æmulationem cum adolescente florentißimo proponam: uidelicet, ut mihi iam uiuendo, non solum rebus gerendis*

fesso,

ſſo,ſi huic negata fuerit, Africa prouincia decernatur. „
um ea gloria,quæ parta eſt, uiuendum atque morien= „
um eſt. Vincere ego prohibui Annibalem, ut à uobis, „
uorum uigent nunc uires, etiam uinci poſſet. Illud te „
ibi ignoſcere P. Corneli æquum eſt,ſi,cum in me ipſo „
unquam pluris famam hominum, quàm Rempub. fe= „
crim, ne tuam quidem gloriam bono publico præ= „
onam. Hactenus Fabius, ſumpto ab adiunctis exordio,
& Scipioni odium conflauit, & quo grauior diſſua=
lendi autor eſſet, ſuæ cunctationis atque inuidiæ ſuſpi=
ionem ſuſtulit: nunc ſubinde diſſuadet,ante Italia eſſe
diſcedendum, quàm Pœni hinc pulſi ſint atque fugati:
id'que ductis argumentis ab adiunctorum loco: uideli=
cet à perſona hoſtis Annibalis: ab eius incolumi exer=
citu: à multitudine annorum quos Italiam obſideat.
Atque hoc in genere obiter animaduertendum eſt,pro=
poſitionem, ut hic, ſæpe omitti, cum id, quod ſuade=
tur, aut diſſuadetnr, ſatis eluceat perſpicuumq́; ſit. Sa=
tis enim hic apparet, Fabium uelle, Italia hoſtem ante
eſſe expellendum, quàm in Africam traijciendum: ſic „
ille. Quanquam ſi aut bellum nullum in Italia, aut is „
hoſtis eſſet, ex quo uicto nihil gloriæ quæreretur, qui „
te in Italia retineret, etſi id bono publico faceret, ſi= „
mul cum bello materiam gloriæ tuæ ire ereptum uideri „
poſſet. Cum uero Annibal hoſtis,incolumi exercitu quar „
tumdecimum annum Italiam obſideat, pœnitebit te „
Publ. Corneli gloriæ tuæ, ſi eum hoſtem, qui tot fune= „
rum, tot cladium nobis cauſſa fuit, tu Conſul Italia ex= „
puleris? Subijcit ex ſimilitudinis loco, & ſicut penes C. „

Luctatium

„ *Luctatium prioris Punici perpetrati belli titulus fuit,*
„ *ita penes te huius fuerit? Quæ sequuntur ex comparationis loco sunt petita: ubi hunc hostem Annibalem, cum Amilcare parente, superiorisq; belli duce, & hoc secundum bellum Punicum, cum primo, denique hanc futuram uictoriam, cum illa superiori conferendo, ostendit longe maximam gloriam in hoc hoste Italia expelledo, belloq; finiendo Scipioni positam esse. Nisi aut*
„ *Amilcar Annibali dux est præferendus, aut illud bel-*
„ *lum huic: aut uictoria illa maior, clariorq;, quàm hæc,*
„ *modo contingat ut te Consule uincamus, futura est. Ab*
„ *Drepano atque Eryce detraxisse Amulcarem, quàm*
„ *Italia expulisse Pœnos atque Annibalem malis? Ne tu*
„ *quidem, etsi magis partam, quàm speratam gloriam am-*
„ *plecteris, Hispania potius, quàm Italia bello liberata*
„ *gloriatus fueris. Nondum is est Annibal, quem non*
„ *magis timuisse uideatur, quàm contempsisse, qui aliud*
„ *bellum maluerit. Quin igitur ad hoc accingeris? nec*
„ *per istos circuitus, ut cum in Africam traieceris, secutu-*
„ *rum te illuc Annibalem speres potius, quàm recto hinc*
„ *itinere, ubi Annibal est, eò bellum intendis? Quæ his*
„ *adijciuntur, ab adiunctis argumenis trahuntur, atq; ex-*
„ *tenduntur: nempe à natura, atque ordine gerendarum*
„ *rerum. Egregiam istam palmam Punici peracti belli pe-*
„ *tis? Hoc & natura prius est, tua cum defenderis, aliena*
„ *ire oppugnatum. Pax ante in Italia, quàm bellum in*
„ *Africa sit: & nobis prius decedat timor, quàm ultro alijs*
„ *inferatur. Si utrunq; tuo ductu, auspicioq; fieri potest.*
„ *Annibale hic uicto, illic Carthaginem expugna. Si alter-*
utra

utra uictoria uobis consulibus relinquenda est, prior, cum maior, clariorq;, tum caussa etiam insequentis fuerit. Quæ item sequuntur argumenta, ab adiunctis sumuntur: ab inopia ærarij: & à periculis, quæ & urbi Romæ, & ipsi in Africa pugnaturo impendeant. Atque hæc tribus confirmat exemplis ex similitudinis loco petitis, ipsius parentum, Atheniensium, & M. Attilij Reguli. Nam cum quidem, præterquam quòd & in Italia, ,, & in Africa duos diuersos exercitus alere ærarium non ,, potest, præterquam quòd unde classes tueamur, unde ,, commeatibus satisfaciamus præbendis nihil reliqui est, ,, periculi tandem quantum adeatur quem fallit? P. Lici= ,, nius in Italia, P. Scipio bellum in Africa geret. Quid si, ,, quod omnes dij omen auertant, & dicere etiam reformi= ,, dat animus, sed quæ acciderunt accidere possunt, & ui= ,, ctor Annibal ire ad urbem pergat? tum demum te con= ,, sulem ex Africa, sicut Q. Fuluium à Capua accerse= ,, mus? Quid quod in Africa quoq; Mars communis belli ,, erit? Domus tibi tua, pater, patruusq; intra triginta dies ,, cum exercitibus cæsi documento sint, ubi per aliquot ,, annos, maximis rebus terra mariq; gerendis, amplissi= ,, mum nomen apud exteras gentes Populi Romani, ue= ,, stræq; familiæ fecerant. Dies me deficiet, si Reges, Im= ,, peratoresq; temere in hostium terras transgressos cum ,, maximis cladibus suis, exercituumq; ipsorum enumera= ,, re uelim. Athenienses prudentissima ciuitas, bello domi ,, relicto, autore æque impigro, atque nobili iuuene, ma= ,, gna classe in Siciliam transmissa, una nauali pugna flo= ,, rentem Rempub. suam in perpetuum afflixerunt. Exter= ,,

,, *na, & nimis antiqua repeto. Africa eadem ista, & M.*
,, *Attilius, insigne utriusque fortunæ exemplum nobis documento sint.* Proxima ex comparationis loco sunt ducta: ubi Hispania & Africa comparantur: resq; à Scipione in Hispania gestæ enumerando eleuantur, & cum
,, *ijs, quæ in Africa futuræ sit conferuntur. Næ tibi P.*
,, *Corneli, cum ex alto Africam conspexeris, ludus & io-*
,, *cus fuisse Hispaniæ tuæ uidebuntur. Quid enim simile?*
,, *Pacato mari præter oram Italiæ Galliæq; uectus, Em-*
,, *porias in urbem sociorum classem appulisti: & expo-*
,, *sitos milites, per tutissima omnia ad socios, & amicos*
,, *Populi Romani Tarraconem duxisti: ab Tarracone*
,, *deinde iter per præsidia Romana: circa Iberum exerci-*
,, *tus patris, patruiq; tui, post amissos imperatores fero-*
,, *ciores calamitate ipsa facti. Dux tumultuarius quidem*
,, *ille L. Martius, & militari suffragio ad tempus lectus,*
,, *cæterum si nobilitas, & iusti honores adornarent, cla-*
,, *ris Imperatoribus qualibet arte belli par. Oppugnata*
,, *per summum otium Carthago, nullo trium Punicorum*
,, *exercituum socios defendente. Cætera, neque ea eleuo,*
,, *nullo tamen modo Africo bello comparanda: ubi non*
,, *portus ullus classi nostræ apertus: non ager pacatus:*
,, *non ciuitas socia: non rex amicus: non consistendi us-*
,, *quam locus: non procedendi: quacunque circunspexeris, hostilia omnia atque infesta.* Confutat subinde, quæ obijci à Scipione possent, quod amicitiam, fœdusq; cum Numidarum rege Syphace in Carthaginenses fecisset. Barbaris enim regibus non esse credendum: probatq; primum exemplis parentum Scipionum, atque ipsius, quæ ex

ex similitudinis, & comparationis loco sumuntur : deinde argumentis ex adiunctorum loco sumptis : nempe à natura, atque ingenijs regum Numidarum, & hostium Carthaginensium. An Syphaci Numidisq; credis? Satis sit semel creditum. Non semper temeritas est ,, fœlix : & fraus fidem in paruis sibi præstruit, ut cum ,, operæ pretium sit, cum mercede magna fallat. Non ho= ,, stes patrem patruumq́; armis prius, quàm Celtiberi so= ,, cij fraude circumuenerunt. Nec tantum tibi ipsi à Ma= ,, gone, & Asdrubale hostium ducibus, quantum ab In= ,, dibili, & Mandonio in fidem acceptis periculi fuit. Nu ,, midis tu credere potes defectionem militum tuorum ex= ,, pertus? Et Syphax & Masinissa, se quàm Carthagi= ,, nenses malunt potentes in Africa esse : Carthaginenses, ,, quàm quenquam alium. Nunc illos æmulatio inter sese, ,, & omnes caussæ certaminum acuunt, quod procul ex= ,, ternus metus est : ostende Romana arma, exercitum ,, alienigenam, iam uelut ad commune restinguendum in= ,, cendium concurrent. Aliter ijdem illi Carthaginenses Hi ,, spaniam defenderunt, aliter mœnia patriæ, templa deûm, ,, aras, & focos defendent, cum euntes in prælium pauida ,, prosequetur coniux : & parui liberi occursabunt. Quæ ,, sequuntur, ex adiunctorum trahuntur loco : periculorumq́; magnitudinẽ, quæ emergere ex Scipionis in Africam traiectione possunt, ostendunt. Quin & similitudo, quò res periculosior uideatur, admiscetur. Confutatiuncula item, non uictum ab eo Asdrubalem, quem in Italia descendere passus sit : quod ab adiunctis est tractum. Quid porro, si satis confisi Carthaginenses consensu ,,

,, *Africæ, fide sociorum regum, mœnibus suis, cum tuo*
,, *exercitusq; tui præsidio nudatam Italiam uiderint, ultro*
,, *ipsi nouum exercitum in Italiam, aut ex Africa miserint,*
,, *aut Magonem, quem à Balearibus classe transmissa iam*
,, *præter oram Ligurum Alpinorum uectari constat, An=*
,, *nibali se coniungere iusserint? nempe in eodem terrore*
,, *erimus, in quo nuper fuimus, cum Asdrubal in Italiam*
,, *transcendit: quem tu, qui non solum Carthaginem, sed*
,, *& omnem Africam exercitu tuo es clausurus, è manibus*
,, *tuis in Italiam emisisti. Victum à te dices? eo quidem mi*
,, *nus uellem, & id tua, non Reipub. solum causa iter da=*
,, *tum uicto in Italiam esse.* Quæ sequuntur, ab adiunctis petuntur: firmaq; sunt argumenta. Primum autem dissuadet ab ipsius Scipionis persona: qui quo melior, bellicosiorq; sit, hoc commodius eum Patria totaq; Italia retineat. Deinde ab ipsius iudicio, confitentis ibi belli esse caput, ubi sit Annibal. Tum à caussa traijciendi, quæ fuit, ut Annibalem in Africam secum ex Italia traheret, atque ibi cum eo manus consereret: quod minus periculose in Italia fieri posse, ubi & collegæ sui exercitu iuuari poßit, recenti Claudij & Liuij coss. exemplo confirmat. Atque hic rem & ex comparationis loco exaggerat, atque extendit, dum collatis locis Africa, atque Italia, copijsq;, quibuscum aut hic, aut ibi futura res sit, ostendit minus periculose in Italia, cum Annibale manus conserere posse, ubi & à collega iuuari poßit, quàm in Africa, ubi soli aduersus plures hostium copias sit pugnandum. Figurata quidem & hæc sunt urgendi caussa crebris interrogationibus. Patere nos omnia,

quæ

quæ prospera tibi & populi Romani *imperio euenere,,*
tuo consilio aßignare: aduersa casibus incertis belli, &,,
fortunæ legare. Quo *melior, fortiorq; es, eo magis ta=,,*
lem præsidem sibi patria, atque uniuersa Italia *retinet.,,*
Non *potes ne ipse quidem dißimulare, ubi* Annibal *sit,,,*
ibi caput atque arcem huius belli esse: quippe qui præ,,
te feras, eam tibi caussam esse traijciendi in Africam, *ut,,*
Annibalem *eò trahas. Siue igitur hic, siue illic, cum* An=,,
nibale est tibi futura res. Vtrum *ergo tandem firmior,,*
eris in Africa *solus, an hic tuo collegæq; tui exercitu,,*
coniuncto? ne Claudius *quidem &* Liuius Consules *tam,,*
recenti exemplo, quantum id intersit documento sunt?,,
Quid? Annibalem *utrum tandem extremus angulus,,*
Brutij *agri, frustra iam diu poscentem ab domo auxi=,,*
lia, an propinqua Carthago, *& tota socia* Africa *po=,,*
tentiorem armis uirisq; faciet? Quod *istud consilium,,*
est, ibi malle decernere, ubi tuæ dimidio minores copiæ,,
sint, hostium multo maiores, quàm ubi duobus exerciti=,,
bus aduersus unum, tot prælijs, & tam diuturna, & gra,,
ui militia fessum pugnandum sit? Quæ *sequuntur ex con*
trariorum, adiunctorum, seu caussarum, similitudinisq;
loco sunt deprompta. Nam *ut magis atque magis* Sci=
pionis consilium improbaret, à paterno maxime pugna=
re, contrariumq; esse ostendit. Ab *adiunctis est, atque*
adeo à caußis, non Reipub. *commodum hic eum quæ=*
rere, sed sui nominis gloriam uenari: quod subinde re=
rum ante ab ipso gestarum exemplo, ducto à simili con=
firmat. His *adijcit clausulam, atque adeo suam senten=*
tiam. Quàm *compar consilium tuum parentis tui con=,,*

„ *ſilio ſit reputa?* Ille *conſul profectus in* Hiſpaniam, *ut*
„ Annibali *ab* Alpibus *deſcendenti occurreret, & in* Ita=
„ *liam ex prouincia rediјt : tu cum* Annibal *in* Italia *ſit,*
„ *relinquere* I*taliam paras : non quia* Reipub. *id utile,*
„ *ſed quia tibi amplum, & glorioſum cenſes eſſe. Sicut*
„ *cum prouincia, & exercitu relicto, ſine lege, ſine* S.C.
„ *duabus nauibus populi* Romani *imperator fortunam pu*
„ *blicam, & maieſtatem imperij, quæ tum in tuo capite*
„ *periclitabantur, commiſiſti.* Ego P. Cornelium P.C.
„ Reipub. *nobiſq́;, non ſibi ipſi priuatim creatum conſu=*
„ *lem exiſtimo : exercituſq́; ad cuſtodiam urbis, atque* Ita=
„ *liæ ſcriptos eſſe:non quos regio more per ſuperbiam con*
ſules, quò terrarum uelint traijciant. Animaduertendum autem, quod ipſum & ſæpius diximus, omnia hic, quibuſcunque ex locis ad fidem, motumq́; animorum ducantur, in cauſſas conuerti, cur non ante in Africam *traijciendum* Scipioni *putet, quàm* Annibal *hoſtis* Italia *pulſus ſit atque fugatus.*

De diſpoſitione & exordio.

CAP. XI.

O*Mnia quæ in ſuadendo & diſſuadendo ad fidem, copiamq́; orationis adhibentur, ex locis ſumi, cum noſtris, tum apud* Oratores, Poëtas, Hiſtoricoſq́;, *exemplis oſtendimus : nunc ſubinde, & quæ hoc in genere diſponendi ratio ſit, paucis erit dicendum. Quò enim copioſe inueniſſe ualebit, niſi recte diſponas? Totidem igitur & hic, quot in ſuperiori genere, orationis erunt partes. Principium conciliandorum animorũ cauſſa adhibetur. Sum*

tur. Sumitur autem, ut supra, à personis, nostris, dissentientium, & eorum quibus cõsilium datur: à loco item, & tempore: denique à caussæ circumstantijs: quæ ut pro caussa subinde aliæ atq; aliæ sunt, ita unus ille adiunctorum locus, omnium, unde duci debeat nos admonebit. Qua de re, cum supra copiosius disputatum sit, nihil attinet hic repetere. Vnus certe adiunctorum locus, eorum omnium, unde sumi poßit nos admonet: quæ si magis extendere, atque ad motum animorum dilatare uelis, & per cæteros locos ducas licebit. Verum cum hoc in genere, ij, quibus suademus, aut dissuademus, nobis ferè sint conciliati, longiore non opus erit exordio: adeo, ut quod equidem minus probo, interdum omittatur. Nam ut breui quidem contenti esse possumus, ita totum omitti, & abrupte exordiri, quod in rebus omnibus naturaliter aliquid sit primum, probari quî potest? Quod si uero male audias, aut inuidere, aut tui compendij rationem habere uidearis, omnibus uiribus ad conciliandum, purgandumq́; erit abutendum. Itaq; pro caussa, hæc moderanda erunt omnia.

De narratione, & propositione: & quibus illa sumatur ex locis. CAP. XII.

Raræ hic, breuesq́;, si quæ narrationes sunt. Suasurus Cicero Populo Romano *bellum in* Mithridatem *esse suscipiendum, &* Cn. Pompeiũ Imperatorem *huic præficiendum, breui narratione, quid ab hostibus pararetur, populum docuit. Sumitur autem, si qua incidit, ab adiunctis: nempe ab ijs, quæ gesta sunt, gerantur,*

ſintq; futura bona mala'ue. Cæteris ex locis narrationes, quòd breues eſſe ſolent, debentq;, non ferè multum amplificantur: adeo, ut ne ex hoc quidem loco, omnes circumſtantias ſumant. Porrò *ſæpius hic omnino nulla narratio eſt: propterea, quòd ij, quibus conſilium datur, res ipſa, cauſſaq; tota ſit cognita: aliunde tamen incidere poſſunt, quæ exponi oporteat.* Quare *breui propoſitione, quæ ferè ſemper eſt neceſſaria, quid ſuaſurus, aut diſſuaſurus uenias, erit indicandum: quæ tamen & ipſa, cum ſatis apparet, quid agas, interdum omittitur: ut in proximo exemplo uidimus.* Nam *cum ipſo exordio* Fabius *ſatis indicaſſet, diſplicere ſibi* Scipionem *in* Africam *traijcere, nihil attinebat id certius proponendo facere.* In *epiſtolis, ſcriptisq; breuioribus, interdum in finem uſque propoſitio differtur.* Porrò *concluſio, repetita propoſitio eſt, & per omnia eadem.* Dicitur *autem propoſitio, cum ante conflictum argumentorum probanda ponitur: concluſio, cum ex rerum argumentorumq; pugna, confirmata ducitur.* Diuiſione *item, ſi pluribus de rebus dicendum ſit, nos hic uti poſſe animaduertendum eſt: ut* Cicero, *primum ſe de genere belli, deinde de magnitudine, poſtremo de* Imperatore *deligendo ſe dicturum dixit.*

De confirmatione. CAP. XIII.

Expoſita *res, ſeu modo propoſita, argumentis erit probanda.* Atque *hic primum commode de honeſtate, deinde de utilitate, tum de neceßitudine dixerimus: de qua, quanquam duobus illis, honeſto atque utili*

utili comprehendatur, seorsum tamen sæpe oratio est: postremo possibilitas, & si fieri potest facilitas etiam erit ostendenda. Frustra enim honestum, aut utile esse contendas, si præ difficultate minus fieri potest. Sed & hunc ordinem mutes licebit: primumq; de utilitate, deinde de honestate dicas. Habenda autem eorum, quibus consules, ratio diligenter. Nam si doctos uiros esse, uirtutemq; sequi intelligas, plurima tibi de honestate erit oratio: sin uero rudiores, omniaq; utilitate metiri uideas, commoda maxime, atque euentura emolumenta erunt ostendenda. Quòd si uero quid ab aduersario sit obiectum, aut obijci posit, erit id omnibus hic modis confutandum. Neque enim quæ uoles alijs recte probes, nisi ea ex animis hominum interim tollas, quæ in diuersum rapiunt atque trahunt. Quæ in suadendo, eadem & in dissuadendo, quod contrarijs constat officijs collocandi, confirmandiq; ratio est. Quibus autem ex locis confirmatio sumatur, explicatum est.

De epilogo. CAP. XIIII.

POstquam autem ijs, quæ nocitura erant refutatis, tua satis argumentis confirmaris, rerum pondera, atque firmamenta, epilogo deinde erunt repetenda, affectusq; mouendi. Quæ pars orationis, cum tota ad amplificandum, motusq; animorum accommodetur, licebit hic, si caussa postulat, in locos communes excurrere: & prosopopœias admiscere: eaq; omnia, quæ ad concitandum ualent, de quibus supra in exornatione diximus adhibere. Atque hæc item, quibus sumantur

tur ex locis, demonstratum est.

De eloquutione seu exornatione.

CAP. XV.

POstquam autem copiose inuenerimus, recteq; collocauerimus, eo omnia uerborum, figurarumq; genere erunt exornanda, atque enuntianda, ut doceamus, delectemus, & moueamus: de quibus tribus oratoris officijs, cum pluribus supra dixerimus, eademq; huc pertineant, nihil eorum hoc loco repeti oportere putamus. Quae item de actione, & quinta ultimaq; rhetorices parte ipsa memoria nobis uidebantur, supra diximus.

τέλος.

GERARDVS BVKOLDIANVS LECTORI S. D. P.

DVm quartum librum de genere iudiciali, quem forte desideras, scribendum suscipio, Hippocra-
es atque Galenus è medio me cursu quasi longius di-
gressum ad grauißima ἰατρικῆς studia reuocant: ad quos
a lege redeo, ut illorum pace mihi & hunc aliquando
ddere liceat. Magna enim omnium artium inter sese
ognatio est. Itaque & ipse Galenus, ex quingentis, aut
ltra quos scripsit libris, complures & his ipsis de re-
bus, ut magno futuro medico admodum necessarios edi-
dit. Quare quanquam hoc tempore foro explosa sit
eloquentia, nullusq; propemodum in iudicio oratori re-
lictus sit locus, tamen, cum omnes ferè Ciceronis oratio-
nes hoc in genere uersentur, & hic locorũ usum osten-
disse iuuabit: & hoc magis, quod in Topicis Cicero,
proprios cuiusque status locos non recte indicasse
uideatur. Quapropter & quartum si ali-
quando librum de usu locorum in
genere iudiciali addo, ab hoc
nostro Gryphio de stu-
dijs literarum opti
me merito
expecta.
Vale.

